Darius Pranka
Virginija Gelžinytė

BAUDOS BAUSMĖS KEITIMO Į KITAS BAUSMES TVARKA IR JOS TOBULINIMO GALIMYBĖS

Mokslo studija

BAUDOS BAUSMĖS KEITIMO Į KITAS BAUSMES TVARKA IR JOS TOBULINIMO GALIMYBĖS

Mokslo studija

Darius Pranka

Virginija Gelžinytė

LIETUVOS TEISĖS INSTITUTAS

2018/Vilnius

Autoriai:

Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotojai *Darius Pranka* ir *Virginija Gelžinytė*

Šiuo metu galiojančiame baudžiamajame įstatyme yra numatytos tokios bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu: viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas. Dar trys bausmės, skirtos tiesioginiam asmens laisvės atėmimui: areštas, laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Taigi pusė visų bausmių yra numatyta siekiant atimti laisvę, o kita pusė – alternatyvos laisvės atėmimo bausmėms.

Recenzentai:

dr. Justas Namavičius, Vilniaus universitetas
doc. dr. Andrius Nevera, Mykolo Romerio Universitetas

TEISĖS INSTITUTAS
Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

ISBN 978-9986-704-52-2 *(Internetinis/ online)*

© Lietuvos teisės institutas, 2018

TURINYS

ĮVADAS 5

1. Baudos bausmės keitimo tvarkos, numatytos BK 47 straipsnio 7 ir 8 dalyse, analizė 9

   1.1. Baudos bausmės keitimo į kitas bausmes teisinis reguliavimas.. 9

   1.2. Teismų praktikos analizė keičiant baudos bausmę kitomis bausmėmis 11

   1.3. Baudos bausmės keitimo reguliavimas ir praktika užsienio valstybėse 15

2. Baudžiamosios atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 243 straipsnį taikymo santykis su baudžiamaisiais teisiniais padariniais, numatytais BK 47 straipsnyje 24

3. Proporcingos baudos įvykdymas kaip alternatyva baudos keitimui į kitas bausmes 35

   3.1. Lietuvoje šiuo metu taikomų baudos apskaičiavimo modelių analizė 35

   3.2. Dienpinigių sistemos modelio esmė ir įdiegimo Lietuvoje galimybės 42

4. Kitų bausmių keitimo galimybės ir poreikis 47

PASIŪLYMAI IR IŠVADOS 56

LITERATŪROS SĄRAŠAS 59

SUMMARY 63

ĮVADAS

„Bausmių už nusikalstamą elgesį taikymas remiasi tam tikra teorija, tam tikrais kertiniais principais, kurie, viena vertus, yra šiuolaikinės teisinės, demokratinės ir socialinės valstybės idėjos išraiška ir atspindys, tam tikro mąstymo ir idėjų padarinys, kita vertus, jis remiasi arba privalo remtis ir mokslinių kriminologinių tyrimų rezultatais, kurie leidžia, skatina ir verčia ieškoti racionalumu ir realiu poveikiu pagrįstų baudimo priemonių.“[1]

Šiuo metu galiojančiame baudžiamajame įstatyme yra numatytos tokios bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu: viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas. Dar trys bausmės, skirtos tiesioginiam asmens laisvės atėmimui: areštas, laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Taigi pusė visų bausmių yra numatyta siekiant atimti laisvę, o kita pusė – alternatyvos laisvės atėmimo bausmėms. Teisinėse diskusijose ar moksliniuose tyrimuose[2] neretai teigiama, kad Lietuvoje laisvės atėmimo bausmė taikoma per dažnai, kalinių skaičius yra per didelis, todėl daugiau dėmesio turi būti skiriama alternatyvių laisvės atėmimui bausmių skyrimui bei efektyviam jų vykdymui.

1 lentelė. **Fiziniams asmenims paskirtų bausmių 2016–2017 metais statistika (absoliutūs skaičiai)[3]**

		Bausmės rūšis	**Fizinių asmenų, kuriems paskirtos bausmės, skaičius**	
			2016	**2017**
Bausmės rūšis	1	Viešieji darbai	1168	1170
	2	Bauda	3928	6024
	3	Laisvės apribojimas	4157	4068
	3	Areštas	1860	2275
	5	Terminuotas laisvės atėmimas	5090	5140
	6	Laisvės atėmimas iki gyvos galvos	4	3
		Iš viso:	15508	18058

[1] *Sakalauskas G.* (mokslin. red.) Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 2017.

[2] Ten pat; *Bikelis S.* Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės, 2010.

[3] Teismų statistika. Prieiga per internetą: <*http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198*>.

2 lentelė. **Fiziniams asmenims paskirtų bausmių 2016–2017 metais statistika (procentinės dalys)**

Eil. Nr.		Bausmės rūšis	Fizinių asmenų, kuriems paskirtos bausmės, procentinė dalis	
			2016	2017
Bausmės rūšis	1	Viešieji darbai	7,53	6,48
	2	Bauda	25,32	33,36
	3	Laisvės apribojimas	26,80	22,53
	3	Areštas	11,99	12,60
	5	Terminuotas laisvės atėmimas	32,82	28,46
	6	Laisvės atėmimas iki gyvos galvos	0,026	0,017
		Iš viso:	100	100

Išanalizavus pastarųjų metų[4] Lietuvos teismų skiriamų bausmių statistiką, matyti, kad iki 2017 metų dažniausiai skiriama bausmė buvo laisvės atėmimas. 2016 metais ši bausmė sudarė net 32,82 procentų nuo visų paskirtų bausmių. Ir tik 2017 metais tendencijos pasikeitė, nes tik šiais metais daugiausia asmenų buvo nuteista baudos bausme. Be abejo, antroje vietoje liko anksčiau iš „lyderio“ pozicijų nesitraukusi laisvės atėmimo bausmės rūšis.

1 pav. **Kalinių skaičius 100 000 gyventojų Europoje (2016/2017 m.)[5]**

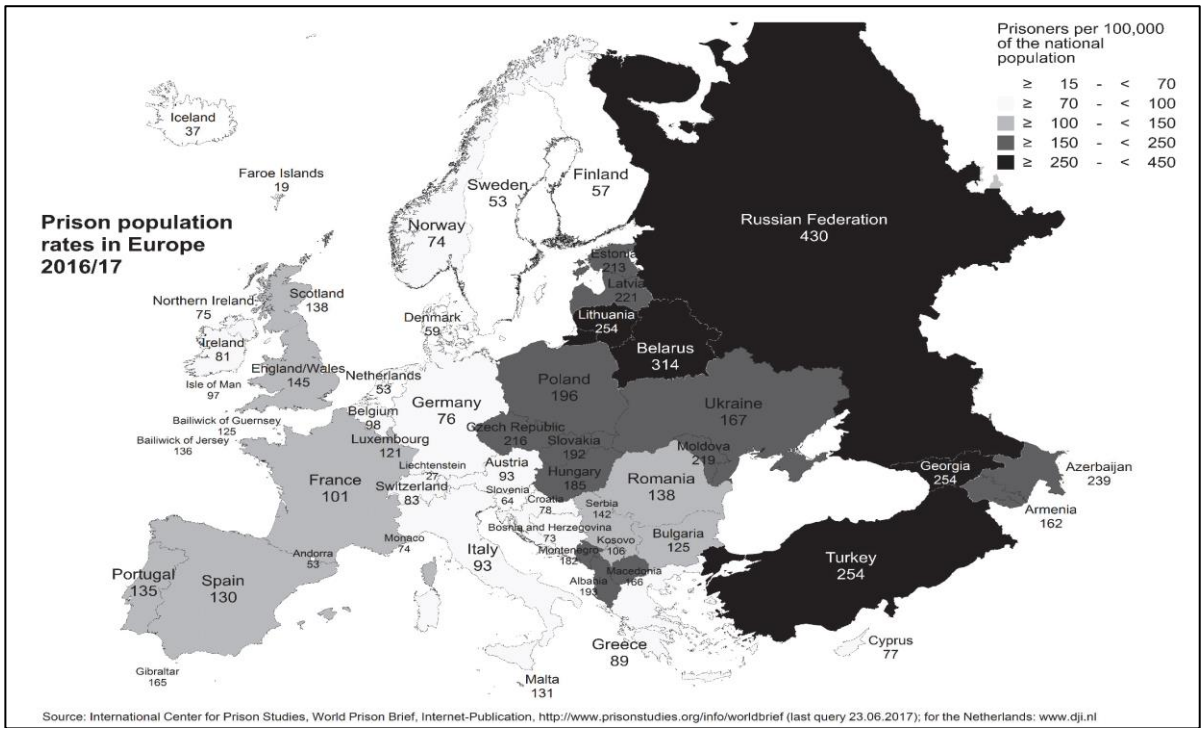

[4] Ankstesnių metų statistiniai duomenys: 2015 metais terminuotas laisvės atėmimas buvo skirtas 5286 asmenims (2014 m. – 6209, 2013 m. – 5964). 2015 metais bauda buvo skirta 5060 asmenų (2014 m. – 5926, 2013 m. – 5625); 2015 metais laisvės apribojimas buvo skirtas 4487 asmenims (2014 m. – 5167, 2013 m. – 4867).

[5] *Sakalauskas G.* (mokslin. red.) Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 2017, p. 95.

Iš *1 pav.* matyti, kad, kaip jau minėta, laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje skiriama labai dažnai, nes kalinių skaičius mūsų valstybėje yra didžiausias iš visų Europos Sąjungos šalių. Tai rodo didelį naujos strategijos, kuria būtų siekiama rečiau taikyti įkalinimą arba bent jau mažinti jo trukmę, poreikį[6]. Kartu tai pagrindžia būtinybę taikyti alternatyvias laisvės atėmimui bausmes ir visų pirma baudos bausmę. Štai, pavyzdžiui, Vokietijoje šiuo metu tik maždaug 6,8 proc. visų nuteistųjų skiriamos stacionarios bausmės (laisvės atėmimas suaugusiesiems ir jaunuoliams, pastariesiems – ir arešto bausmė)[7]. Tai yra gerokai mažiau nei Lietuvoje. Be to, bendrojoje baudžiamojoje teisėje pagal dienpinigių sistemą paskirta baudos bausmė šiais laikais sudaro didžiausią dalį tarp visų paskirtų bausmių[8].

3 lentelė. **Teismų paskirtos bausmės Europos šalyse[9]**

Valstybė	Iš viso nuteistų asmenų 100 000 gyventojų	Iš jų:			
		Nuteistųjų baudos bausme, proc.	Nuteistųjų kita su laisvės atėmimu nesusijusia bausme, proc.	Bausmės vykdymas atidėtas, proc.	Su laisvės atėmimu susijusios bausmės, proc.
Anglija ir Velsas	2 458	65,3	92,5/23,7*	3,5	7,5
Austrija	**458**	31,8	...	43,1	50,4**
Danija	2 611	83,9	...	7,8	6,8
Kroatija	670	4,4	7,8	57,3	15,6
Lenkija	1 134	21,3	11,5	58	9,2
Lietuva***	**499**	29,2	19	13,1	38,7
Nyderlandai	578	38,9	25,6	10,4	23
Portugalija	732	67,5	0,5	18,5	8,1
Prancūzija	1 082	39,5	15,7	26	17,8
Suomija	**3 851**	87,9	1,3	7,3	**3,1**
Švedija	1 479	26,1	5,3	8,3	9,6
Vengrija	892	32,4	66,1	22,3	11,6
Vokietija	**1 005**	70	11,1	12,5	5,4

[6] Ten pat, p. 96.
[7] Ten pat, p. 45.
[8] Ten pat, p. 46.
[9] Ten pat, p. 102.

Palyginus (žr. *3 lentelę*) kai kurias Europos valstybes, matyti, kad atitinkamu laikotarpiu Lietuvoje nuteistųjų baudos bausme buvo gana nedaug, lyginant su kitomis šalimis. Šiuo aspektu pirmauja Suomija, jau minėta Vokietija ir Portugalija.

Apibendrinus aukščiau minėtus duomenis, parodančius Lietuvoje esantį kalinių skaičių, kartu ir skiriamų laisvės atėmimo ir baudos bausmių dažnumą Europos kontekste, darytina išvada, kad Lietuvoje reikėtų tobulinti bausmių skyrimo praktiką ar keisti teisinio reguliavimo politiką, siekiant mažinti nuteistųjų laisvės atėmimo bausme skaičių, kartu didinant alternatyvių laisvės atėmimui bausmių skyrimą. Viena iš alternatyvių laisvės atėmimo bausmių yra būtent bauda, kuri, kaip minėta, 2017 metais tapo dažniausiai skiriama bausme, aplenkusi laisvės atėmimo bausmę. Šios aplinkybės rodo būtinybę peržiūrėti ir išsamiai išanalizuoti baudos bausmės reguliavimo ypatumus, ypatingą dėmesį kreipiant į baudos keitimo į kitas bausmes reguliavimo tobulinimą, taip pat kitus su šiuo institutu susijusius klausimus. Kartu minėti statistiniai bei istoriniai duomenys parodo nagrinėjamos temos aktualumą.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti galiojantį baudos bausmės vykdymo teisinį reguliavimą ir teismų praktiką bei pateikti siūlymus dėl šio instituto tobulinimo.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti išsamią Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 47 straipsnio 7, 8 dalių bei kitų su šia norma susijusių teisės aktų analizę bei pasiūlyti konkrečius minėtų normų pakeitimus.
2. Įvertinti baudžiamosios atsakomybės pagal BK 243 straipsnį taikymo poreikį santykyje su baudžiamaisiais teisiniais padariniais, numatytais BK 47 straipsnio 7 ir 8 dalyse.
3. Išanalizuoti baudos skaičiavimo būdų įtaką baudos vykdymo efektyvumui.
4. Įvertinti kitų alternatyvių laisvės atėmimui bausmių vykdymo efektyvumą ir galimybę keisti į kitas bausmes.

Tyrimo metodologija. Atliekant tyrimą buvo naudoti istorinis, sisteminės analizės, loginis-lingvistinis ir lyginamasis metodai. Lyginamojo metodo pagrindu buvo analizuojami užsienio valstybių teisės aktai, reglamentuojantys baudos skyrimo ir keitimo taisykles, ši teisinė bazė buvo lyginama su Lietuvoje galiojančiu teisiniu reguliavimu. Pasitelkus sisteminės analizės metodą buvo analizuojami galiojantys teisės aktai – baudžiamasis įstatymas, Bausmių vykdymo kodeksas, o tuomet pateikiami siūlymai dėl minėtų teisės aktų tobulinimo. Istorinis metodas buvo panaudotas siekiant retrospektyviai įvertinti buvusius baudžiamojo įstatymo pakeitimus, taip pat šių pakeitimų reikšmę ir įtaką tolesniam įstatymo tobulinimo poreikiui.

I. BAUDOS BAUSMĖS KEITIMO TVARKOS, NUMATYTOS BK 47 STRAIPSNIO 7 IR 8 DALYSE, ANALIZĖ

1.1. Baudos bausmės keitimo į kitas bausmes teisinis reguliavimas

Atlikus trumpą istorinę baudžiamojo įstatymo analizę, matyti, kad BK 47 straipsnis ir jame nustatyti baudos dydžiai buvo ne kartą keičiami. Pavyzdžiui, įsigaliojus BK, maksimalus baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą buvo nustatytas 50 MGL, už nesunkų nusikaltimą – 100 MGL, už apysunkį nusikaltimą – 200 MGL, už sunkų nusikaltimą – 300 MGL, o už neatsargų nusikaltimą – 75 MGL. 2011 m. balandžio 21 d. įstatymu pakeitus Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 3 dalį, buvo nustatyti šie maksimalūs baudų dydžiai: už nesunkų nusikaltimą – 500 MGL, už apysunkį nusikaltimą – 1000 MGL, už sunkų nusikaltimą – 1500 MGL. O nuo 2016 m. kovo 25 d. įsigaliojo didesni ir kitų baudų maksimalūs dydžiai: maksimalus baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą buvo nustatytas 150 MGL, už neatsargų nusikaltimą – 225 MGL. Ir galiausiai paskutiniu pakeitimu nuo 2017 m. spalio 6 d. įsigaliojo gerokai didesni tiek minimalūs, tiek maksimalūs baudų dydžiai. Taigi per naujo kodekso galiojimo 15 metų laikotarpį maksimalus baudos dydis kilo nuo 10 kartų (už baudžiamąjį nusižengimą) iki 20 kartų (už nesunkų, apysunkį ir sunkų nusikaltimus).

Aiškinantis šios BK normos keitimo motyvus ir priežastis, matyti, kad baudos, kaip bausmės rūšies, maksimalūs dydžiai buvo padidinti siekiant taip pakeisti esamą reglamentavimą, kad bauda taptų iš tiesų veiksminga bausme ir galėtų būti plačiai taikoma kovojant su ekonominiais ir finansiniais nusikaltimais. Buvo siekiama nustatyti tokius baudų, skiriamų atitinkamas nusikalstamas veikas padariusiems fiziniams asmenims, dydžius, kurie atitiktų bausmės paskirtį, būtų adekvatūs ir proporcingi veikos pavojingumui ir valstybei daromai žalai. Be to, buvo siekiama užtikrinti, kad įstatyme numatyta pernelyg švelni bausmė netaptų viena iš priežasčių, skatinančių daryti gerokai didesnes pajamas užtikrinančias nusikalstamas veikas[10]. Būtent dėl šių priežasčių maksimalus baudos dydis buvo pakeltas penkis kartus už nesunkius, apysunkius ir sunkius nusikaltimus. Panašūs motyvai paskatino kiek vėliau tris kartus padidinti baudas ir už baudžiamuosius nusikaltimus bei neatsargius nusikaltimus[11]. Paskutiniai žymūs minimalių ir maksimalių baudos ribų didėjimai buvo motyvuoti tuo, kad nauji „baudų dydžiai geriau atspindėtų padaryto pažeidimo esmę, efektyvų ir adekvatų padarytam pažeidimui paskirtos baudos dydį, nubaudimo *per se* principo įgyvendinimą, atitiktų bausmės paskirtį, būtų adekvatūs ir proporcingi padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui, daromai žalai“[12].

Baudžiamasis kodeksas yra vientisas, logiškai susietas ir sistemiškai suderintas teisės aktas. Tai reiškia, kad, jį keičiant ir tobulinant, turi būti atsižvelgiama į visus tos srities teisinius santykius, kuriuos šis įstatymas reguliuoja. Todėl, pakeitus maksimalius baudų už visas tyčines ir neatsargias nusikalstamas veikas dydžius, t. y. BK 47 straipsnio 3 ir 6 dalis, turėtų būti vertinama, ar nėra būtinumo keisti kitas šio straipsnio dalis,

[10] Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. gegužės 13 d., Nr. XIP-2069.
[11] Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2012 m. balandžio 24 d., Nr. 12-1054-02.
[12] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2017 m. rugpjūčio 30 d., Nr. XIIIP-1066.

susijusias su baudos keitimo tvarka ir taisyklėmis. Atkreiptinas dėmesys, kad šios taisyklės, numatytos BK 47 straipsnio 7, 8 dalyse, nuo 2000 metų, t. y. naujo baudžiamojo įstatymo priėmimo, nebuvo keičiamos. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, autorių nuomone, tikslinga įvertinti būtent šios normos dalies keitimo ir tobulinimo tikslingumą.

Taigi baudos keitimo į kitas bausmes galimybes visų prima reguliuoja baudžiamasis įstatymas. BK 47 straipsnio 7, 8 dalyse nurodyta, kad:

7. Jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, teismas, vadovaudamasis šio kodekso 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis, nuteistojo sutikimu šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais.

8. Jeigu asmuo vengia savu noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą areštu. Keisdamas baudą areštu, teismas vadovaujasi šio kodekso 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis.

Kitas įstatymas, nustatantis baudos bausmės vykdymo taisykles – Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau – ir BVK). BVK 16 straipsnyje nurodyta, kad baudą priverstinai išieško antstolis. BVK 22 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad baudos bausmė įvykdoma savanoriškai arba priverstinai. *BVK 23 straipsnyje* nustatyta, kad:

1. Sumokėjęs baudą į teritorinės mokesčių inspekcijos sąskaitą nuteistasis pateikia nuosprendį priėmusio teismo raštinės tarnautojui banko kvitą.

2. Pervedęs baudą į teritorinės mokesčių inspekcijos sąskaitą juridinis asmuo tai patvirtinančius dokumentus pateikia nuosprendį priėmusio teismo raštinės tarnautojui.

3. Nuosprendį priėmusio teismo raštinės tarnautojas, patikrinęs baudos sumokėjimo teisingumą, banko kvitą arba juridinio asmens pateiktus dokumentus įsiuva į baudžiamąją bylą ir apie nuosprendžio įvykdymą praneša nuosprendį priėmusiam teismui.

Autorių nuomone, savanoriškas baudos bausmės įvykdymas ją sumokant vienokiu ar kitokiu būdu kokių nors praktinių problemų nesukelia, todėl šiame tyrime plačiau analizuojamas nebus. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas situacijoms, kai asmuo nevykdo baudos. Tokios situacijos yra reglamentuotos BVK 24 ir 25 straipsniuose:

24 straipsnis. Priverstinis baudos išieškojimas

1. Jeigu nuteistasis nesumokėjo, o juridinis asmuo nepervedė nustatytu laiku visos baudos, ši bausmė pagal nuosprendį priėmusio teismo išduotą vykdomąjį raštą vykdoma priverstinai.

2. Baudos bausmę priverstinai vykdo antstolis, kurio veiklos teritorijoje yra nuteistojo gyvenamoji, darbo ar turto buvimo arba kitos bausmės atlikimo vieta.

3. Juridiniam asmeniui paskirtą baudos bausmę priverstinai vykdo antstolis, kurio veiklos teritorijoje yra juridinio asmens buveinė ar jo turto buvimo vieta.

4. Antstolis, pradėdamas priverstinį baudos išieškojimą, iš karto, neįteikęs raginimo, taiko priverstinio vykdymo priemones. Priverstinio baudos išieškojimo tvarką nustato Civilinio proceso kodeksas bei šiame Kodekse numatytos taisyklės.

25 straipsnis. Vengimo vykdyti baudos bausmę pasekmės

1. Jeigu nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti, antstolio teikimu ir nuteistojo sutikimu teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, baudą gali pakeisti viešaisiais darbais.

2. Jeigu nuteistasis vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti priverstinai, teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, antstolio teikimu baudą gali pakeisti areštu.

3. Juridinio asmens darbuotojas, atsakingas už šiam juridiniam asmeniui paskirtos bausmės – baudos nevykdymą, atsako pagal Baudžiamojo kodekso 244 straipsnį.

Apibendrinant šias taisykles, galima konstatuoti, kad tuo atveju, jei asmuo savanoriškai nesumoka baudos, galimi trys baudos vykdymo būdai:

1. Pirmiausia visais atvejais baudos bausmę priverstinai vykdo antstolis, ją išieškodamas iš nuteistojo.
2. Antstoliui atlikus tam tikrus išieškojimo veiksmus (patikrinus asmens darbovietes, kitas gaunamas pajamas, turimą turtą ir pan.) ir nustačius, kad asmuo neturi lėšų baudai sumokėti, bauda, nuteistajam sutinkant, gali būti keičiama viešaisiais darbais.
3. Antstoliui atlikus tam tikrus išieškojimo veiksmus (patikrinus asmens darbovietes, kitas gaunamas pajamas, turimą turtą ir pan.) ir nustačius, kad nėra galimybių ją išieškoti priverstinai, esant baudos vengimo požymiams, bauda keičiama areštu.

1.2. Teismų praktikos analizė keičiant baudos bausmę kitomis bausmėmis

Išanalizavus pastarųjų metų teismų praktiką, matyti, kad bauda kita bausme keičiama apylinkės teismo nutartimi, pagal antstolio teikimą. Pažymėtina, kad tokio teismo proceso metu neretai kyla įvairių problemų dėl teikimo pagrįstumo, duomenų pakankamumo ir pan., todėl bauda ne visada pakeičiama kita bausmės rūšimi. Siekdami apibendrinti aktualią teismų praktiką, akcentuoti ir išskirti esamas ar galimas problemas, išanalizuosim pastarųjų metų apylinkės ir apygardos teismų praktiką.

Verta pažymėti, kad tokių ir panašių teikimų teismų praktiką šiuo atveju formuoja apygardos teismai, kurių priimtos nutartys yra galutinės ir neskundžiamos. Todėl esant ginčui dėl apylinkės teismo nutarties, kuria, pavyzdžiui, netenkinamas antstolio teikimas dėl baudos pakeitimo arešto bausme, labai svarbu atkreipti dėmesį į aukštesnių teismų formuojamą poziciją atitinkamu klausimu.

Štai vienoje byloje Trakų rajono apylinkės teismas 2016 m. vasario 18 d. nutartimi antstolio D. J. teikimą dėl baudos pakeitimo kita bausme nuteistajai G. S. grąžino antstoliui nenagrinėtą. Nutartyje nurodyta, kad antstolis, kaip bausmę vykdanti institucija, turi pateikti teismui teikimą su konkrečiu reikalavimu, pagrįstu vykdomosios bylos duomenimis, o ne reikalauti teismą priimti sprendimą savo nuožiūra, todėl teikimas grąžintinas antstoliui nurodytiems trūkumams ištaisyti.

Antstolis D. J. apygardos teismui pateikė skundą dėl Trakų rajono apylinkės teismo 2016 m. vasario 18 d. nutarties, kuriame nurodė, kad antstolis nesutinka su teismo nutarties dalimi, kadangi Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas nenustato pareigos antstoliui teismui pateikti teikimą su konkrečiu reikalavimu, teismui yra pateikiamas antstolio teikimas su vykdomąja byla. Antstolis skunde nurodė, kad nuteistasis, atvykęs į teismo posėdį, turi teisę pareikšti savo nuomonę dėl baudos pakeitimo. Skunde buvo teigiama, kad teisėjui tinkamai išnagrinėti bylą, turint paskutinius prokuroro bei nuteistojo prašymus dėl baudos pakeitimo, antstolio teikimo su konkrečiu reikalavimu buvimas ar nebuvimas netrukdo.

Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs antstolio skundą, nutartyje labai aiškiai ir išsamiai išaiškino tiek baudos bausmę vykdančios institucijos (antstolio) pareigas baudos išieškojimo procese, tiek teismui teikiamo teikimo turinį ir jo motyvus:

„Nagrinėjamoje situacijoje teismas gavo ne argumentuotą ir motyvuotą teikimą, o antstolio pareiškimą, kuriame nuteistajai baudą buvo prašoma pakeisti viešaisiais darbais arba areštu, nenurodant, kokios aplinkybės priverstinio vykdymo metu buvo nustatytos, ir nepasisakant, ar nuteistoji neturi lėšų, t. y. negali sumokėti teismo paskirtą baudą (BVK 25 straipsnio 1 dalis; BK 47 straipsnio 6 dalis), ar nuteistoji vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybės jos išieškoti (BVK 25 straipsnio 2 dalis; BK 47 straipsnio 7 dalimi). Pareiškime taip pat nenurodyta informacija ir nepateikti dokumentai apie nuteistosios sutikimą dėl baudos pakeitimo viešaisiais darbais.. Negalėjimas išieškoti baudos pats savaime dar nerodo nuteistojo vengimo ją sumokėti, nes piniginės baudos nuteistasis gali nesumokėti ir dėl to, kad neturi lėšų (Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243-651/2015). Antstolis, kreipdamasis į teismą su teikimu dėl baudos pakeitimo kita bausme, turi atlikti kompleksą teisinių veiksmų, kuriais remdamasis galėtų motyvuoti savo poziciją dėl poreikio keisti nuteistajam paskirtą baudos bausmę. Teikime turi būti aiškiai ir detaliai nurodyta informacija apie atliktus išieškojimo veiksmus, iš kurių antstolis daro išvadą apie tai, ar nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti, t. y. neišgali sumokėti baudos, ar vengia ją mokėti. Tais atvejais, kai antstolis vykdymo procese nustato, kad nuteistasis neišgali sumokėti baudos, vadovaujantis BVK 25 straipsnio 1 dalimi ir BK 47 straipsnio 6 dalimi, antstolis turi išsiaiškinti, ar nuteistasis sutinka, jog bauda būtų pakeista viešaisiais darbais. Atsižvelgiant į tai, antstoliui teikiant teikimą teismui dėl baudos bausmės pakeitimo viešųjų darbų bausme, jame ne tik turi matytis informacija apie nuteistojo poziciją dėl šios bausmės atlikimo, bet ir turi būti pridėtas nuteistojo pasirašytas sutikimas. Tais atvejais, kai vykdymo procese nustatomi vengimo mokėti baudą požymiai, antstolis turi spręsti, ar kreipimasis į teismą dėl baudos pakeitimo areštu yra proporcingas ir galimas, ar konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į konkrečius vengimo požymius, būtina imtis atitinkamų papildomų ir aktyvesnių veiksmų, išieškant iš nuteistojo jam paskirtą baudą. <...> antstoliui yra suteikti itin platūs įgaliojimai, kuriais jis gali tikrinti skolininko finansinę padėtį, kurios nustatymas yra esminis, keičiant baudos bausmę areštu ar viešųjų darbų bausme. <...> Pabrėžtina, kad baudos pakeitimas areštu ar viešųjų darbų bausme yra kraštutinė priemonė, kuri turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai išnaudotos visos realios galimybės užtikrinti baudos sumokėjimą ir bausmė negali būti objektyviai įvykdyta. Antstolio teise kreiptis į teismą dėl baudos pakeitimo kita bausme neturi būti piktnaudžiaujama. Ši teisė neturi tarnauti kaip priemonė, kuria formaliai siekiama kuo greičiau užbaigti vykdymo procesą arba parodyti statistinius duomenis apie aktyvų baudų išieškojimo procesą. Kita vertus, atsakingai ir neformaliai atliekamas priverstinis bausmės vykdymo procesas negali būti begalinis, jis kaip ir bet kuris kitas procesinis veiksmas privalo būti operatyvus, savalaikis ir užtikrinantis bausmės tikslų įgyvendinimą. <...> priverstinio baudos vykdymo etape labai svarbu, jog tarp antstolio ir skolininko vyktų efektyvi, o ne formali, apsiribojanti pagrindinių dokumentų apsikeitimu, tarpusavio komunikacija. Tai atitinka tiek antstolio pareigas, tiek skolininko pareigas, kurių šie subjektai turi laikytis baudos vykdymo proceso metu. <...> Pastebėtina ir tai, kad skolininko finansinė padėtis yra dinamiška, ji gali itin greitai pasikeisti ir dėl to antstolio teikimas gali prarasti prasmę. Nagrinėjamoje vykdomojoje byloje vieninteliai duomenys apie antstolio komunikaciją su nuteistąja yra 2011 metais siųstas siūlymas sumokėti vykdymo išlaidas ir patvarkymų, skirtų kitiems subjektams, kopijų išsiuntimas skolininkei. Antstolio skunde nurodoma, kad skolininkė neatvyko į antstolio kontorą, tačiau vykdomojoje byloje nėra jokios informacijos apie tai, kada ir kokiu būdu buvo bandoma susisiekti su skolininke, ar tai tikrai buvo daryta, ar buvo siųstas tik formalus dokumentas, ar mėginta nuvažiuoti į skolininkės gyvenamąją vietą ir pan. Visa tai rodo, kad tarp

antstolio ir nuteistosios realios tiesioginės komunikacijos nebuvo. Apygardos teismas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad šiuo konkrečiu atveju nuo vykdomojo rašto išdavimo (2010 m. birželio 10 d.) iki antstolio kreipimosi į teismą dėl baudos pakeitimo kita bausme praėjo itin ilgas laikas – beveik šešeri metai, per kurį antstolis neabejotinai galėjo pasinaudoti eile priemonių ir atlikti visus būtinus veiksmus, tiek komunikuojant su nuteistąja, tiek tam, kad surinktų būtiną informaciją apie skolininkės turtinę padėtį. Antstolio ir skolininko komunikacijos nebuvimas teismų praktikoje ne kartą sąlygojo pačių antstolių poziciją atšaukti ar netenkinti jų teikimų. <...> teikime dėl baudos pakeitimo kita bausme, antstolis privalo pagrįsti, kokia konkrečia bausme siūloma pakeisti baudos bausmę ir kokios konkrečiai teisės normos pagrindu toks siūlymas teikiamas. <...> šiuo atveju antstolis neatliko visų būtinų veiksmų ir nenurodė duomenų ir argumentų, iš kurių būtų galima spręsti, kokias aplinkybes vykdymo procese nustatė antstolis, nuteistoji G. S. neišgali, ar vengia įvykdyti jai teismo nuosprendžiu paskirtą baudos bausmę, bauda turi būti pakeista arešto ar viešųjų darbų bausme, todėl jame nebuvo suformuluotos aiškios teisme nagrinėtino klausimo ribos. Atsižvelgiant į tai, antstolio pareiškimas teismo pagrįstai pripažintas kaip pateiktas su esminiais trūkumais, trukdančiais išspręsti klausimą dėl baudos bausmės pakeitimo kita bausme iš esmės.“[13]

Panašioje situacijoje Vilniaus miesto apylinkės teismas antstolio teikimą grąžino antstoliui dėl esminių trūkumų[14]. Šioje byloje antstolis D. K. pateikė Vilniaus miesto apylinkės teismui teikimą dėl paskirtos baudos likusios dalies 647,70 Eur pakeitimo nemokamais darbais arba areštu. Išnagrinėjęs šį teikimą, teismas vadovavosi aukščiau minėta apygardos teismų praktika bei nurodė, kad: „*Teismas mato pagrindą grąžinti antstoliui pateiktus dokumentus ir įpareigoti jį pateikti motyvuotą teikimą, aiškiai apibrėžiantį nagrinėjamo klausimo ribas ir atspindintį visus būtinus ir iš įstatymo išplaukiančius duomenis apie baudos pakeitimo kita bausme pagrindus. Šiuo atveju antstolis neatliko visų būtinų veiksmų ir nenurodė duomenų ir argumentų, iš kurių būtų galima spręsti, kokias aplinkybes vykdymo procese nustatė antstolis, nuteistasis neišgali sumokėti ar vengia įvykdyti jam teismo paskirtą baudos bausmę, bauda turi būti pakeista arešto ar viešųjų darbų bausme. Antstolio teikime nėra nurodyta informacija ir nepateikti dokumentai apie nuteistojo sutikimą dėl baudos pakeitimo viešaisiais darbais. Teikime konstatuotos aplinkybės, kurios nustatytos 2016 m. spalio mėnesį, kad skolininkas nėra deklaravęs gyvenamosios vietos, joks gyvenamosios vietos adresas nenurodytas, kad skolininkas šiuo metu nedirba, neturi registruotino turto – nėra pakankamos ir pagrįstos prašomo klausimo nagrinėjimui. Pateiktoje medžiagoje nėra jokios informacijos apie tai, kada ir kokiu būdu buvo bandoma susisiekti su skolininku, ar tai tikrai buvo daryta, tai yra ar iš tikrųjų vyko reali tiesioginė antstolio komunikacija su skolininku. Teismas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad šiuo atveju nuo vykdomojo rašto išdavimo iki antstolio kreipimosi į teismą dėl baudos pakeitimo kita bausme praėjo itin ilgas laikas – trylika metų, per kurį antstolis neabejotinai galėjo pasinaudoti eile priemonių ir atlikti visus būtinus veiksmus, tiek komunikuojant su nuteistuoju, tiek tam, kad surinktų būtiną informaciją apie skolininko turtinę padėtį. Per tokį ilgą laikotarpį galėjo pasikeisti aplinkybės, reikšmingos skolos išieškojimui.*“

Taigi šiuo atveju teismas labai detaliai ir išsamiai priimtoje nutartyje nurodė, kodėl teikimą grąžina antstoliui – tai buvo padaryta dėl iš esmės netinkamai parengto teikimo bei dėl antstolio veiksmų, kurių buvo imamasi vykdymo procese, esminių trūkumų. Šioje byloje antstolio teikimas buvo daugiau formalus nei realus įstatymuose

[13] Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 10 d. nutartis teikimo byloje Nr. 1S-418-1020/2016.
[14] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. gruodžio 6 d. nutartis teikimo byloje Nr. T-1317-1033/2016.

įtvirtintų pareigų vykdymas, todėl teikimas pagrįstai buvo grąžintas baudos bausmę vykdančiai institucijai.

Kitoje byloje teismas netenkino antstolio teikimo dėl galimai suėjusios apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties. Teismas, išnagrinėjęs teikimą, nurodė: „*V. K. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 1996 m. vasario 8 d. nuosprendžiu pripažintas kaltu, padaręs nusikalstamą veiką, jam paskirta 900 Lt, t. y. 260,66 Eur, bauda. 1996 m. gegužės 16 d. buvo išduotas vykdomasis raštas dėl šio teismo nuosprendžio vykdymo, kuris antstolių kontoroje gautas ir užregistruotas 2002 m. rugsėjo 25 d. Pagal vykdomosios bylos duomenis, 2002 metais gavus vykdomąjį dokumentą, jo vykdymas buvo pradėtas tik 2007 metais, 2007 m. spalio 30 d. antstolei priėmus patvarkymą pradėti vykdomąjį dokumentą dėl skolos išieškojimo. Be to, nustatyta, kad paskutinis veiksmas iki 2017 m. vasario 17 d. Išieškojimo negalimumo akto surašymo šioje vykdomojoje byloje buvo atliktas 2009 metais, t. y. aštuonis metus nebuvo atliekami teismo nuosprendžio vykdymo veiksmai. Iš bylos medžiagos matyti, jog nuteistasis po 1996 m. vasario 8 d. teismo nuosprendžio dar buvo ne kartą teistas ir periodiškai atliko laisvės atėmimo bausmę iki 2011 m. kovo 30 d., taigi nuteistojo buvimo vieta buvo žinoma. Be to, antstolė nuo 2011 metų iki 2017 metų taip pat nesiėmė veiksmų surasti nuteistąjį bei jo turtą, šiam esant laisvėje. Teismo vertinimu, nurodytų aplinkybių visuma sudaro pagrindo teismui netenkinti antstolės teikimo, kadangi apkaltinamojo nuosprendžio, priimto 1996 m. vasario 8 d., vykdymo senatis jau yra suėjusi (BK 96 str.)*.“[15]

Taigi šiuo atveju teikimas buvo netenkintas taip pat dėl netinkamai parengto ar net galimai nepagrįsto antstolio teikimo.

Peržvelgus keliasdešimt teismų nutarčių, priimtų nagrinėjant antstolių teikimus dėl baudos pakeitimo kitomis bausmėmis, matyti, kad teismai nustato ir kitų trūkumų: teikimas buvo paliktas nenagrinėtas, nes teikime minima bauda jau anksčiau buvo pakeista į areštą[16], teikimas buvo netenkintas, nes bauda buvo sumokėta[17], teikimas buvo netenkintas, nes nuteistasis galimai nežinojo apie jam priimto procesinio sprendimo turinį ir šio sprendimo vykdymą[18]; teikimas buvo netenkintas, nes draudžiamas dvigubas bausmių keitimas – šiuo atveju baudą buvo prašoma pakeisti areštu, kai anksčiau į baudą buvo pakeista viešųjų darbų bausmė[19].

Kai kuriais atvejais teikimas yra pateikiamas ne institucijos, o nuteistojo, dėl to toks teikimas nėra tenkinamas: „*Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 352 straipsnio 3 dalis numato, kad teismas baudą gali pakeisti kita bausme BK 47 straipsnyje numatytais atvejais – kai asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, ji gali būti pakeista į viešuosius darbus, o kai asmuo vengia savo noru ją sumokėti ir nėra galimybių jos išieškoti, bauda gali būti pakeista į areštą BK 65 straipsnyje numatytu santykiu (BK 47 str. 6 ir 7 d.). Tam, kad teismas galėtų svarstyti nuteistajam T. R. paskirtos baudos pakeitimo į viešuosius darbus klausimą, baudžiamąjį įsakymą priėmusiam teismui turi būti pateiktas antstolio teikimas ir nuteistojo sutikimas. Įstatymas nenumato galimybės spręsti tokį klausimą, esant nuteistojo prašymui*.“[20]

Apibendrinant išanalizuotą teismų praktiką, pažymėtina, kad daugiausia problemų baudos bausmės pakeitimo procese kyla dėl netinkamai parengto antstolio

[15] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis teikime Nr. T-702-1017/2017.
[16] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. vasario 2 d. nutartis teikime Nr. T-43-935/2017; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. liepos 19 d. nutartis teikime Nr. T-701-935/2017.
[17] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis teikime Nr. T-327-935/2016.
[18] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. birželio 19 d. nutartis teikime Nr. T-565-935/2017.
[19] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. rugsėjo 11 d. nutartis teikime Nr. T-873-935/2017.
[20] Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 8 d. nutartis teikime Nr. T-25-312/2016.

teikimo arba nepakankamo antstolio pareigų vykdymo baudos bausmės vykdymo (išieškojimo) procese. Teismui nutartimi netenkinus antstolio teikimo, kai kuriais atvejais aukštesniam teismui teikiamas skundas, kuris motyvuojamas esamu teisiniu reguliavimu. O šis reguliavimas neįpareigoja antstolio parengti kokybišką teikimą. Kaip jau minėta, BVK 25 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta, kad jeigu nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti, antstolio teikimu ir nuteistojo sutikimu teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, baudą gali pakeisti viešaisiais darbais. O jeigu nuteistasis vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti priverstinai, teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, antstolio teikimu baudą gali pakeisti areštu. Atkreiptinas dėmesys, kad BVK nenustato jokių reikalavimų antstolio teikimui, neįpareigoja jo tokį teikimą motyvuoti ir pan. Autorių nuomone, tai yra viena iš priežasčių, dėl kurios antstolis teismui teikia neparengtus, nepagrįstus ir nemotyvuotus teikimus. Siekiant bent iš dalies išspręsti šią problemą, siūlytina keisti BVK nustatant, kad baudos bausmė keičiama antstolio motyvuotu teikimu, prieš tai išnaudojus galimybes užtikrinti baudos sumokėjimą kitomis priemonėmis. Be to, siūlytina nurodyti, kad antstolis teikime privalo motyvuotai nurodyti, į kokią bausmės rūšį siūlo keisti baudos bausmę.

1.3. Baudos bausmės keitimo reguliavimas ir praktika užsienio valstybėse

Įvairiose šalyse esančios padėties palyginimas yra svarbus ir naudingas daugeliu prasmių. Pirmiausia, toks palyginimas leidžia pasižiūrėti į save iš šalies, pamatyti platesnį kontekstą. Antra, jis kitų šalių praktikos kontekste įgalina pastebėti savitas tendencijas ir specifinius joms įtaką padariusius ir tebedarančius veiksnius, tam tikrą išskirtinumą, kuris gali būti labiau ar mažiau perspektyvus. Trečia, jis leidžia siekti tam tikro bendrumo. Ketvirta, jis sukuria erdvę gerosios praktikos pavyzdžių paieškai, gali pasiūlyti jau kitose šalyse sugalvotus universalių problemų sprendimus, motyvuoja išbandyti inovacijas, išdrįsti atsisakyti įsisenėjusios ir beprasmės rutinos, nereikalingų draudimų ar ribojimų, kitaip tariant, gali paskatinti kažką pakeisti nacionalinėse bausmių taikymo ir vykdymo sistemose ar netgi jas iš esmės reformuoti[21].

Todėl užsienio šalių galiojančių teisės aktų analizė leis palyginti Lietuvoje ir kitose valstybėse įtvirtintų bausmių keitimo tvarką nustatančias taisykles, būdus ir baudos bausmės nevykdymo teisinius padarinius. Šiame tyrime užsienio valstybės buvo pasirenkamos dviem kriterijais: geografiniu-ekonominiu-socialiniu aspektu panašios valstybės ir labiau ekonomiškai išsivysčiusios bei teisine sistema stiprios valstybės.

Taigi visų pirma išanalizuosime arčiausiai Lietuvos esančių bei ekonomiškai ir kultūriškai panašiausių valstybių įstatymų baudos keitimo srityje ypatumus.

Latvijos baudžiamajame kodekse[22] (toliau – ir Latvijos BK) nustatyta, kad už nusikalstamas veikas galima skirti tik tris pagrindines bausmes: baudą, viešuosius darbus ir terminuotą laisvės atėmimą. Latvijos baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje nurodyta, kad bauda gali būti skiriama kaip pagrindinė arba kaip papildoma bausmė. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad baudos dydžiai priklausomai nuo nusikaltimo

[21] *Sakalauskas G.* (mokslin. red.) Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 2017.

[22] Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: *<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7824>*.

sunkumo gali būti nuo 3 iki 100, nuo 5 iki 1000 arba nuo 10 iki 2000 minimalių mėnesinių pragyvenimo lygių, iš esmės prilyginamų Lietuvos MGL dydžiui (toliau tekste taip pat vadinami MGL).

Latvijos BK 41 straipsnio 6 dalis nustato, kad jeigu bauda, kurios dydis neviršija 30 MGL, nėra laiku įvykdoma, ji keičiama laisvės atėmimo bausme, vieną MGL prilyginant keturioms laisvės atėmimo dienoms, tačiau bendra laisvės atėmimo bausmės trukmė negali viršyti trijų mėnesių. Jeigu bauda, kuri viršija 100 MGL, bet neviršija 200 MGL, nėra laiku įvykdoma, ji keičiama laisvės atėmimo bausme, kurios dydis negali būti didesnis nei vieneri metai. Šiuo atveju naudojamas analogiškas bausmių konvertavimo būdas. Tačiau jeigu bauda, kuri viršija 200 MGL, nėra laiku sumokama, ji keičiama laisvės atėmimo bausme, kurios dydis negali viršyti penkerių metų. Pažymėtina, kad šiuo atveju taikomas kiek skirtingas baudos keitimo į laisvės atėmimo bausmę būdas – vienas MGL prilyginamas penkioms laisvės atėmimo dienoms.

Latvijos BK 41 straipsnio 7 dalis įtvirtina taisykles, kaip turi būti elgiamasi tada, kai nuteistasis sumoka visą ar dalį baudos jau atlikdamas laisvės atėmimo bausmę. Jeigu sumokama visa likusi bauda, nuteistasis turi būti paleidžiamas iš pataisos namų, o jeigu sumokama dalis baudos – likusi laisvės atėmimo bausmė teismo sprendimu proporcingai mažinama. Tokios pačios nuostatos įtvirtintos ir Latvijos baudžiamojo proceso kodekso 645 straipsnio 2, 3 dalyse[23].

Svarbu pažymėti tai, kad Latvijos baudžiamasis įstatymas, skirtingai negu Lietuvos, nenumato galimybės baudą keisti į kitas bausmes, taip pat nėra įtvirtinta galimybė kitas bausmes keisti į baudos bausmę.

Skirtingai negu Latvijoje, Lenkijos baudžiamasis kodeksas (toliau – ir Lenkijos BK) numato kiek daugiau bausmių rūšių, kurios labai panašios į nustatytas Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Lenkijos BK 32 straipsnyje nustatytos tokios bausmių rūšys: bauda, viešieji darbai, terminuotas laisvės atėmimas, laisvės atėmimas 25 metams ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Lenkijos baudžiamojo įstatymo 33 straipsnis reguliuoja baudos skyrimą. Šioje normoje įtvirtinta, kad bauda skaičiuojama dienpinigiais. 37a straipsnyje nustatyta, kad jeigu nuteistasis nesumoka baudos nustatytu laiku, baudos bausmė gali būti keičiama viešaisiais darbais arba laisvės atėmimu[24]. Lenkijos bausmių vykdymo kodeksas taip pat reguliuoja atvejus, kai nuteistasis nemoka baudos. Bausmių vykdymo kodekso 45 straipsnyje nustatyta, kad jeigu baudos, kurios dydis neviršija 120 baudos dienų, vykdymas tampa neefektyvus arba bylos aplinkybės rodo, kad baudos vykdymas gali būti neefektyvus, teismas baudos bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais. Baudos bausmės keitimo viešaisiais darbais santykis: dešimt baudos dienų prilyginama vienam mėnesiui viešųjų darbų. Per vieną mėnesį galima dirbti nuo 20 iki 40 valandų. Lenkijos bausmių vykdymo kodekse taip pat nustatyta, kad maksimali bauda, kuri gali būti pakeista viešaisiais darbais, yra 240 000 Lenkijos zlotų (apie 54 335 Eur). Šio kodekso 46 straipsnyje taip pat numatyti tam tikri baudos keitimo ypatumai: baudos bausmė keičiama laisvės atėmimo bausme, jeigu nuteistasis nesutinka atlikti viešųjų darbų arba vengia juos atlikti; arba jeigu baudos bausmę pakeisti viešaisiais darbais nėra galimybių. Baudos bausmė keičiama laisvės atėmimo bausme santykiu: dvi baudos dienos prilyginamos vienai laisvės atėmimo dienai, tačiau laisvės atėmimo bausmė negali viršyti 12 mėnesių. Šios nuostatos taikomos, kai paskirtos dienos baudos dydis yra nuo 20 iki 4000 Lenkijos zlotų. Bausmių vykdymo kodekse taip pat pabrėžiama, kad nuteistasis bet kada gali būti

[23] Ten pat.

[24] Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf*>.

atleistas nuo laisvės atėmimo ar viešųjų darbų bausmės vykdymo, jeigu sumokės anksčiau paskirtą baudą. 48a straipsnis nustato, kad teismas gali sustabdyti laisvės atėmimo bausmės vykdymą tuo atveju, jeigu nuteistasis raštiškai patvirtina, kad sutinka atlikti viešuosius darbus. Laisvės atėmimo bausmė sustabdoma iki kol atliekamas nustatytas viešųjų darbų skaičius arba kol sumokama bauda[25].

Apibendrinant Lenkijoje nustatytą baudos bausmės keitimo į kitas bausmes tvarką, galima konstatuoti, kad Lenkijos bausmių sistema yra labai panaši į Lietuvos, tačiau yra keli esminiai skirtumai. Skiriasi baudos skaičiavimo būdas, nes Lenkijoje taikoma dienpinigių sistema; taip pat numatytas baudos bausmės keitimas ne tik viešaisiais darbais, bet ir laisvės atėmimu (tai Lietuvoje iš dalies atitiktų arešto bausmę). Galiausiai, Lenkijos bausmių vykdymo kodeksas leidžia sustabdyti pakeistų bausmių vykdymą leidžiant atlikti viešuosius darbus ar sumokėti baudą, be to, galima bet kuriuo metu, net ir atliekant bet kurią pakeistą (iš baudos) bausmę, sumokėti baudą, tokiu būdu įvykdant paskirtą bausmę.

Estijos Respublikos teisės aktuose numatytas baudos keitimo reguliavimas labai panašus į Lenkijos. Štai Estijos baudžiamojo kodekso 70 straipsnyje nustatyta, kad, nuteistajam nesumokant baudos, ji gali būti keičiama laisvės atėmimo bausme arba, nuteistajam sutinkant, viešaisiais darbais ar priklausomybės nuo narkotikų gydymusi. Baudos bausmę keičiant į laisvės atėmimą, viena laisvės atėmimo bausmės diena prilyginama trims baudos dienoms, o minimali laisvės atėmimo bausmės trukmė negali būti trumpesnė nei 10 dienų. Pagal Estijos baudžiamojo įstatymo 72 straipsnį baudos bausmė gali būti pakeista ir areštu, kurio minimali trukmė gali būti viena diena[26]. Baudos bausmės pakeitimo kita bausme procedūra yra iš esmės tokia pati kaip ir Lietuvoje – bauda keičiama antstolio teikimu priimant teismo sprendimą[27].

O štai Rumunijos (valstybė, pagal pragyvenimo lygį artima Lietuvai) baudžiamajame įstatyme įtvirtinta dienpinigių sistema. Pagal šio įstatymo 63 straipsnį, jei nuteistasis piktybiškai vengia sumokėti baudą ar jos dalį, bauda pakeičiama laisvės atėmimo bausme, vienos dienos baudą prilyginant vienai laisvės atėmimo dienai. Tačiau jeigu nuteistasis negali sumokėti baudos dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, baudos bausmė pakeičiama viešųjų darbų bausme tuo atveju, jeigu nuteistasis sutinka juos atlikti ir jam tai daryti leidžia sveikata. Tokiu atveju viena baudos diena prilyginama vienai viešųjų darbų dienai. Tačiau jeigu nuteistasis nevykdo viešųjų darbų, nesutinka jų atlikti arba šios bausmės vykdymo metu padaro kitą nusikalstamą veiką, likusi bausmės dalis pakeičiama laisvės atėmimo bausme[28].

Kitose, kiek tolimesnėse Lietuvai šalyse, bet ekonomiškai ir teisine sistema stipriose valstybėse, baudos keitimo mechanizmas gana panašus į aukščiau minėtų valstybių.

Pagal Italijos baudžiamojo kodekso 102 straipsnį, nuteistajam nemokant baudos, ji gali būti pakeista laisvės atėmimo bausme, kurios maksimalus dydis gali būti 1 metai ir 6 mėnesiai, arba viešaisiais darbais. Bauda keičiama viešaisiais darbais nuteistojo prašymu, tačiau keičiamos baudos dydis negali viršyti 516 eurų, o pakeistų viešųjų darbų trukmė negali viršyti 60 dienų. Baudos bausmė keičiama santykiu – 12 eurų

[25] Lenkijos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Prieiga per internetą: <*http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970900557/U/D19970557Lj.pdf*>.
[26] Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/509012018005/consolide*>.
[27] Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 417 straipsnio 3 dalis. Prieiga per internetą: <*https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide*>.
[28] Rumunijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/109855*>.

prilyginama vienai laisvės atėmimo dienai arba 25 eurai prilyginami vienai viešųjų darbų dienai. Kaip ir Lenkijoje, Italijoje nuteistasis, atlikdamas bausmę, kuri buvo pakeista iš baudos, gali bet kada sumokėti visą baudą arba likusią jos dalį ir tokiu būdu būti atleistas nuo pakeistos bausmės vykdymo[29].

Pagal Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 459–459f straipsnius baudžiamojo proceso metu paskirta bauda gali būti pakeista laisvės atėmimo bausme tuo atveju, jeigu ji nėra vykdoma. Be to, kaip ir jau minėtose valstybėse, nuteistasis, net ir pakeitus baudą į laisvės atėmimo bausmę, gali sumokėti paskirtą baudą ir tokiu būdu būti atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės vykdymo[30]. Vokietijos įvadiniame baudžiamajame įstatyme numatyta galimybė Vokietijos žemių atitinkamoms valdžios institucijoms priimti įstatymus, leidžiančius baudą keisti ne tik į laisvės atėmimo bausmę, bet ir tam tikrais atvejais – į viešuosius darbus[31].

Pagal Suomijos baudžiamąjį kodeksą, kaip ir Vokietijos ar kitų minėtų šalių įstatymus, tuo atveju, jeigu nuteistasis nevykdo baudos bausmės, ji gali būti keičiama laisvės atėmimo bausme. Gali būti pakeista dalis neatliktos baudos bausmės arba visa bausmė. Be to, Suomijos baudžiamasis įstatymas numato tam tikras išlygas, kai bauda negali būti keičiama laisvės atėmimo bausme:

1) tuo atveju, jeigu baudos bausmės yra likę mažiau kaip 20 baudos dienų;
2) tuo atveju, jeigu baudos bausmė buvo paskirta nepilnamečiui (iki 18 metų amžiaus).

Suomijoje keturios baudos dienos prilyginamos vienai laisvės atėmimo dienai, todėl tokiu santykiu bauda ir keičiama. Jeigu bauda buvo paskirta kaip konkreti pinigų suma, tokiu atveju 30 eurų baudos prilyginama vienai laisvės atėmimo dienai. Pakeistos laisvės atėmimo bausmės trukmė negali būti mažesnė kaip 5 dienos ir didesnė kaip 40 dienų[32].

Šveicarijoje, kaip ir Suomijoje, Rumunijoje ar Lenkijoje, įtvirtinta dienpinigių sistema. Šios šalies Baudžiamojo kodekso 34 straipsnis nustato, kad už nusikaltimo padarymą gali būti skiriama nuo 3 iki 180 baudos dienų. Viena baudos diena gali būti nustatoma nuo 30 iki 3000 Šveicarijos frankų. Pagal baudžiamojo įstatymo 35 straipsnio 1 dalį nuteistasis baudą turi sumokėti per laikotarpį nuo vieno iki šešių mėnesių. Bauda gali būti mokama dalimis, taip pat gali būti pratęstas jos mokėjimas. Tuo atveju, jeigu kyla įtarimas, kad nuteistasis baudos nemokės, baudą vykdančios institucijos gali pareikalauti baudą sumokėti nedelsiant. Šveicarijos BK 36 straipsnyje nustatyta, kad jeigu nuteistasis nustatytu laiku nesumoka baudos, o jos išieškojimas per atitinkamas institucijas nėra veiksmingas – tokiu atveju bauda keičiama laisvės atėmimo bausme. Viena baudos diena prilyginama vienai laisvės atėmimo dienai. Kaip ir anksčiau minėtose valstybėse, nuteistasis baudą gali sumokėti ir atlikdamas laisvės atėmimo bausmę – tokiu atveju bauda mažinama, atsižvelgiant į atliktą laisvės atėmimo bausmės laikotarpį[33].

---

[29] Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.
[30] Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <*http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p2608*>.
[31] Vokietijos Federacinės Respublikos įvadinis baudžiamasis įstatymas. Prieiga per internetą: <*http://www.gesetze-im-internet.de/stgbeg/*>.
[32] Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf*>.
[33] Šveicarijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201803010000/311.0.pdf*>.

Siekiant tyrimo išsamumo ir užsienio šalių teisinio reguliavimo tyrimo objekto klausimu įvairovės, autoriai pasirinko ir kelias kitos teisinės sistemos valstybes, kuriose baudos bausmės vykdymo taisyklės neretai kiek skiriasi nuo kontinentinės Europos valstybių. Galbūt kai kurių valstybių teisės aktų normose įtvirtintos taisyklės gali būti panaudotos ir Lietuvoje.

Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės Šiaurės Airijos teisėsaugos institucijos kelia klausimą dėl baudos vykdymo efektyvumo didinimo. Šios šalies teisės ekspertai pažymi, kad 30 procentų visų paskirtų laisvės atėmimo bausmių skiriama būtent dėl baudos nevykdymo. Iš šių 30 procentų 87 procentus sudaro nuteistieji mažesnėmis nei 600 svarų baudomis. Tačiau laisvės atėmimo bausmė, pakeista iš baudos, paprastai būna trumpa: nuo 7 iki 14 dienų. Todėl keliamas uždavinys, kad reikalingas griežtesnis baudos bausmių skyrimo ir vykdymo procesas, siekiant išvengti didelio kalinių skaičiaus, kartu siekiama iki minimumo sumažinti pataisos namų žmogiškuosius išteklius. Dauguma nuteistųjų, kuriems paskirta bauda, nesureikšmina aplinkybės, kad, jiems nesumokėjus baudos, ji gali būti pakeista laisvės atėmimo bausme, todėl tarp Šiaurės Airijos teisininkų pasigirsta nuomonių, kad laisvės atėmimo bausmės atlikimas neatleistų nuo baudos bausmės vykdymo. Vis dėlto konkretūs pasiūlymai, kaip reikėtų tobulinti baudos bausmių vykdymo procesą, šiek tiek racionalesni ir ne tokie kraštutiniai:

1) Siūloma sukurti (naudoti jau esamą) registrą, kuriame atsispindėtų visų kaltininkui paskirtų baudų mokėjimo istorija, o šiuo registru laisvai galėtų naudotis prokuratūra, teismai ir bausmių vykdymo institucijos. Teigiama, kad Anglijos ir Velso pareigūnai tokia informacija disponuoja lengviau, o Šiaurės Airijos teisėjams tokios sistemos trūksta.
2) Baudžiamosios justicijos pareigūnai turėtų galimybę naudotis visais registrais ar gauti informaciją iš visų įstaigų ar organizacijų, kurios turi informaciją apie kaltininko pajamas ar turtinę padėtį.
3) Siūloma nustatyti, kad bauda turėtų būti sumokėta per 7 dienas vietoje šiuo metu esančių 28 dienų. Toks terminas kai kuriais atvejais kaltininkui „leidžia“ nemokėti baudos 12 mėnesių. Ypač pabrėžiama sudėtinga situacija dėl kitų valstybių piliečių ir migrantų, kurie šalyje reziduoja laikinai – tokiais atvejais siūloma, kad bauda būtų sumokėta nedelsiant.
4) Šiaurės Airijoje, kaip ir anksčiau minėtose valstybėse, yra galimybė sumokėti baudą net ir atliekant laisvės atėmimo bausmę, į kurią buvo pakeista bauda. Tokiu būdu išvengiama tolesnio laisvės atėmimo bausmės vykdymo[34].

Kitos šalies – Australijos teisinėje literatūroje nurodoma, kad nuteistųjų baudos bausme įkalinimas jiems nevykdant baudos kurį laiką Australijoje buvo didelė problema. Didelis skaičius tokių asmenų perpildydavo kalėjimus, tokių bausmių vykdymo kaštai gana dideli, nebuvo ieškoma jokių alternatyvų baudos bausmės keitimui, o stengiamasi kuo greičiau baudą keisti laisvės atėmimo bausme[35].

Todėl šioje valstybėje buvo atliekami įvairūs moksliniai tyrimai. Didžiausios Australijos valstijos (Naujojo Pietų Velso valstija, kurioje ir didžiausias kalinių

[34] Baudų vykdymo procesas // Baudžiamojo teisingumo inspekcijos apžvalga ir rekomendacijos Šiaurės Airijai (The enforcement of fines. A follow-up review of inspection recommendations), 2012. Prieiga per internetą: <*http://cjini.org/TheInspections/Action-Plan-Reviews-Inspection-Follow-Up-Revie/2012/Enforcement-of-fines*>.
[35] Nuteistieji baudos bausme Vakarų Australijoje // Vakarų Australijos Vyriausybės ataskaita (Fine defaulters in the Western Australian prison system. Government of Western Australia), 2016. Prieiga per internetą: <*http://www.parliament.wa.gov.au/publications/tabledpapers.nsf/displaypaper/3914182a267c7268541194a448257fd20032c2e4/%24file/4182.pdf*>.

skaičius[36]) mokslininkai, atlikę tyrimą, nustatė, kad efektyviam baudos vykdymui ar jos išieškojimui trukdo:

1) Per didelės paskiriamos baudos. Pavyzdžiui, dirbančiam ir turinčiam būstą žmogui paskirta bauda gali būti nemaloni, nepriimtina ir apsunkinanti. Tačiau baudos paskyrimas nedirbančiam žmogui arba asmeniui, kurio pajamos itin žemos ar nepastovios, jaunam asmeniui ar benamiui gali būti ekstremaliai sudėtingas, o jos įvykdymas netgi neįmanomas. Todėl skiriant baudą visais atvejais reikia įvertinti individualią pažeidėjo situaciją ir galimybes sumokėti baudą.
2) Nesugebėjimas efektyviai valdyti bausmių vykdymo sistemos. Pabrėžiama, kad asmenims, kuriems buvo paskirta bauda, sudėtinga susitarti ar derėtis dėl baudos sumokėjimo su baudos bausmę vykdančia institucija. Be to, bauda, paskirta vienoje Australijos valstijoje, negali būti pridedama prie baudos, paskirtos kitoje valstijoje, ir nėra galimybės baudas sumokėti vienu metu vienoje valstijoje.
3) Teismų neprieinamumas. Nubaustieji baudomis dėl jų nesikreipia su apeliacija į teismą, nes teismas gali paskirti didesnę baudą, nei jau buvo paskirta.
4) Teisinės pagalbos ar teisinių konsultacijų trūkumas. Žmonės nežino, kad gali kreiptis dėl teisinės pagalbos, nežino, kur kreiptis, gyvena tam tikruose rajonuose, kuriuose nėra galimybių gauti teisinę pagalbą.

Pagal galiojančius Australijos Naujojo Pietų Velso įstatymus, jeigu asmuo nustatytu laiku nesumoka baudos, bausmę vykdanti institucija gali laikinai sustabdyti vairuotojo pažymėjimo galiojimą (ši priemonė taikoma be įspėjimo, jeigu asmuo turi 18 metų, nepaisant to, kurioje srityje buvo padarytas pažeidimas); gali atimti teisę vairuoti transporto priemones (taikoma tuo atveju, jei bauda nesumokama per 6 mėnesius); sustabdyti automobilio registraciją (jeigu asmuo neturi vairuotojo pažymėjimo); apriboti teisę įgyti vairuotojo pažymėjimą arba apriboti asmeniui galimybes verstis tam tikra veikla, nurodyta specialiame teisės akte[37]. Australijos tyrėjų nuomone, teisės vairuoti transporto priemones atėmimas gali būti reikšmingas asmenims, kuriems vairuotojo pažymėjimo reikia darbui, darbo paieškai ar rūpintis vaikų vežiojimu. Taip pat ši priemonė bei automobilio registracijos nutraukimas bus reikšmingas asmenims, kurie neturi gyvenamosios vietos, bet gyvena automobilyje. Ši priemonė veiksminga nubaudimo priemonė, nes vairavimas neturint teisės tai daryti pagal šios šalies įstatymus yra baudžiamas griežtai.

Atsižvelgiant į minėtas problemas, Australijoje siūloma peržiūrėti baudų dydžius ir užtikrinti, kad už atitinkamus pažeidimus būtų nustatytos proporcingos baudos, atitinkančios pažeidimų pavojingumą. Taip pat siūloma taikyti baudas, atitinkančias asmenų pajamas – tuo tikslu siūloma įvesti dienos baudų sistemą[38].

Kaip ir daugelyje kitų valstybių, Australijoje nuteistajam nevykdant baudos, ji gali būti pakeista laisvės atėmimo bausme. 120 Australijos dolerių baudos prilyginama 1 dienai laisvės atėmimo. Tačiau šioje valstybėje, skirtingai negu minėtose Europos valstybėse, yra ir daugiau galimybių keisti baudos bausmę, jeigu ji nėra vykdoma. Be jau minėtų priemonių, susijusių su teise vairuoti transporto priemones, Australijos įstatymai numato ir galimybę baudos bausmę keisti į:

---

[36] Ten pat.

[37] Baudos ir jų vykdymas (Fines and their enforcement). The Shopfront. Youth Legal Centre, 2014. Prieiga per internetą: <*https://www.theshopfront.org/documents/Fines_and_their_enforcement.pdf*>.

[38] Baudos ir jų trūkumai (Fine but not fair: Fines and disadvantage). Law and justice foundation of New South Wales, 2009. Prieiga per internetą: <*http://www.lawfoundation.net.au/report/justiceissues3*>.

- nemokamus darbus, 30 dolerių prilyginant 1 valandai darbų;
- privalomą gydymą nuo psichikos sveikatos sutrikimų ar kitų ligų, tokiu atveju 1000 dolerių prilyginama vienam mėnesiui gydymo;
- mokytis profesijos ar baigti kitus mokomuosius kursus, tokiu atveju 50 dolerių baudos prilyginama vienai valandai kursų;
- finansinės ar kitos konsultacijos gavimą;
- privalomą priklausomybės nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų gydymą.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad šios galimybės keisti baudą gali būti taikomos ne visiems asmenims. Tokiomis galimybėmis gali pasinaudoti tik nuteistieji, kurie nesumoka baudos dėl intelektinių ar pažinimo (psichikos) sutrikimų; benamiai ar esantys ypač blogoje finansinėje padėtyje; turintys stiprią priklausomybę nuo alkoholio, narkotinių ar kitų medžiagų. Be to, nuteistieji bauda ir norintys pasinaudoti šiomis galimybėmis turi kreiptis į baudos bausmę vykdančią instituciją per organizaciją, įtrauktą į tam tikrus sąrašus. Jeigu asmuo nebaigia minėtų kursų, jis turi sumokėti likusią dalį baudos[39].

Kitoje, bene labiausiai išsivysčiusioje šalyje – Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) baudų surinkimas irgi yra dažnai kylanti problema, kurią paprastai tiesiogiai sprendžia patys teismai. Šiai problemai spręsti šioje šalyje (kaip ir Australijoje) skiriamas gana didelis dėmesys ir pabrėžiama, kad, teismui nepavykstant ar negalint išieškoti paskirtos baudos, nuteistasis gali susidaryti įspūdį, kad daryti teisės pažeidimus apsimoka, nes už neteisėtą elgesį jis patirs tik menkus nepatogumus. Todėl JAV mokslininkai teikia siūlymus, kurie galėtų išspręsti arba išsprendžia vykdant baudos bausmę kylančius sunkumus. Teisės literatūroje pateikiami tokie gerosios praktikos pavyzdžiai:

1) teismai turi sukurti efektyvią baudų vykdymo stebėjimo ir kontroliavimo sistemą, kuri padėtų užtikrinti tinkamą baudų vykdymą;
2) būtina naudoti sisteminę komunikaciją su nuteistuoju. Ši komunikacija turi vykti nuo pat pradžių, kai skiriama bauda, iki jos įvykdymo. Problema yra ta, kad dauguma nuteistųjų neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, todėl baudos vykdymo metu gali labai greitai „pradingti“. Tokios komunikacijos metu teismas (ar kita institucija) turėtų informuoti nuteistąjį apie baudos vykdymo tvarką, terminus ir pasekmes. Taip pat daug dėmesio nuteistojo įtikinimui skiriant baudą turėtų skirti ir teisėjas, kuris gali naudoti gana plačias įtikinimo priemones;
3) leisti baudą mokėti įvairiomis formomis, t. y. asmeniniais čekiais, kreditinėmis kortelėmis ir pan.;
4) kadangi JAV dažnai baudos bausmių vykdymu užsiima teismo personalas, todėl siūloma sukurti atitinkamą teismo darbuotojų skyrių, kuris užsiimtų baudos bausmių išieškojimu. Tokiu atveju periodiškai turėtų būti rengiami šių darbuotojų mokymai ir kvalifikacijos kėlimas;
5) turėtų būti galima leisti taikyti baudos mokėjimą dalimis, pagal nustatytą mokėjimų planą, taip pat mokėjimo atidėjimą[40].

---

[39] Baudos ir jų vykdymas (Fines and their enforcement). The Shopfront. Youth Legal Centre, 2014. Prieiga per internetą: <*https://www.theshopfront.org/documents/Fines_and_their_enforcement.pdf*>.

[40] *Matthias J. T., Klaversma L.* Galiojanti praktika surenkant baudas ir mokesčius valstijų teismuose (Current Practices in Collecting Fines and Fees in State Courts: A Handbook of Collection Issues and Solutions, Second Edition), 2009. Prieiga per internetą: <*https://csgjusticecenter.org/wp-content/uploads/2013/07/2009-NCSC-Current-Practices-in-Collecting-Fines-and-Fees.pdf*>.

Nuteistajam nustatytu laiku nesumokėjus baudos teismai gali taikyti daug ir gana įvairių priemonių (kai kurios iš jų panašios į Australijos): teisės vairuoti transporto priemones laikiną atėmimą, apribojimą naudotis telefono ryšiu, baudos nevykdymo klausimu rengiamą teismo posėdį ar laisvės atėmimo bausmės paskyrimą. Kadangi JAV atskiros valstijos turi atskirą ir skirtingą teisminę valdžią, todėl kiekvienos valstijos teismai gali taikyti labai skirtingas priemones. Kai kurie iš teismų taiko ir tokias priemones: privalomą kelių eismo taisyklių kursų baigimą; pagalbą susirandant darbą; finansinę konsultaciją.

Tačiau prieš imantis bet kokių priemonių norint pakeisti baudą kita bausme ar priemone, teismas privalo nuteistąjį įspėti. Įspėjime turi būti išaiškinamos galimos baudos nevykdymo teisinės pasekmės, būdai ir tvarka, kaip, kur ir kada reikia sumokėti baudą. Taip pat pažymima, kad įspėjimo tekstas turi būti surašomas ne teisine, o lengvai suprantama ir aiškia kalba, kurią suprastų bet koks nuteistasis. Be minėto įspėjimo, teismai paprastai taiko daugelį kitų priemonių, pavyzdžiui:

- teismo darbuotojo skambutis į nuteistojo darbovietę ar namus, pranešant apie nesumokėtą baudą;
- įspėjimas siunčiamas elektroniniu paštu;
- paskirtos baudos apmokestinimas papildomais mokesčiais (delspinigiais);
- valstijos mokesčių grąžinimo sustabdymas ar laimėjimų loterijose perėmimas;
- laikinas nuosavybės teisės apribojimas įvairiam nuteistojo turtui[41].

Apibendrinant užsienio valstybėse esamą teisinį reguliavimą ir kai kuriais atvejais taikomą praktiką baudos bausmės vykdymo procese, galima padaryti išvadą, kad Europos valstybėse galioja iš esmės labai panašios taisyklės, kurių laikomasi keičiant nevykdomą baudą į kitas bausmes, taip pat paprastai sutampa bausmės rūšys, į kurias galima keisti baudą. Tuo tarpu kitos teisinės sistemos valstybėse bausmių ar kitų priemonių sąrašas, naudojamas keičiant neįvykdytą baudos bausmę, paprastai yra kur kas platesnis.

Vis dėlto, atlikus užsienių valstybių teisinio reguliavimo baudos bausmės vykdymo kontekste analizę, galima išskirti teigiamus šio reguliavimo požymius ir juos pritaikyti mūsų valstybėje.

Daugelyje nagrinėtų valstybių nevykdant baudos bausmės ir ją pakeitus kita bausme, vis dar leidžiama įvykdyti (sumokėti) buvusią baudą, ją proporcingai mažinant pagal atliktos kitos bausmės laikotarpį. Tokiu atveju nuteistasis atleidžiamas nuo likusios kitos bausmės – paprastai arešto ar laisvės atėmimo bausmės vykdymo. Toks teisinis reguliavimas vertintinas teigiamai, nes nuteistajam suteikiama galimybė pasirinkti – atlikti su laisvės atėmimu susijusią bausmę ar sumokėti anksčiau paskirtą baudą, kurios nemokėjo. Manytina, kad kai kuriais atvejais realus laisvės atėmimo (arešto) bausmės atlikimas gali paskatinti nuteistuosius ieškoti papildomų būdų ir galimybių, kaip įvykdyti anksčiau paskirtą baudos bausmę. Tokia galimybė padidintų baudos bausmės efektyvumą ir vykdymą, padėtų sutaupyti valstybės lėšas, reikalingas vykdant su laisvės atėmimu susijusias bausmes, o vietoje to valstybės biudžetas gautų papildomų pajamų. Autorių nuomone, siekiant šio tikslo turi būti keičiamas Baudžiamasis kodeksas ir Bausmių vykdymo kodeksas.

Kaip jau minėta, pagal BK 47 straipsnio 8 dalį, 49 straipsnio 3 dalį, paskirtą baudą keičiant arešto bausme, jos maksimalus dydis gali būti 90 parų. Tai reiškia, kad pagal BK 65 straipsnio 2 dalies a papunktį tik keičiant 180 MGL paskirtą baudos bausmę bus maksimaliai proporcingai paskirta (pakeista) kita bausmė, t. y. nuteistajam bus paskirta

[41] Ten pat.

90 parų arešto bausmė. Visais kitais atvejais, kai nuteistajam buvo paskirta daugiau negu 180 MGL dydžio bauda, baudą keičiant areštu, jam vis tiek bus paskirta maksimali 90 parų arešto bausmė. Vadinasi, kuo didesnė bausmė buvo paskirta, tuo mažiau galimybių ją proporcingai pakeisti kita bausme pagal šiuo metu galiojančias bausmių keitimo taisykles. Pavyzdžiui, asmuo, kuris buvo nuteistas 180 MGL bauda ir jos nevykdys, patirs lygiai tokias pačias pasekmes kaip ir asmuo, kuris buvo nuteistas 500 ar 1000 MGL baudos bausme ir jos nevykdo. Pažymėtina, kad tokia neatitiktis buvo kur kas mažesnė (ar net pateisinama), kai baudos bausmės dydžiai buvo nustatyti tik priėmus 2003 metų baudžiamąjį įstatymą. Tačiau, kaip jau minėta, baudos bausmės tiek minimalios, tiek maksimalios ribos buvo keičiamos kelis kartus, ir šiuo metu šie dydžiai kelis arba keliolika kartų skiriasi nuo pradinių baudos limitų. Verta paminėti, kad Baudžiamojo kodekso normos, susijusios su baudos bausmės keitimo į kitas bausmes reguliavimu, iki šiol iš esmės nebuvo keičiamos. Tai reiškia, kad teismams buvo suteikta teisė (pareiga) skirti gerokai didesnes baudos bausmes, tačiau jų nevykdymo atveju teisinės pasekmės liko tos pačios – teismai negali paskirtos didesnės baudos keisti didesne su laisvės atėmimu susijusia bausme. Tokiu atveju nuteistasis gali piktybiškai nevykdyti paskirtos gana didelės baudos bausmės, žinodamas, kad tokio nevykdymo pasekmės bus santykinai švelnios.

Autorių nuomone, siekiant išvengti galimų piktnaudžiavimo atvejų bei norint išlaikyti baudžiamąjį įstatymą vientisu ir suderintu teisės aktu, būtini šio įstatymo pakeitimai, susiję su galimybe keisti baudos bausmę į laisvės atėmimo bausmę. Minėta, kad, pavyzdžiui, Lenkijoje ar Italijoje baudos bausmė gali būti keičiama laisvės atėmimo bausme, kurios maksimalus dydis gali būti 12 arba 18 mėnesių. Įvertinus šiuo metu Lietuvoje esamą teisinį reguliavimą, kai nevykdomą baudos bausmę galima pakeisti į maksimalų 90 parų trukmės areštą, siūlytina bent 4 kartus padidinti šį dydį, tokiu būdu pereinant į laisvės atėmimo bausmės rūšį. Autorių nuomone, nevykdomą baudos bausmę leisti keisti į dar didesnę laisvės atėmimo bausmę būtų neproporcinga baudos bausmei, kaip nesusijusiai su laisvės atėmimu, ir pernelyg griežta bei nenuoseklu. Kita vertus, maksimalus 12 mėnesių keistinos laisvės atėmimo bausmės terminas yra pakankamai atgrasantis ir leidžiantis nuteistajam imtis visų priemonių vykdant paskirtą baudos bausmę.

Todėl siūlytina keisti BK 47 straipsnio 8 dalį taip:

8. Jeigu asmuo vengia savu noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą areštu arba laisvės atėmimu. Keisdamas baudą areštu arba laisvės atėmimu, teismas vadovaujasi šio kodekso 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis. Pakeistos laisvės atėmimo bausmės trukmė negali viršyti 12 mėnesių.

Autorių nuomone, atsižvelgiant į JAV ir Australijos teisinį reguliavimą, taip pat būtų galima diskutuoti dėl galimybės nuteistajam paskirtą baudos bausmę pakeisti baudžiamojo poveikio priemone – uždraudimu naudotis specialia teise. Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamojo poveikio priemonė nėra bausmė, turėtų būti nustatytas maksimalus baudos dydis, nusikalstamos veikos pavojingumo lygis, taip pat konkretūs kriterijai, kai nusikalstama veika buvo susijusi su naudojimusi šia teise, kad būtų galima pasinaudoti šia galimybe. Tačiau, įvertinus skirtingą bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės paskirtį, šių priemonių proporcingumą, jomis sukeliamą žmogaus teisių ir laisvių suvaržymą, autoriai tokio pasiūlymo neteikia išvadų forma.

II. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 243 STRAIPSNĮ TAIKYMO SANTYKIS SU BAUDŽIAMAISIAIS TEISINIAIS PADARINIAIS, NUMATYTAIS BK 47 STRAIPSNYJE

Peržiūrėjus Lietuvos ir užsienio mokslininkų tyrimus baudžiamosios teisės bendrosios ir specialiosios dalies srityje, autoriams nepavyko surasti jokių mokslinių tyrimų, nagrinėjančių būtent šį klausimą. Todėl nagrinėjamas klausimas yra naujas ir pakankamai aktualus. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje iš esmės bus vadovaujamasi galiojančiu nacionaliniu ir užsienio valstybių teisiniu reguliavimu bei teismų praktika.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 243 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas vengė atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę arba baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą). O BK 47 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta, kad jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, teismas, vadovaudamasis BK 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis, nuteistojo sutikimu šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais; o BK 47 straipsnio 8 dalyje – jeigu asmuo vengia savu noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą areštu. Keisdamas baudą areštu, teismas vadovaujasi BK 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis.

Kaip matyti iš esamo teisinio reguliavimo, už vengimą savu noru sumokėti baudą galimi du teisiniai padariniai:

1) pradedamas ikiteisminis tyrimas pagal BK 243 straipsnį, o nustačius visus objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, taikoma baudžiamoji atsakomybė arba atleidžiama nuo jos;
2) nesant galimybių išieškoti baudos, ji antstolio teikimu, teismo sprendimu pakeičiama areštu.

Vadovaujantis BK 65 straipsniu ir 49 straipsnio 3 dalimi, teismas, pakeisdamas baudą į areštą, maksimaliai gali paskirti 90 parų arešto. O pagal BK 243 straipsnį kaltininkui gali būti paskirta ta pati bausmės rūšis, už kurios nevykdymą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, – bauda arba, analogiškai kaip ir BK 47 straipsnio nustatyta tvarka, – areštas iki 90 parų. Taigi galutinis rezultatas, t. y. kaltininkui taikoma poveikio priemonė už tokį patį elgesį, bus toks pats – didžiausia tikimybė, jog abiem atvejais jam bus paskirtas areštas. Vienintelis skirtumas, kad pirmuoju atveju procesas bus kur kas ilgesnis ir reikalaujantis daugiau sąnaudų (laiko, žmogiškųjų išteklių, finansinių resursų ir t. t.). Be to, šiuo atveju kaltininkas turės dar vieną papildomą teistumą, kuris iš esmės jokių didesnių pasekmių nesukels, nes teistumas už baudžiamąjį nusižengimą pagal BK 97 straipsnį nėra teisiškai reikšmingas. Atsižvelgiant į šias aplinkybes galima pagrįstai kelti klausimą – ar baudžiamajame įstatyme yra būtinos dvigubos sankcijos už analogiška bauda nuteisto asmens elgesį (neveikimą)?

Atsakydami į iškeltą klausimą, atliksime pastarųjų metų teismų praktikos analizę. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtose nutartyse gana vienareikšmiškai aiškinama, kad taikyti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 243 straipsnį galima tik prieš tai išnaudojus galimybes taikyti BK 47 straipsnio 7 ir 8 dalyse numatytas poveikio priemones.

Štai vienoje baudžiamojoje byloje Šiaulių miesto apylinkės teismo 2009 m. rugsėjo 8 d. nuosprendžiu V. L. buvo nuteistas už tai, kad jis, būdamas Šiaulių miesto apylinkės teismo 2007 m. lapkričio 8 d. nuosprendžiu nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį

20 MGL (2500 Lt) dydžio bauda, per nustatytą terminą jos nesumokėdamas, vengė atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Šiaulių apygardos teismas savo sprendimą šioje baudžiamojoje byloje išteisinti V. L. motyvavo *non bis in idem* (asmuo už tą patį nusikaltimą negali būti dukart baudžiamas) principu bei nurodė, kad BK 47 straipsnyje numatyta, jog asmeniui nuosprendžiu paskirta bauda į areštą keičiama tik tada, kai jis vengia ją sumokėti ir nėra galimybių jos išieškoti. Kiekvieną kartą šį klausimą sprendžia teismas antstolio teikimu. 2009 m. balandžio 27 d. nutartimi jau buvo pripažinta, kad V. L. vengė sumokėti 2007 m. lapkričio 8 d. nuosprendžiu jam paskirtą baudą, tad ji buvo pakeista į areštą. Todėl, nuteisiant V. L. dar ir pagal BK 243 straipsnį, jis būtų antrą kartą nubaustas už tuos pačius veiksmus.

Kasacinis teismas, išnagrinėjęs prokuroro kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo nuosprendžio, išaiškino, kad „*BK 47 straipsnyje aptarti visi atvejai, susiję su baudos, kaip piniginės bausmės, paskyrimu bei vykdymu. Net ir nustačius vengimo požymio buvimą V. L. veiksmuose, nebuvo jokio pagrindo jį traukti baudžiamojon atsakomybėn neišnaudojus kitų BK ir Bausmių vykdymo kodekse numatytų galimybių bausmės vykdymo procese. Nepaisant šių aplinkybių prokuratūra, neatsižvelgdama į tai, kad antstolė nurodė, jog kreipėsi į teismą dėl baudos pakeitimo arešto bausme, nelaukė teismo sprendimo bei faktinio bausmės įvykdymo, o pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal BK 243 straipsnį, taip tik nepagrįstai sudubliuodama bausmės nevykdymo klausimo sprendimo kelius bei nepagrįstai švaistydama valstybės lėšas. Kolegija laiko, kad perėmus šio klausimo sprendimą teismui, prokuratūra turėjo laukti, kol bus priimtas teismo sprendimas ir tik po to spręsti klausimą dėl būtinumo (reikalingumo) pradėti ikiteisminį tyrimą. Šiuo konkrečiu atveju nuteistajam buvo taikytas BK 47 straipsnis bei dėl vengimo sumokėti baudą, kaip konstatavo teismas, baudos bausmė nuteistajam buvo pakeista į arešto bausmę, kurią nuteistasis buvo tuojau pat pasiųstas atlikti bei atliko. Esant tokiai situacijai, laikytina, jog asmuo įvykdė 2007 m. lapkričio 8 d. nuosprendžiu paskirtą bausmę ir jo veiksmai negalėjo būti vertinami antrą kartą, t. y. jis negalėjo už vengimą sumokėti baudą būti patrauktas dar ir baudžiamojon atsakomybėn. Taigi, esant tokiai situacijai, ikiteisminis tyrimas neturėjo būti pradėtas, o jau jį pradėjus – turėjo būti nutrauktas. To, kaip pagrįstai nurodė apeliacinės instancijos teismas, reikalauja ir non bis in idem principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos septintojo protokolo 4 straipsnio 1 dalyje, draudžiantis bausti asmenį antrą kartą už tuos pačius veiksmus. Nors prokurorė kasaciniame skunde teisingai nurodo, kad V. L. buvo teisiamas už skirtingas veikas (BK 135 ir 243 straipsniai) ir todėl nebuvo dvigubo nubaudimo už tą pačią nusikalstamą veiką, tačiau šiuo atveju minėtas teisės principas neturėtų būti aiškintas pernelyg siaurai bei taikomas tik pakartotiniam nuteisimui (nubaudimui) už tą patį nusikaltimą, o, remiantis logine įstatymo analize, turi būti taikomas ir tais atvejais, kai tie patys asmens veiksmai vertinami du kartus, taikant už juos skirtingas priemones. Prokurorė neatkreipė dėmesio į tai, kad baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas neišnaudojus įstatymo numatytų priemonių, specialiai skirtų atvejams, kuomet asmuo, nuteistas baudos bausme, jos dėl vienų ar kitų priežasčių nevykdo. Tuo tarpu išnaudojus virš aptartas priemones, bausmė buvo pakeista kita bei iškart įvykdyta, todėl nebeliko pagrindo vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir juo labiau nuteisti asmenį už teisimo sprendimo, kuris jau įvykdytas, nevykdymą.*“[42]

[42] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2010.

Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas gana vienareikšmiškai suformulavo taisykles, jog asmeniui, vengiančiam įvykdyti baudą, šią bausmę pakeitus areštu ir jį atlikus, negali būti keliamas dar ir baudžiamosios atsakomybės klausimas pagal BK 243 straipsnį. Priešingu atveju būtų pažeistas *non bis in idem* principas. Kartu teismas pažymėjo ir tai, kad tokiais atvejais būtinai reikia išnaudoti įstatymo numatytas priemones, specialiai skirtas situacijoms, kai asmuo, nuteistas baudos bausme, jos dėl vienų ar kitų priežasčių nevykdo.

Kiek vėlesnėje, jau septynių teisėjų išplėstinėje kasacinio teismo kolegijoje priimtoje nutartyje buvo pateikiami labai panašūs BK 243 straipsnio taikymo ypatumai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „*BK 74 straipsnio 2 dalis nustato, kad asmeniui, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal šio kodekso 243 straipsnį. BK 243 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už vengimą atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę arba baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą). Kita vertus, BK 75 straipsnio 4 dalies 3 punktas nustato kitus baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymo be pateisinamos priežasties teisinius padarinius: teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos teikimu įspėja nuteistąjį, kad bausmės vykdymo atidėjimas gali būti panaikintas. Jeigu nuteistasis toliau nevykdo teismo paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę. Sistemiškai aiškinant baudžiamojo įstatymo nuostatas, baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį neturėtų būti taikoma tais atvejais, kai atskiriems bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atvejams įstatymas numato kitus teisinius padarinius ir kai nėra teisinių kliūčių jiems taikyti. Kita vertus, nagrinėjamoje byloje kasatorius nuteistas pagal BK 243 straipsnį už vengimą atlikti baudžiamojo poveikio priemonę, paskirtą ne BK 75 straipsnio, bet BK 67 straipsnio 2 ir 3 dalių pagrindu, t. y. kartu su bausme*“[43].

Nors šiuo atveju buvo sprendžiama problema dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo už baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymą, tačiau kasacinio teismo pozicija išlieka ta pati: baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį neturėtų būti taikoma tais atvejais, kai atskiriems bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atvejams įstatymas numato kitus teisinius padarinius ir kai nėra teisinių kliūčių jiems taikyti. Šioje byloje kasacinis teismas nurodė, kad baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimas nebuvo tiesiogiai siejamas su bausmės vykdymo atidėjimo sąlygomis, o jos nevykdymas – su BK 75 straipsnio 4 dalies 3 punkte numatytais teisiniais padariniais. Atsižvelgdamas į išdėstytas aplinkybes, teismas konstatavo, kad teismai, nagrinėjamoje byloje nesiedami R. S. paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės vengimo su BK 75 straipsnio 4 dalyje numatytais teisiniais padariniais bei taikydami BK 243 straipsnį, baudžiamojo įstatymo nuostatų nepažeidė.

Viena vertus, galima sutikti su kasacinio teismo nuosekliai plėtojamu aiškinimu, jog baudžiamoji atsakomybė galima tik tuo atveju, jeigu nėra veiksmingos kitos baudžiamajame įstatyme numatytos poveikio priemonės už bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymą. Kita vertus, atsižvelgiant į minėtą baudžiamojo įstatymo aiškinimą, šiuo atveju buvo būtina įvertinti galimybę taikyti (jeigu numatytos) kitas poveikio priemones už paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymą. BK

[43] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-59/2012.

74 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad bet kokia teismo paskirta BK 67 straipsnio 2 dalies 4, 5 ir 6 punktuose numatyta baudžiamojo poveikio priemonė, kurios asmuo negali įvykdyti dėl pateisinamų priežasčių, jo prašymu gali būti pakeista kita baudžiamojo poveikio priemone. Jeigu asmuo po teismo sprendimo įsiteisėjimo nesutinka atlikti nemokamus darbus, teismas baudžiamąją poveikio priemonę vykdančios institucijos teikimu pakeičia nemokamus darbus kita baudžiamojo poveikio priemone; o to paties straipsnio 2 dalyje – asmeniui, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal šio kodekso 243 straipsnį. Šiuo atveju nubaudimas neatleidžia nuteistojo nuo pareigos įvykdyti paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę.

BK 67 straipsnio 2 dalies 4, 5 ir 6 punktuose numatytos šios baudžiamojo poveikio priemonės: turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas; nemokami darbai; įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Taigi tik už šių poveikio priemonių galimos kitos baudžiamosios teisinės pasekmės nei baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį. Aukščiau minėtoje byloje R. S. buvo nuteistas už tai, kad vengė vykdyti baudžiamojo poveikio priemonę (uždraudimą vairuoti transporto priemones) teismo nustatytu laikotarpiu. Baudžiamajame įstatyme nėra numatyti jokie kiti teisiniai padariniai, susiję su vengimu vykdyti būtent šią baudžiamojo poveikio priemonę. Todėl kasacinis teismas pagrįstai atmetė nuteistojo kasacinį skundą. Kasacinio teismo nutartyje buvo galima papildomai pažymėti, kad, atsižvelgiant į baudžiamojo poveikio priemonės turinį, baudžiamasis įstatymas nenumato kitų jos nevykdymo padarinių. Tai reiškia, kad šiuo atveju, viena vertus, buvo atsižvelgta į paties kasacinio teismo suformuotą praktiką prieš taikant baudžiamąją atsakomybę išnaudoti kitas poveikio priemones. Tačiau, kita vertus, galima kelti klausimą, kaip turėtų būti vertinama situacija tuo atveju, jei asmuo būtų nubaustas už administracinį nusižengimą, numatytą Administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 424 straipsnio 3 dalyje, t. y. kai asmeniui pritaikoma administracinė atsakomybė už transporto priemonių vairavimą, kai vairuojančiam asmeniui atimta teisė vairuoti transporto priemones. Tiek patraukiant kaltininką baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 243 straipsnį už baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymą, tiek tą patį asmenį nubaudžiant pagal ANK 424 straipsnio 3 dalį, kyla pagrįsta abejonė, ar asmuo nebaudžiamas du kartus už tą patį pažeidimą ir tuos pačius veiksmus. Kaip jau minėta, *non bis in idem* principas reiškia, kad tie patys asmens veiksmai negali būti vertinami du kartus, taikant už juos skirtingas priemones – šiuo atveju baudžiamąsias ir administracines. Todėl tokiu atveju reikėtų įvertinti, ar nebus pažeistas vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų, ir tik tada priimti sprendimą dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal BK 243 straipsnį.

Pažymėtina, kad, peržvelgus daugelį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, surasti daugiau (priimtų vėliau ar anksčiau) panašių nutarčių, aiškinančių BK 243 straipsnio taikymo ypatumus, nepavyko. Tokia negausi kasacinio teismo praktika aiškintina tuo, kad apskritai Lietuvoje teismų nuosprendžių, kai asmenys buvo teisiami pagal BK 243 straipsnį, nėra daug. Štai 2016 metais Lietuvoje baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo kaltinami pagal BK 243 straipsnį, teismų buvo priimti tik 54 nuosprendžiai, o 2017 metais – tik 61 nuosprendis[44]. Peržvelgus visus 2016–2017 metais priimtus teismų nuosprendžius, matyti, kad 2016–2017 metais tik dviejose baudžiamosiose bylose asmenys buvo nuteisti dėl bausmės nevykdymo. Tai reiškia, kad

[44] Nacionalinės teismų administracijos duomenys. Prieiga per internetą: <*http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641*>.

absoliuti dauguma nuosprendžiais nuteistų asmenų buvo už teismo paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymą. Išanalizavus minėtais metais priimtus nuosprendžius ir juos apibendrinus, darytina išvada, kad didžioji dalis asmenų buvo nuteisti už šių baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymą: specialiosios teisės atėmimo, įpareigojimo dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose, įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu, įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Visos šios priemonės, išskyrus įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, pagal galiojantį baudžiamąjį įstatymą negali būti pakeistos kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat įstatymuose nėra numatyta kitų baudžiamųjų teisinių padarinių. Tai reiškia, kad tokiu atveju nuteisimas pagal BK 243 straipsnį atitinka kasacinio teismo formuojamą teismų praktiką, nes galimybė taikyti baudžiamąją atsakomybę atsiranda iš karto.

Kiek kitokia situacija yra su įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Kaip jau minėta, baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį neturėtų būti taikoma tais atvejais, kai atskiriems bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atvejams įstatymas numato kitus teisinius padarinius ir kai nėra teisinių kliūčių jiems taikyti. BK 74 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad bet kokia teismo paskirta BK 67 straipsnio 2 dalies 4, 5 ir 6 punktuose numatyta baudžiamojo poveikio priemonė, kurios asmuo negali įvykdyti dėl pateisinamų priežasčių, jo prašymu gali būti pakeista kita baudžiamojo poveikio priemone. Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą yra numatyta BK 67 straipsnio 2 dalies 6 punkte. Vadinasi, baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį už šios baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymą gali būti taikoma tik tais atvejais, kai ji neįvykdoma dėl nepateisinamų priežasčių ir nėra galimybių jos pakeisti kita baudžiamojo poveikio priemone. Susipažinus su keliolika teismo nuosprendžių (dažniausiai tokiais atvejais būna priimami teismo baudžiamieji įsakymai), matyti, kad absoliučioje daugumoje jų asmenys buvo nuteisti už BK 243 straipsnyje numatyto baudžiamojo nusižengimo padarymą. Taip pat pažymėtina, kad daugumoje nuosprendžių nebuvo keliamas baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimas atsižvelgiant į suformuotą kasacinio teismo praktiką. Štai, pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. liepos 19 d. priimtame baudžiamajame įsakyme nurodyta, kad *„T. J. vengė atlikti baudžiamojo poveikio priemonę, tai yra 2016-08-08 Šiaulių apylinkės teismo nutartimi būdamas atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 1 dalį už nusikalstamų veikų, numatytų BK 284 straipsnio 1 dalyje ir 138 straipsnio 1 dalyje, padarymą ir jam paskyrus baudžiamojo poveikio priemonę – 5 MGL (188,30 Eur) dydžio įmoką į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, ją sumokant per 3 mėnesius nuo nutarties įsiteisėjimo, tai yra nuo 2016-08-18 iki 2016-11-18 vengė atlikti 2016-08-08 Šiaulių apylinkės teismo nutartimi paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – sumokėti 5 MGL (188,30 Eur) dydžio įmoką į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. <...> Byloje yra pakankamai įrodymų, įrodančių, kad kaltinamasis T. J. padarė baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 243 straipsnyje, veika kvalifikuota teisingai“*[45]. Autorių nuomone, kiekvienu atveju būtina įvertinti ir nuosprendyje išanalizuoti galimybes paskirtas baudžiamojo poveikio priemones pakeisti kitomis, priežastis, dėl kurių jos nevykdomos, ir pan. Tik tokiu atveju bus galima priimti pagrįstą ir teisingą sprendimą bei nustatyti, ar buvo padaryta nusikalstama veika, numatyta BK 243 straipsnyje. Tačiau tokios aplinkybės šiame teismo baudžiamajame įsakyme nebuvo aptartos.

[45] Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. liepos 19 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-619-882/2017.

Kaip jau minėta, 2016–2017 metais buvo priimti tik du nuosprendžiai (teismo baudžiamieji įsakymai), kuriais asmenys buvo nuteisti pagal BK 243 straipsnį, tačiau ne už baudžiamojo poveikio priemonių, o už bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, nevykdymą.

Štai Alytaus rajono apylinkės teismo 2017 m. gegužės 5 d. baudžiamuoju įsakymu R. R. nuteistas už tai, kad *„žinodamas, kad jam nuosprendžiu už veiką, numatytą Lietuvos Respublikos BK 236 straipsnio 1 dalyje, yra paskirta 4 mėnesių viešųjų darbų bausmė, įpareigojant neatlygintinai dirbti po 25 valandas per mėnesį visuomenės labui, šios bausmės vengė, kadangi 2016 m. lapkričio mėn., tiksliau nenustatytu laiku, išvyko į Norvegiją ir tokiais veiksmais vengė atlikti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę“*[46]. Tačiau teismo baudžiamajame įsakyme nėra jokių motyvų apie tai, kad baudžiamajame įstatyme yra numatyta galimybė keisti viešuosius darbus kitomis bausmėmis ar baudžiamojo poveikio priemonėmis. Štai BK 46 straipsnio 5–8 dalyse nurodyta, kad: 5. Jeigu dėl objektyvių priežasčių asmuo negali atlikti pagal šį straipsnį jam paskirtų viešųjų darbų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas šio BK IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę; 6. Jeigu asmuo dėl pateisinamų priežasčių per teismo paskirtą laiką neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, teismas gali pratęsti viešųjų darbų laiką, kol šis asmuo išdirbs paskirtas valandas; 7. Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanti institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda arba areštu pagal BK 47, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles. 8. Jeigu asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu pakeičia viešuosius darbus bauda arba areštu pagal BK 47, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.

Minėtoje baudžiamojoje byloje greičiausiai buvo vengiama atlikti viešuosius darbus, tačiau byloje nebuvo duomenų, ar buvo mėginta juos keisti bauda arba areštu pagal BK 46 straipsnio 7 dalį. Pažymėtina, kad baudžiamuoju įsakymu R. R. buvo paskirta bauda, su kuria jis sutiko. Toks teismo baudžiamasis įsakymas kelia abejonių, nes tiek bauda, tiek areštu R. R. galėjo būti pakeisti paskirti viešieji darbai BK 46 straipsnio 7 dalies tvarka. Vadinasi, papildomas atskiras baudžiamasis procesas nuteisiant R. R. ir paskiriant baudą nebuvo reikalingas. Tų pačių rezultatų buvo galima pasiekti viešųjų darbų vykdymo procese. Ir toks procesas atitiktų kasacinio teismo formuojamą teismų praktiką.

Kitoje baudžiamojoje byloje A. N., žinodamas, kad Alytaus rajono apylinkės teismo 2012-06-29 nuosprendžiu jam paskirta 613,71 Eur bauda Alytaus rajono apylinkės teismo 2015-04-22 nutartimi pakeista 96 valandų trukmės viešųjų darbų bausme, įpareigojant bausmę atlikti per tris mėnesius, neatlygintinai dirbant po 32 valandas per mėnesį visuomenės labui, neatliko 38 valandų viešųjų darbų bausmės, tokiu būdu jis vengė atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Šioje byloje teismas daugiau dėmesio skyrė motyvams: „<...> *kaltinamasis pagal 2015-04-22 teismo nutartį privalėjo atlikti 96 val. viešųjų darbų bausmę, kas mėnesį dirbdamas po 32 val., tačiau be pateisinamų priežasčių visų paskirtų viešųjų darbų valandų per teismo nustatytą trijų mėnesių terminą neatliko. Kaltinamasis žinojo ir suprato savo pareigą atlikti viešųjų darbų bausmę, jis sutiko dirbti ir pradėjo atlikinėti bausmę, tačiau, išdirbęs du mėnesius,*

[46] Alytaus rajono apylinkės teismo 2017 m. gegužės 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-216-448/2017.

sąmoningai daugiau viešųjų darbų nedirbo, savavališkai išvyko į užsienį. Likusi bausmės dalis – 38 valandos viešųjų darbų. Kaltinamasis turėjo realią galimybę pranešti bausmę vykdančiai institucijai apie priežastis, kliudančias jam atlikti viešuosius darbus, tačiau jis į probacijos tarnybą nesikreipė ir pateisinamų priežasčių, dėl kurių negali dirbti viešuosius darbus, nenurodė. Išdėstytų aplinkybių pagrindu teismas sprendžia, kad kaltinamasis vengė atlikti viešųjų darbų bausmę, tokie jo veiksmai atitinka BK 243 str. numatytos nusikalstamos veikos požymius."[47]

Nors šiuo atveju teismo sprendimas kiek daugiau motyvuotas, tačiau vis dėlto kai kurios aplinkybės kelia abejonių. Visų pirma, kaltinamasis atliko beveik du trečdalius viešųjų darbų, o tai reiškia, kad didžioji dalis bausmės buvo atlikta. Antra, byloje nėra duomenų, kad likusią dalį viešųjų darbų būtų bandoma keisti kita bausme (areštu) pagal BK 46 straipsnio 7 dalį. Galiausiai kaltinamajam teismo baudžiamuoju įsakymu buvo paskirta bauda, tai reiškia, kad likusi dalis viešųjų darbų galbūt vėl galėjo būti pakeista bauda. Taip pat pažymėtina ir tai, kad teismo sprendime nėra nė vieno motyvo apie kitas teisines priemones, kurias pasitelkus buvo bandoma įvykdyti paskirtą bausmę (nors tokių priemonių buvo), apie šių priemonių būtinumą ir veiksmingumą, apie kasacinio teismo praktiką analogiškose bylose.

Apibendrinant pastarųjų dvejų metų apylinkės teismų praktiką galima padaryti tokias išvadas:

1. Už baudos bausmės nevykdymą nebuvo nuteistas nė vienas asmuo, o tai leidžia abejoti BK 243 straipsnyje numatytos normos reikalingumu baudos bausmės nevykdymo procese.
2. Dėl bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, nevykdymo buvo nuteisti tik du asmenys, tačiau šių nuosprendžių motyvacinės dalys kelia abejonių dėl BK 243 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos požymių egzistavimo ir atitikties kasacinio teismo formuojamai teismų praktikai.
3. Didžioji dalis nuosprendžių, kuriais buvo nuteisiama dėl baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo, atitinka teismų praktiką ir yra pagrįsti, tačiau nepakankamai motyvuoti.

Šiame kontekste norėtųsi atkreipti dėmesį ir į su BK 74 straipsniu susijusį teisinio reglamentavimo netikslumą. Kaip jau minėta, kad BK 74 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad asmeniui, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal šio kodekso 243 straipsnį. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą reikėtų suprasti, kad baudžiamojo poveikio priemonę ar bausmę vykdanti institucija (pavyzdžiui, baudos bausmę vykdantis antstolis) nustačiusi, jog nuteistasis ar nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo tyčia nevykdo jam paskirtos poveikio priemonės ar baudos, gali apylinkės teismui teikti teikimą ir prašyti paskirti bausmę pagal BK 243 straipsnį. Vadovaujantis ilgalaike profesine patirtimi, galima pagrįstai teigti, kad teismų praktikoje tokių situacijų beveik nėra. Greičiausiai tokių atvejų nelabai ir galėtų būti, nes nei Baudžiamojo proceso kodekso 362 straipsnyje, kuris reglamentuoja su nuosprendžio vykdymu susijusių klausimų išsprendimo tvarką, nei kituose šio kodekso VII dalies, reglamentuojančios nuosprendžio ar nutarties vykdymą, nėra paminėta jokia tvarka ar procesas, pagal kurį būtų galima bausmę vykdančiai institucijai teikti teismui teikimą, o teismas galėtų skirti bausmę pagal BK 243 straipsnį. Minėtoje dalyje aptariama tik bausmių ar baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo

[47] Alytaus rajono apylinkės teismo 2016 m. gegužės 10 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-261-297/2016.

pasekmės ar keitimo tvarka, tačiau neužsimenama apie naujos bausmės už naujai padarytą nusikalstamą veiką paskyrimą. Sistemiškai aiškinant baudžiamąjį įstatymą, Baudžiamojo proceso kodeksą ir Bausmių vykdymo kodeksą, darytina vienareikšmiška išvada, kad bausmę pagal BK specialiosios dalies straipsnį galima paskirti tik prieš tai pradėjus ir atlikus ikiteisminį tyrimą, o tuomet baudžiamąją bylą įprasta ar supaprastinta forma perdavus teismui. Ir tik teismas, teismo posėdyje išnagrinėjęs konkrečią baudžiamąją bylą bei nustatęs, kad buvo padaryta BK 243 straipsnyje numatyta nusikalstama veika, gali motyvuotai paskirti bausmę, nurodytą šios normos sankcijoje. Akivaizdu, kad nesant valstybinio kaltinimo, nesilaikant baudžiamojo proceso taisyklių ir principų, vadovaudamasis vien bausmę vykdančios institucijos teikimu teismas negali skirti bausmės pagal BK 243 ar kitame straipsnyje numatytas sankcijas. Taigi toks teisinis reguliavimas neatitinka ne tik susiformavusios teismų praktikos, bet ir bendrųjų baudžiamojo proceso taisyklių bei principų. Kita vertus, BK 74 straipsnio 2 dalyje nustatyta išimtis dėl turto konfiskavimo, tačiau dėl išplėstinio turto konfiskavimo tokios išimties nenumatyta. Tokia išimtis įtvirtinta ir BK 243 straipsnyje. Tai reikštų, kad, vengiant vykdyti išplėstinį turto konfiskavimą, baudžiamoji atsakomybė pagal BK 243 straipsnį galima, o už vengimą vykdyti (paprastą) turto konfiskavimą – ne. Toks reguliavimo prieštaringumas irgi nėra pateisinamas ir turi būti keistinas, nes turto konfiskavimo ir išplėstinio turto konfiskavimo prigimtis yra tokia pati.

Svarbu paminėti ir tai, kad daugumoje Europos valstybių, pavyzdžiui, kaimyninėse – Latvijoje, Lenkijoje ir Estijoje, nėra numatyta baudžiamoji atsakomybė už bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu, nevykdymą. Įdomu tai, kad Estijos baudžiamajame kodekse nusikalstamoms veikoms, susijusioms su teismo sprendimų nevykdymu, skirtas net atskiras skyrius (Baudžiamojo kodekso 18 dalies 4 skyrius). Tačiau net ir šiame įstatyme baudžiamoji atsakomybė įtvirtinta tik už laisvės atėmimo bausmės nevykdymą (329 straipsnis) bei už teismo sprendimų, priimtų civiliniame procese, kai asmuo privalo perduoti vaiką ar kitą dalyką, kai asmeniui jau buvo taikomos poveikio priemonės šio sprendimo vykdymo procese, nevykdymą (331(1) straipsnis)[48]. Kitose, neretai pavyzdžiu Lietuvai laikomose valstybėse: Šveicarijoje, Vokietijoje, Suomijoje, taip pat nėra numatyta baudžiamoji atsakomybė už Lietuvoje baudžiamuoju nusižengimu laikomą, BK 243 straipsnyje numatytą, veiką. Vengimas sumokėti baudą nėra nusikaltimas ir Rumunijoje, Ispanijoje, Italijoje.

Apibendrinant esamą teisinį reguliavimą, Lietuvos teismų praktiką, taip pat užsienio valstybių teisės aktus, pateikiamos tolesnės išvados. Šiuo metu galiojantis baudžiamasis įstatymas, numatantis dvigubus baudžiamuosius teisinius padarinius už baudos nevykdymą, yra netinkamas – trūksta šio įstatymo sistemiškumo, logiškumo ir darnos. Pagal šiuo metu galiojančią kasacinio teismo praktiką, asmenį už vengimą atlikti baudą patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima tik prieš tai išnaudojus kitas poveikio priemones. Kaip jau minėta, griežčiausia iš tokių priemonių yra areštas. Būtent arešto bausmė, kaip griežčiausia sankcija, gali būti paskirta ir pagal BK 243 straipsnį. Daugumos užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai nenumato baudžiamosios atsakomybės už baudos bausmės nevykdymą – paprastai numatyta galimybė baudą keisti kita bausme, kurių griežčiausia – laisvės atėmimas (žr. I skyriaus 3 poskyris). Įvertinus šias aplinkybes, darytina išvada, kad galiojantis teisinis reguliavimas, numatantis baudžiamąją atsakomybę už baudos bausmės nevykdymą, yra perteklinis ir

[48] Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <*http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

nereikalingas. Šiuo metu visiškai pakanka baudžiamųjų teisinių priemonių, kurios taikomos baudos vykdymo procese. Esant atitinkamoms aplinkybėms ir baudą pakeitus areštu, ši bausmė paprastai yra atliekama. Tačiau akivaizdu, kad yra reali ir visiškai galima priešinga situacija, pavyzdžiui, asmuo gali išvykti į užsienį, pasislėpti, nuolat keisti savo gyvenamąją vietą ir tokiu būdu vengti atlikti į areštą pakeistą baudos bausmę. Pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme nenumatyta galimybė pakeisti areštą į kitą bausmę. Todėl vengiant atlikti arešto bausmę yra suprantama, pagrįsta ir reikalinga baudžiamoji atsakomybė pagal BK 242 straipsnį. Nors teismų praktikoje galima aptikti nuomonių, kad apskritai baudžiamoji atsakomybė pagal BK 242 straipsnį (kartu greičiausiai ir pagal BK 243 straipsnį) galimai neatitinka teisinės valstybės principo, tačiau tokia idėja nesulaukė pritarimo iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir Konstitucinis Teismas). Dar 2016 metais Konstitucinis Teismas atsisakė svarstyti ir pateikti išvadą dėl to, ar BK 242 straipsnis prieštarauja Konstitucijai, nes į jį kreipęsis Šiaulių apylinkės teismas „nepateikė teisinių argumentų bei nepaaiškino, kodėl įstatymų leidėjas, turėdamas teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras, *inter alia* nustatyti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas, negali nustatyti baudžiamosios atsakomybės už vengimą atlikti arešto, laisvės atėmimo bausmę arba sugrįžti į kardomojo kalinimo vietą, taip pat kodėl minėta veika negali būti laikoma darančia tokią žalą visuomenės ar valstybės interesams, *inter alia* teisingumo interesams, kad už ją nebūtų galima nustatyti baudžiamosios atsakomybės. <...> Pareiškėjas prašyme neformuluoja teisinės pozicijos, nepaaiškina, kodėl įstatymų leidėjo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už vengimą atlikti arešto, laisvės atėmimo bausmę arba sugrįžti į kardomojo kalinimo vietą nėra proporcinga (adekvati) šiam teisės pažeidimui; jis nenurodo ir to, kodėl tokiu teisiniu reguliavimu neišlaikoma teisinga pusiausvyra tarp visuomenės ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką, interesų“[49].

Šio tyrimo autorių nuomone, dėl šiame tyrime išdėstytų motyvų galima pagrįstai abejoti įstatymų leidėjo sprendimu kriminalizuoti tam tikras veikas, nustatytas BK 243 straipsnyje, o dėl BK 242 straipsnio būtinumo baudžiamajame įstatyme reikėtų platesnės mokslinės diskusijos ir analizės, kuri nepatenka į šios mokslinės studijos tikslus.

Padarius išvadą, kad netikslinga baudžiamoji atsakomybė už vengimą atlikti baudos bausmę, reikėtų aptarti ir galimybę traukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 243 straipsnį ir už kitų bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, nevykdymą. Tokių bausmių yra dvi: viešieji darbai ir laisvės apribojimas. BK 46 straipsnio 7 ir 8 dalyje nustatyta, kad jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanti institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda arba areštu pagal BK 47, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles. Jeigu asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu pakeičia viešuosius darbus bauda arba areštu pagal BK 47, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles. BK 48 straipsnio 10 dalyje numatyta, kad jeigu

[49] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 19 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Šiaulių apylinkės teismo prašymo ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 242 straipsnio atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai grąžinimo“ Nr. KT27-S14/2016.

asmuo vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, ši bausmė jam keičiama areštu pagal BK 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.

Taigi tiek viešieji darbai, tiek laisvės apribojimas, vengiant šias bausmes atlikti, gali būti pakeisti areštu. Kaip jau minėta, arešto bausmė paprastai atliekama, o vengiant jos taikoma atsakomybė pagal BK 242 straipsnį. Todėl vadovaujantis tais pačiais argumentais kaip ir baudos nevykdymo atveju, vengiant atlikti šias dvi bausmes, taip pat nėra būtina papildomai asmenį bausti dar viena bausme pagal BK 243 straipsnį. Sistemiškai tobulinant galiojantį baudžiamąjį įstatymą būtų logiška nekelti baudžiamosios atsakomybės klausimo nevykdant ne tik baudos, bet ir kitų su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių. Tokiu atveju BK 243 straipsnio dispozicijoje liktų tik baudžiamoji atsakomybė už baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymą.

Tačiau ir dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo už baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymą galima įžvelgti tam tikrų niuansų.

Pirma. Kaip jau minėta, esama baudžiamoji atsakomybė už bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, nevykdymą kelia pagrįstų abejonių. Tokiais atvejais visų pirma reikia ne taikyti baudžiamąją atsakomybę, bet nevykdomą bausmę keisti kita bausmės rūšimi. Tačiau pakeitus teisinį reguliavimą šia kryptimi, autorių nuomone, kiltų problemų dėl baudžiamojo įstatymo sistemiškumo ir taikomų sankcijų proporcingumo. Tokiu atveju, jeigu nuteistasis nevykdytų jam paskirtos baudos, laisvės apribojimo ar viešųjų darbų bausmės, bausmę vykdančios institucijos teikimu paskirta bausmė būtų keičiama kita bausmės rūšimi. O jeigu asmuo būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės (pavyzdžiui, BK 38 ar 40 straipsnio pagrindu) ir jam būtų paskirta baudžiamojo poveikio priemonė, už šios priemonės nevykdymą jis būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Taigi susidaro situacija, kai nubaustas bausme ir jos nevykdantis asmuo atsiduria palankesnėje situacijoje nei nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės atleistas asmuo ir nevykdantis paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės. Autorių nuomone, situacija, kai griežčiau nubaustas asmuo už paskirtų sankcijų vengimą netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, o švelniau nubaustas asmuo už kito pobūdžio sankcijų nevykdymą baudžiamas pagal baudžiamąjį įstatymą skiriant naują bausmę, neatitinka proporcingumo, teisingumo ir baudžiamojo įstatymo sistemiškumo principų.

Antra. Šiame kontekste analizuojant baudžiamąją atsakomybę už baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymą, reikėtų atsižvelgti į minėtą kasacinio teismo suformuotą praktiką. Pagal šią praktiką, tiek vengiant vykdyti bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu, tiek baudžiamojo poveikio priemonę, visų pirma reikėtų įvertinti galimybes paskirtą poveikio priemonę keisti kita ar taikyti kitas priemones. Pagal BK 74 straipsnio 1 dalį keisti galima tik šias baudžiamojo poveikio priemones: turtinės žalos atlyginimą ar pašalinimą, nemokamus darbus, įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Dėl kitų baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo nėra numatyta jokių teisinių padarinių, tik baudžiamoji atsakomybė. Todėl kiekvieną kartą, vertinant paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės nevykdymo atvejį, reikia atsižvelgti į konkrečią paskirtą priemonę, jos turinį ir galimybę ją keisti kita priemone. Nors 2016–2017 metais didžioji dalis teismų nuosprendžių pagal BK 243 straipsnį buvo priimta dėl baudžiamojo poveikio priemonių, kurių nevykdant keisti negalima, tačiau dalis asmenų buvo nuteista ir dėl kitų poveikio priemonių. Šiais atvejais, autorių nuomone, nuosprendžiuose buvo būtina nurodyti baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus – galimybę taikyti kitas poveikio priemones. Tačiau tai nebuvo padaryta. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, manytina, kad reikėtų keisti BK 243 straipsnį, jį papildant pareiga išnaudoti kitas poveikio priemones. Šiuo atveju būtų galima pasinaudoti Estijos

baudžiamojo kodekso pavyzdžiu, kuriame nurodyta, kad asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už teismo sprendimų, priimtų civiliniame procese, kai asmuo privalo perduoti vaiką ar kitą dalyką, kai asmeniui jau buvo taikomos poveikio priemonės šio sprendimo vykdymo procese, nevykdymą[50].

Įvertinus išdėstytus argumentus, siūlytina keisti BK 74 straipsnio 2 dalį taip:

74 straipsnis. Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo teisinės pasekmės

2. Asmuo, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą *ir išplėstinį turto konfiskavimą*), traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal šio kodekso 243 straipsnį. Šiuo atveju nubaudimas neatleidžia nuteistojo nuo pareigos įvykdyti paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę.

BK 243 straipsnį išdėstyti nauja redakcija:

243 straipsnis. Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones

Tas, kas vengė atlikti teismo paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą *ir išplėstinį turto konfiskavimą*), jeigu esant galimybei buvo taikytos kitos šio Kodekso 74 straipsnio 1 dalyje numatytos priemonės, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas bauda arba areštu.

[50] Estijos Respublikos baudžiamasis kodekso 331(1) straipsnis. Prieiga per internetą: <*http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

III. PROPORCINGOS BAUDOS ĮVYKDYMAS KAIP ALTERNATYVA BAUDOS KEITIMUI Į KITAS BAUSMES

Nors pagrindinis šio tyrimo tikslas yra pateikti pasiūlymus dėl efektyvesnio bausmių keitimo viena į kitą instituto taikymo, tačiau reikia nepamiršti, kad daug didesnė tikimybė, jog tinkamai paskirtos teisingos ir proporcingos bausmės bus įvykdytos ir nebebus poreikio jų keisti į kitas bausmes. Šis principas ypač aktualus baudai, kuri dėl neproporcingo dydžio ar netinkamai įvertintos nusikaltusio asmens finansinės būklės gali būti objektyviai per teismo nustatytą terminą neįvykdoma. Nors ir neatlikus jokio papildomo tyrimo, galima daryti labiau tikėtiną prielaidą, kad būtent asmenų turtinė padėtis, o ne sąmoningas vengimas sumokėti baudą, yra pagrindinė priežastis, lemianti didžiąją dalį baudos nesumokėjimo atvejų.

Šiame skyriuje bus trumpai apžvelgiami Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse taikomi baudos apskaičiavimo principai, išryškinant jų pliusus ir minusus, turinčius tiesioginę įtaką baudos bausmės individualizavimui ir jos vykdymo efektyvumui.

Nors baudos bausmė yra numatyta visų Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamuosiuose įstatymuose[51], tačiau baudos apskaičiavimo principai jose yra gana skirtingi. Galima išskirti šiuos pagrindinius baudos apskaičiavimo modelius:

a) paprastoji bauda, kai baudžiamajame įstatyme numatoma mažiausia ar didžiausia baudos suma, nurodomas tik maksimalus dydis arba baudos suma visai nenumatoma, paliekant teisėjui galutinio sprendimo teisę[52];
b) dienpinigių sistema, kurioje ypatingas dėmesys skiriamas nusikaltusio asmens finansinei padėčiai;
c) proporcinė sistema, kurioje baudos dydžiai yra siejami su kaltinamojo gautos turtinės naudos dydžiu.

3.1. Lietuvoje šiuo metu taikomų baudos apskaičiavimo modelių analizė

Lietuvoje baudos dydžio apskaičiavimo sistema sukurta pagal paprastosios baudos modelį. Nuo naujojo Baudžiamojo kodekso priėmimo iki pat šiol baudos dydis Lietuvoje yra matuojamas minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžiais. MGL dydžio sąvoka nuo 1990 m. buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo[53] 1 straipsnyje, kuris numatė, jog minimalus gyvenimo lygis (MGL) – tai šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtiną poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat kitus minimalius žmogaus poreikius. Nors MGL sąvoka iki šiol yra išlikusi BK 47 straipsnyje kaip baudos skaičiavimo vienetas, tačiau jau nuo 2008 m. MGL sąvoka iš kitų teisės aktų buvo panaikinta, ją pakeitus baziniu bausmių ir nuobaudų dydžiu (BBND), kuris yra aktualus ir Baudžiamajame kodekse numatytiems baudos dydžiams apskaičiuoti. BBND sąvoka Lietuvos

[51] *Šulija G*. Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse // Teisė, 2004, t. 52.
[52] *Pradel J*. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2001, p. 524.
[53] Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas. Patvirtintas 1990 m. rugsėjo 27 d. įstatymu Nr. I-618 // Lietuvos Aidas, Nr. 94; 1990, Nr. 30-711.

Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 3 straipsnyje apibrėžiama jau daug abstrakčiau – tai rodiklis, taikomas nusikalstamoms veikoms ir administraciniams teisės pažeidimams kvalifikuoti bei bausmių ir nuobaudų dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti[54]. Nors rengiant naujausius Baudžiamojo kodekso pakeitimus buvo kritikuojamas įstatymų leidėjo sprendimas nepakeisti Baudžiamajame kodekse esančio MGL dydžio BBND sąvoka, tačiau į šią kritiką nebuvo atsižvelgta, ir MGL toliau išlieka baudžiamajame įstatyme kaip baudos vieneto skaičiavimo dydis.

MGL dydis nuo naujojo Baudžiamojo kodekso priėmimo kito labai nežymiai. Nuo 2003 m. jis siekė 36 Eur (125 Lt)[55], nuo 2007 m. padidintas iki 38 Eur (130 Lt)[56], galiausiai nuo 2018 m. BBND, atitinkantis MGL dydį, didinamas jau kiek žymiau – iki 50 Eur[57]. Pastarasis BBND dydžio padidinimas argumentuojamas tuo, kad, pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, nuo 2017 m. kovo mėnesio ženkliai kilo vartotojų kainų indeksas, o tai rodo ir pakitusią šalies ekonominę situaciją. Dėl šios priežasties baudžiamosios atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką kilimo riba, kai ji matuojama MGL (BBND), turėtų proporcingai keistis kintant šalies ekonominei situacijai. Priešingu atveju baudžiamoji atsakomybė kils už nusikalstamas veikas, kurių pavojingumas dėl pakitusios šalies ekonominės situacijos yra sumažėjęs, o tai neatitinka baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* priemonės už padarytą pavojingą veiką, paskirties[58]. Tokia teisės aktų keitimo iniciatoriaus išvada yra logiška, nes, keičiantis MGL vertei, keičiasi ne tik asmenims skiriamas baudos dydis, tačiau ir nusikalstamos veikos ir administracinio nusižengimo atribojimas bei kai kurių nusikalstamų veikų kvalifikuojančių požymių nustatymas, pavyzdžiui, už svetimo turto pagrobimą asmuo pagal Baudžiamojo kodekso 178 straipsnį šiuo metu atsakys tik tuo atveju, kai pagrobto turto vertė viršys 150 Eur (3 MGL) (Baudžiamojo kodekso 190 straipsnio 1 dalis), kai iki 2018 m. sausio 1 d. baudžiamoji atsakomybė asmeniui būtų kilusi pagrobus ir didesnį nei 114 Eur vertės turtą. Visų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams kvalifikuojantis požymis – didelės vertės turtas – jau galės būti kvalifikuojamas tik viršijus 12 500 Eur sumą, kai iki šiol užteko ir didesnės nei 9 500 Eur vertės.

Palyginimui galima paminėti, kad paprastosios baudos modelį pritaikiusioje mūsų kaimynėje Latvijoje baudos vieneto dydžiu yra laikoma minimali mėnesinė alga, kuri 2018 m. sudaro 430 Eur[59]. O štai Olandija yra nustačiusi 6 kategorijų nusikalstamų

---

[54] Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas. Patvirtintas 2008 m. liepos 15 d. įstatymu Nr. X-1710 // Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3294.

[55] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 1 d. nutarimas Nr. 382 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo užmokesčio, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir minimalių dydžių didinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 32-869.

[56] Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Patvirtintas 2006 m. gruodžio 7 d. įstatymu Nr. X-963 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 138-5267.

[57] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimas Nr. 707 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ // Teisės aktų registras, 2017-09-05, Nr. 2017-14215; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 121-4608.

[58] Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto lydraštis.

[59] Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

veikų maksimalius baudos dydžius konkrečia suma, pavyzdžiui, pirmos kategorijos bauda siekia iki 415 Eur, antros – iki 4 150 Eur, o šeštos – net iki 830 000 Eur[60].

Baudžiamojo kodekso 47 straipsnis taip pat numato baudos skyrimo konkrečiu atveju taisykles. Šiame straipsnyje yra reglamentuotos minimalios ir maksimalios baudos ribos pagal padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir kaltės formą bei nusikalstamą veiką padariusio subjekto formą. Įdomu tai, kad nuo Baudžiamojo kodekso priėmimo jo 47 straipsnis buvo keistas penkis kartus, vis didinant maksimalią baudos ribą.

Minimali baudos riba visų rūšių nusikalstamoms veikoms iki 2017 m. spalio 6 d. buvo bendra – 1 MGL, tačiau paskutiniu Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimu šis principas buvo pakeistas. Nuo 2017 m. spalio 6 d. kiekviena nusikalstamos veikos rūšis, turėjusi maksimalią baudos ribą, turi ir minimaliąją. Toks baudos minimalios ribos diferencijavimas buvo grindžiamas keliomis priežastimis – teismų praktikoje skiriamos per mažos baudos, dažniausiai siekiančios tik kelis procentus maksimaliai galimos skirti baudos, taip pat egzistuoja teorinė galimybė asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, skirti mažesnę baudą nei už atitinkamos sudėties, tačiau mažesnio pavojingumo administracinį nusižengimą[61]. Pritartina įstatymo leidėjo siekiui sureguliuoti už administracinį nusižengimą ir nusikalstamą veiką skiriamų baudų dydžius, eliminuojant atvejus, kai didesnės baudos galėtų būti skiriamos pirmuoju atveju. Tačiau abejotina, ar minimalios baudos ribos nustatymu turėtų būti siekiama dirbtinai didinti asmenims skiriamų baudų dydžius praktikoje, nes būtent teismai, išanalizavę visas situacijos aplinkybes, skiria individualizuotas baudas nuteistiesiems, todėl minimalios baudos ribos padidinimas baudžiamajame įstatyme automatiškai nelemia didesnės baudos konkrečiu atveju. Be to, didinant minimalią baudos ribą automatiškai didėja ir baudos vidurkis, nuo kurio turi būti skaičiuojamos baudos konkrečiu atveju (Baudžiamojo kodekso 62 straipsnio 2 dalis). Tačiau mokslinėje literatūroje pripažįstama, kad toks minimalios baudos ribos didinimas visų nusikalstamų veikų atžvilgiu yra nepagrįstas, ypač įvertinus ir tai, kad minėtu Baudžiamojo kodekso pakeitimu yra didinamos ir maksimalios baudos ribos bei BBND dydis. Visa ši pakeitimų sistema iš esmės didina baudos vidurkį, taip pat ir konkrečios baudos dydžius net ir mažiausio pavojingumo nusikalstamoms veikoms[62].

Maksimali baudos riba nuo Baudžiamojo kodekso priėmimo buvo iš esmės didinama net kelis kartus. Priėmus Baudžiamąjį kodeksą maksimalūs baudų dydžiai buvo matuojami dešimtimis ar šimtais MGL, o štai šiuo metu galiojančioje redakcijoje visi maksimalūs dydžiai jau matuojami tūkstančiais MGL, išskyrus baudą už baudžiamąjį nusižengimą ir neatsargų nusikaltimą. Pavyzdžiui, maksimalus baudos dydis juridiniams asmenims padidėjo net 10 kartų, baudos už sunkius, apysunkius ir nesunkius nusikaltimus – net 20 kartų. Toks baudos bausmių maksimalaus lygio didėjimas iš dalies buvo nulemtas besikeičiančio Lietuvos ekonominio ir gyventojų pragyvenimo lygio bei daromų nusikalstamų veikų pavojingumo ir jomis sukeliamos žalos dydžio. Baudos bausmės dydžiui nespėjant keistis su minėtomis aplinkybėmis, bauda tiesiog nebeatitiktų asmens nubaudimo funkcijos ir nebeatgrasytų nuo

---

[60] Olandijos baudžiamojo kodekso 23(4) straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

[61] Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto.

[62] *Sakalauskas G., Namavičius J.* Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-10661 // Teisės e-aktualijos. Lietuvos teisės institutas, 2018, Nr. 1(14), p. 49.

nusikalstamų veikų darymo. Tačiau, perdėtai didinant baudos dydžius, kyla rizika, kad Lietuvoje įtvirtintos baudos skyrimo taisyklės gali lemti paskirtų baudos bausmių neįvykdymą arba su laisvės atėmimu susijusių bausmių dažnesnį taikymą tuo atveju, kai asmenys nebus pajėgūs sumokėti jam paskirtą baudą. Skiriant baudos bausmę taikomos bendrosios bausmės skyrimo nuostatos, pagal kurias bausmės dydis pradedamas skaičiuoti nuo jos vidurkio, todėl, nesant lengvinančių ar kitokių aplinkybių, švelninančių kaltininko atsakomybę, teismai skiriamos baudos dydį privalės skaičiuoti nuo jos vidurkio ir neturės galimybių nustatyti mažesnio jos dydžio. Dėl šios priežasties teismai gali šios bausmės tiesiog neskirti, nes paprasčiausiai nebūtų į ką nukreipti jos išieškojimo. Teismų praktika rodo, kad jau ir anksčiau susidarydavo situacijų, kai, baudžiamajame įstatyme numačius per dideles baudos sumas, dalis teisiamųjų patys prašydavo, kad jiems būtų paskiriama laisvės atėmimo bausmė ir jos vykdymas atidedamas, o ne aiškiai neproporcinga jų pajamoms baudos bausmė[63].

Rimtą abejonę dėl to, ar padidintos maksimalios baudos ribos gali sudaryti teisines prielaidas bausmės tikslams pasiekti, iškėlė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas profesorius O. Fedosiukas[64]. Dar tiksliau į šį klausimą atsako profesorius Wolfgang'as Heinz'as, remdamasis Vokietijoje vyraujančia baudimo už nusikalstamas veikas teorija ir praktika. Jis savo straipsnyje teigia, kad: „*Prielaida, kad griežtomis, ypač – laisvę atimančiomis bausmėmis galima pasiekti didesnį bendrąjį prevencinį veiksmingumą, empiriškai nėra patvirtinta. Bausmių griežtinimas nėra veiksmingas nei bauginimo, nei vidinio įsitikinimo laikytis nustatytų normų stiprinimo prasme*."[65] Gintauto Sakalausko ir Justo Namavičiaus nuomone, baudos dydžių kėlimas suabsoliutinant potencialių nusikaltėlių atgrasymo tikslą yra neteisingas, nes konkretus pažeidėjas turi atsakyti tik už savo padarytą nusikalstamą veiką, o ne už kitus galimus ketinimus nusikalsti[66].

Palyginus Lietuvoje šiuo metu taikomų baudų fiziniams asmenims dydžius su kaimynine Latvija, matyti, kad maksimali baudos bausmė už baudžiamąjį nusižengimą, nesunkų ir apysunkį nusikaltimą Latvijoje išlieka net kelis kartus didesnė nei Lietuvoje, tačiau minimali *baudos* bausmė už nesunkų ir apysunkį nusikaltimą Latvijoje yra šiek tiek mažesnė[67]. Kalbant apie juridinius asmenis galima paminėti, kad Latvijos baudžiamasis įstatymas šiems subjektams numato ne baudos, o prievartos priemonės – piniginio mokesčio[68], taikymą. Šios poveikio priemonės dydžiai juridiniam asmeniui taip pat yra klasifikuoti pagal padarytos nusikalstamos veikos pobūdį – baudžiamasis nusižengimas, nesunkus ar apysunkis nusikaltimas. Nors Lietuvoje baudos bausmė juridiniam asmeniui nėra diferencijuota, tačiau minimali juridiniam asmeniui skiriama bauda yra gerokai didesnė nei minimalios sumos, kurias galima skirti Latvijoje, lyginant su visų pobūdžių nusikalstamomis veikomis. Pagal Lietuvoje galiojantį Baudžiamąjį

---

[63] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto.

[64] *Švedas G., Veršekys P., Levon J., Prapiestis D.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 172.

[65] *Sakalauskas G.* (mokslin. red.) Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara", 2017.

[66] *Sakalauskas G., Namavičius J.* Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-10661 // Teisės e-aktualijos. Lietuvos teisės institutas, 2018, Nr. 1(14), p. 50.

[67] Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

[68] Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 70(6) straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

kodeksą, mažiausia skiriama bauda juridiniam asmeniui gali būti 10 000 Eur, o Latvijoje už baudžiamąjį nusižengimą – 2 150 Eur, nesunkų nusikaltimą – 4 300 Eur, apysunkį nusikaltimą – 8 600 Eur. Manytina, kad Latvijoje nustatyta minimali finansinės sankcijos juridiniam asmeniui riba leidžia labiau individualizuoti bausmę, nes juridinių asmenų, panašiai kaip fizinių, finansinė padėtis gali iš esmės skirtis. Todėl neturėtų būti suabsoliutinamas principas, kad juridinis asmuo finansiškai yra visada gerokai pajėgesnis nei fizinis, todėl jam taikoma minimali bausmė turi būti gerokai didesnė. Toks požiūris gali privesti prie to, kad juridiniam asmeniui net ir už nesunkų nusikaltimą skiriamos baudos nebus sumokėtos, o pats juridinis asmuo ir už mažo pavojingumo nusikalstamas veikas bus pasmerktas likvidavimui.

Apibendrinus baudos bausmės dydžio maksimalios ir minimalios ribos didėjimą per pastaruosius 18 metų, galima daryti prielaidą, kad būtent per didelių baudos bausmės dydžių ir baudos bausmės vidurkio principas gali būti esminė priežastis, lemianti baudos vykdymo neefektyvumą. Šie faktoriai kartu su netinkamu nuteistojo finansinės būklės įvertinimu gali lemti tinkamai neindividualizuotų baudų paskyrimą, kurios tiesiog nėra surenkamos į valstybės biudžetą ir neatlieka bausmės paskirties nuteistajam. Tačiau pagrįstoms išvadoms šiuo klausimu priimti reikalingas papildomas tyrimas, kuris nėra tiesioginis šio mokslinio darbo objektas.

Įdomu tai, kad 2017 m. spalio 6 d. Baudžiamojo kodekso 47 straipsnis buvo papildytas nauja 6 dalimi, kuria buvo įtvirtintas ir baudos skaičiavimas proporciniu metodu. Minėta nuostata numato, kad už Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams) išvardytas nusikalstamas veikas skiriama bauda negali būti mažesnė negu nustatyto nusikalstamos veikos dalyko, kaltininko padarytos turtinės žalos arba kaltininko gautos ar siektos gauti turtinės naudos sau ar kitam asmeniui dydis. Kai yra keli baudos dydžio apskaičiavimo kriterijai, skiriamos baudos dydis apskaičiuojamas pagal tą, kurio vertė, išreikšta pinigais, yra didžiausia. Kai bauda skiriama vadovaujantis šioje dalyje nustatytomis taisyklėmis, galutinė teismo paskirta bauda už šio kodekso XXXIII skyriuje numatytas nusikalstamas veikas gali viršyti šio straipsnio 3 ir 4 dalyse nurodytus maksimalius baudos dydžius, tačiau negali būti mažesnė negu šio straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyti minimalūs baudos dydžiai.

Taigi minėta nuostata įtvirtino taisyklę, kad už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas baudos bausmė iš esmės yra skiriama pagal specialias taisykles. Šiais atvejais baudos orientacinis dydis bus susietas su nustatyto nusikalstamos veikos dalyko, kaltininko padarytos turtinės žalos arba kaltininko gautos ar siektos gauti turtinės naudos sau ar kitam asmeniui dydžiu. Aiškinamajame rašte toks baudos už korupcinius nusikaltimus didėjimas grindžiamas tuo, kad Lietuvos teisinė bazė neatitiko įstojimo į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją (toliau – ir EBPO) kriterijų, nes už korupcinius nusikaltimus numatytos finansinės sankcijos yra akivaizdžiai per mažos, o teismų praktikoje nuolat skiriami baudos minimumui artimi dydžiai[69]. Tačiau kyla klausimas, ar priimant minėtą Baudžiamojo kodekso nuostatą nebuvo per daug suabsoliutintas Lietuvos įstojimo į EBPO tikslas, ignoruojant gana išsamią teisininkų kritiką[70] naujai priimamai Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 6 dalies nuostatai.

[69] Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto.

[70] Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto; *Sakalauskas G., Namavičius J.* Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-10661 // Teisės e-aktualijos. Lietuvos teisės institutas, 2018, Nr. 1(14).

Pirmiausia galima pažymėti, kad EBPO narėmis yra ir mūsų kaimynės Estija (nuo 2010 m. gruodžio 9 d.) ir Latvija (nuo 2016 m. liepos 1 d.). Tačiau jų baudžiamuosiuose kodeksuose specialių taisyklių skiriant baudą už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas autoriams rasti nepavyko. Estijos baudžiamojo kodekso 44 straipsnis ir 47 straipsnis, taip pat Latvijos baudžiamojo kodekso 41 straipsnis numato bendras taisykles baudos ar piniginės bausmės skyrimui už visas kodeksuose numatytas nusikalstamas veikas. Peržvelgus visuose Baltijos šalių baudžiamuosiuose kodeksuose numatyto kyšininkavimo nusikaltimo sankcijas matyti, kad Estijos baudžiamasis kodeksas kaip papildomą sankciją už kyšininkavimą numato tik išplėstinį turto konfiskavimą, kuris analogiškose situacijose gali būti taikomas ir pagal Lietuvos teisinį reguliavimą. Taigi šie pavyzdžiai taip pat įrodo, kad prieš stojimą į EBPO kaimyninės valstybės nesiėmė tokių griežtų sankcijų už korupcines nusikalstamas veikas didinimo priemonių, todėl kyla pagrįstas klausimas, ar šios priemonės tikrai buvo reikalingos ir Lietuvai.

Panaši nuostata kaip ir šiuo metu galiojanti Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 6 dalis buvo įtvirtinta ir senojo Baudžiamojo kodekso 1998 m. liepos 29 d. redakcijoje, kuria buvo nurodoma, kad už savanaudiškus nusikaltimus baudos dydis negali būti mažesnis nei nustatyti neteisėtos finansinės, ūkinės arba komercinės veiklos mastai, neteisėtai laikomų, gabenamų ar realizuojamų prekių vertė arba nuslėptų įplaukų, ar padarytos turtinės žalos dydis, tačiau neviršijant maksimalios baudos dydžio sumos. Tačiau, priimant naująjį Baudžiamąjį kodeksą, šios nuostatos buvo atsisakyta, o šis atsisakymas kai kurių mokslininkų buvo vertinamas teigiamai, nes bauda, kurios minimalus dydis susiejamas vien su nusikaltimu padaryta žala, gali sukliudyti baudą suderinti su asmens turtine padėtimi ir todėl bus pažeidžiamas bausmės individualizavimo principas[71].

Mokslinėje literatūroje yra keliamas klausimas, ar šis baudos apskaičiavimo principas, baudos dydį siejant su nusikalstamos veikos aplinkybėmis (dalyku, nauda, žala ir pan.), atitinka bendruosius bausmės skyrimo principus. Jau anksčiau šiame darbe buvo minėta, kad nusikaltęs asmuo turi atsakyti tik už savo nusikalstamus veiksmus, todėl baudos dydžio kėlimas, grindžiamas tik siekiu atgrasyti kitus asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, neatitinka teisingumo principo. Be to, minėtu Baudžiamojo kodekso pakeitimu baudos individualizavimas tampa beveik nebeįmanomas, nes teismai turės skirti konkretaus dydžio baudas net neatsižvelgę į lengvinančias nusikalstamos veikos aplinkybes ar asmens turtinę padėtį. Tokia situacija taip pat neatitinka bendrųjų teisingumo ir teisėtumo principų. Galiausiai, pagal pakeistą Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 6 dalį, bus gana sudėtinga tiksliai nustatyti ir nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams dalyko, kaltininko padarytos turtinės žalos arba naudos dydį, pagal kurį turės būti nustatoma ir konkreti bauda. Dėl šios priežasties gali būti pažeistas ir proporcingumo principas, skiriant neproporcingai dideles baudas[72].

Derinant Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 6 dalies nuostatą nemažai esminių pastabų išsakė ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, tačiau visos šios pastabos buvo atmestos. Viena iš esminių išsakytų pastabų buvo tai, kad minėtu Baudžiamojo kodekso pakeitimu siekiama ne pakeisti ydingas teisinio

---

[71] *Šulija G.* Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44), p. 58–69.

[72] *Sakalauskas G., Namavičius J.* Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-10661 // Teisės e-aktualijos. Lietuvos teisės institutas, 2018, Nr. 1(14), p. 50–51.

reglamentavimo nuostatas, tačiau daryti įtaką Lietuvos teismų formuojamai praktikai, kuri, pasak pakeitimą inicijavusių subjektų, taiko per mažas baudas už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Kaip viena iš pastabų buvo nurodoma ir tai, kad, pakeliant baudų dydžius kodekso lygmeniu, nėra sprendžiama jų išieškojimo problematika. Šios Teisės departamento pastabos buvo atmestos argumentuojant tuo, kad teismų praktikos formavimasis priklauso nuo teisės normų, reguliuojančių teisinius santykius, turinio. Į antrąją pastabą buvo atsakyta tuo, kad jau bausmės skyrimo momentu nustačius, kad kaltininkas negalės sumokėti jam paskirtos baudos, turi būti sprendžiamas alternatyvių bausmių klausimas (pvz., laisvės atėmimo (realaus) ir pan.). Abejonės dėl baudos išieškojimo galimybių negali būti priežastis, kliudanti nustatyti adekvačias baudas už pavojingas nusikalstamas veikas[73].

Galima tik spėlioti, kokius rezultatus duos tokie galimai ne iki galo apgalvoti teisės aktų pakeitimai. Visų pirma, skirdami baudą pagal Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 6 dalį, teismai nebegalės atsižvelgti į nuteistojo turtinę padėtį bei pajėgumą tokią baudą sumokėti. Kitaip tariant, baudos bausmė taps visiškai neindividualizuota. Todėl teismui suvokiant, kad nuteistas asmuo neturi pakankamai turto, tikėtina, kad bauda visai nebus skiriama, skiriant su laisvės apribojimu susijusias bausmes. Tačiau daugeliu atvejų Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus sankcijose yra numatytas tik realus laisvės atėmimas, todėl tokia situacija tikrai nepagerins Lietuvos įkalinimo įstaigų perpildymo situacijos. Arba kartosis anksčiau jau praktikoje susidariusi situacija, kai nuteistiesiems bus skiriama laisvės atėmimo bausmė, atidedant jos vykdymą. Tačiau net ir ši galimybė bus ribota, nes pagal Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalį, bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas tik asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už nusikaltimus, padarytus dėl neatsargumo, arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus. O Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje numatytos korupcinio pobūdžio veikos daugeliu kvalifikuotų veikų atvejų laikytinos sunkiais nusikaltimais, todėl, paskyrę už jas laisvės atėmimo bausmę, teismai negalės jos vykdymo atidėti.

Dar kitu atveju nuteistajam bus skiriama didelė bauda, kuri niekada taip ir nebus sumokėta valstybei, o tai taip pat niekaip neprisidės prie Baudžiamojo kodekso pakeitimų iniciatorių akcentuojamos asmens nubaudimo ir nusikalstamų veikų prevencijos funkcijų.

Taip pat svarstytina, ar tikrai Baudžiamojo kodekso pakeitimu siekiamų tikslų nebuvo galima pasiekti jau ir taip įstatymuose įtvirtintomis teisinėmis priemonėmis – pavyzdžiui, konfiskuojant nusikalstamos veikos dalyką, civiliniu ieškiniu prisiteisiant nusikalstama veika padarytą žalą, skiriant didesnę nei vidurkis baudą dėl nusikalstamos veikos padarymo dėl savanaudiškų paskatų ir kt. Tokiai minčiai pritaria ir G. Šulija, kuris savo disertacijoje nurodo, kad nusikalstamą veiką darančio asmens planuojamą pelną mažina ne tik numatomos baudos dydis, tačiau ir turto konfiskavimas, ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo skyrimas[74].

Šalia šių jau egzistuojančių nusikalstančio asmens pelną mažinančių priemonių buvo galima svarstyti ir baudos dydžio maksimalios ribos didinimo galimybes tarptautinėms korupcinėms nusikalstamoms veikoms arba tik sunkių nusikaltimų atvejais. Bausmės griežtinimas šioje srityje būtų pateisinamas minėtų nusikalstamų veikų sukeliamos žalos mastu. Tarptautinės korupcinės nusikalstamos veikos dažniausiai atliekamos pagal sudėtingas schemas, sukeliant žalą net keliose skirtingose

[73] Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto.
[74] *Šulija G*. Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 70.

valstybėse, o šios žalos piniginė išraiška būna nepalyginamai didesnė nei tos, kurią sukelia nusikalstamos veikos, atliekamos vienos valstybės teritorijoje. Tačiau net ir pripažįstant poreikį griežtinti bausmes tarptautiniams korupciniams ar sunkiems nusikaltimams, manytina, kad šių padidintų bausmių taikymas visoms Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje numatytoms nusikalstamoms veikoms nėra pateisinamas jokiais teisiniais argumentais.

Apibendrinant galima paminėti, kad proporcinės baudos modelis yra naudojamas ir kitose šalyse. Pavyzdžiui, Ispanijos baudžiamasis kodeksas numato, kad asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, susijusią su narkotinių medžiagų disponavimu, gali būti baudžiamas bauda, kurios dydis nustatomas pagal narkotinių medžiagų vertę. Tokiais atvejais gali būti skiriama bauda, siekianti nuo 1 iki 3 narkotinių medžiagų vertės dydžių. Tačiau tiek specialiosios, tiek bendrosios dalies straipsniai numato galimybę teismui skirti mažesnę baudą, atsižvelgus į asmenines nuteistojo aplinkybes[75]. Rumunijos baudžiamasis įstatymas numato bendrą taisyklę, kad nusikalstamų veikų, kuriomis siekta asmeninės naudos, atveju baudos riba gali būti trečdaliu didesnė nei kitų nusikalstamų veikų atvejais[76]. Taigi proporcinės baudos nėra naujovė Europos baudžiamuosiuose įstatymuose, tačiau toks baudos apskaičiavimo modelis turi būti tinkamai inkorporuotas į kiekvienos valstybės teisinę sistemą, nesukuriant nepagrįstai griežto, bendruosius bausmių skyrimo principus ignoruojančio ir neproporcingo kitų nusikalstamų veikų atžvilgiu reguliavimo.

Taigi, iš pateiktos informacijos matyti, kad dabartinis Lietuvos teisinis reguliavimas įtvirtina jau dviejų baudos apskaičiavimo modelių taikymą – paprastosios ir proporcinės baudos. Lietuvoje netaikoma tik dienpinigių sistema, tačiau siūlymai pasinaudoti šia sistema ir jos privalumais buvo girdimi ir iki šiol. Pavyzdžiui, šią baudos apskaičiavimo sistemą kaip socialiai teisingesnę įvardijo V. Piesliakas, jos pranašumą prieš kitus baudos skaičiavimo būdus pabrėžė ir S. Bikelis[77].

3.2. Dienpinigių sistemos modelio esmė ir įdiegimo Lietuvoje galimybės

Pagrindinis baudos dydžio nustatymo pagal dienpinigių sistemą principas yra tas, kad galutinis baudos dydis yra nustatomas dviem etapais – pirmiausia nustatomas dienpinigių skaičius, kurį lemia padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas ir kitos bausmės skyrimui įtakos turinčios nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, vėliau nustatomas konkretus dienpinigių dydis, kurį lemia nusikaltusio asmens finansinė padėtis. Galutinis baudos dydis yra nustatomas šiuos du skaičius sudauginant (dienpinigių skaičius x dienpinigių dydis). Apskaičiavus galutinį baudos dydį gali būti atsižvelgiama į individualias situacijos aplinkybes, tokias kaip kaltininko šeimos sudėtis, išlaikomų asmenų skaičius, mokami mokesčiai ir pan., kurios gali lemti galutinės baudos sumažinimą. Taigi, dienpinigių sistemos esmė pasireiškia tuo, kad galutinį baudos dydį

[75] Ispanijos baudžiamojo kodekso 369 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.
[76] Rumunijos baudžiamojo kodekso 61 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.
[77] *Švedas G., Veršekys P., Levon J., Prapiestis D.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 168.

nulemia du vienas nuo kito nepriklausantys dydžiai – dienpinigių skaičius ir dienpinigių dydis[78].

Atsižvelgiant į Teisingumo ministerijos formuotą pasiūlymą apie mokslinio tyrimo poreikį, plačiau šioje darbo dalyje bus kalbama tik apie dienpinigių sistemos įtaką baudos vykdymo efektyvumui. Duomenys apie paskirtų baudų surinkimą į valstybės biudžetą Lietuvoje iki šiol nėra renkami, todėl tiksliai įvertinti dabartinio baudos efektyvumo negalima. Orientaciniu dydžiu gali būti laikomi Valstybinės mokesčių inspekcijos, į kurios sąskaitą turi būti mokamos baudžiamajame procese paskirtos baudos, skelbiami duomenys apie 2017 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais į valstybės biudžetą iš baudų ir turto konfiskavimo surinktas pajamas, kurios sudarė 28 805 000 Eur[79]. Tačiau VMI nedetalizuoja, kokias šios sumos dalis sudaro baudos, paskirtos civiliniame, administraciniame ir baudžiamajame procese, taip pat kokia dalis tenka turto konfiskavimui.

Pagrindiniu dienpinigių sistemos taikymo pranašumu teisinėje literatūroje yra nurodomas baudos individualizavimas pagal nuteistojo finansinę padėtį. Tinkamai individualizuojant baudą pagal nuteistojo mokumą yra ne tik teoriškai įgyvendinami baudžiamosios teisės principai, tačiau toks baudos skyrimas tiesiogiai veikia ir baudos efektyvumą, vertinant jos įvykdomumą. Kaip jau minėta ir anksčiau, esanti praktika patvirtina, kad per didelių baudų skyrimas asmenims gali išryškinti didžiausius baudos trūkumus ir duoti priešingą rezultatą, nei buvo siekta, – asmuo baudą vertins kaip griežtesnę bausmę ir prašys teismų jos neskirti, ją pakeičiant laisvės atėmimo bausme, arba baudos tiesiog nevykdys, o tai lems pagrindinių bausmės tikslų – nubaudimo, nusikalstamų veikų prevencijos – tikslų nepasiekimą ir baudos nesumokėjimą į valstybės biudžetą. Taigi akivaizdu, kad bendruoju atveju tikslingiau skirti kad ir mažesnę, tačiau konkretaus asmens finansines galimybes atitinkančią baudą, kuri bus sumokėta, negu skirti didesnę baudą, iš karto užprogramuojant šios bausmės nevykdymą. Baudos efektyvumas būtent ir turėtų būti vertinamas pagal jos įvykdymo procentą, o ne pagal paskirtos baudos dydį. Dienpinigių sistemos pranašumą baudos efektyvumui pripažįsta ir Jungtinių Tautų Organizacijos, ir Europos Tarybos ekspertai, kurie nurodo, kad dienpinigių sistemos taikymas yra vienas iš būdų tikėtis, kad paskirta bauda bus sumokėta. Kitų valstybių patirtis rodo, kad baudos nustatymas dienpinigiais padidina baudų surenkamumą ir kai kuriais atvejais netgi absoliučias valstybės pajamas, gaunamas baudos forma[80].

Dienpinigių sistemos įdiegimas Lietuvoje buvo svarstomas jau naujojo Baudžiamojo kodekso priėmimo metu. 1999 m. lapkričio 23 d. Lietuvos Respublikos Seimui buvo pateikti du naujojo Baudžiamojo kodekso projektai. Ministro pirmininko sudarytos darbo grupės parengtame projekte buvo siūloma taikyti dienpinigių sistemą, o kitame, kurį teikė Teisingumo ministerija, buvo siūloma numatyti įprastos baudos, kurios dydis būtų siejamas su nusikalstamos veikos klasifikacine kategorija, modelį. Tuomet priimant naująjį Baudžiamąjį kodeksą buvo pasirinkta diegti įprastos baudos modelį, kuris galioja ir iki šiol. Pagrindinė priežastis, nulėmusi tokį įstatymo leidėjo pasirinkimą, buvo ta, kad tuomet Lietuva buvo nepasiruošusi įgyvendinti iš pirmo žvilgsnio sudėtingesnį dienpinigių sistemos modelį. Visai neseniai atliktos teisininkų bendruomenės apklausos taip pat rodo, kad dienpinigių sistemos diegimui vis dar nepritaria didesnė dalis prokurorų ir teisėjų, tačiau šią sistemą palaiko didžioji dalis

[78] *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 24.
[79] VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga, 2016. Prieiga per internetą: <*http://www.vmi.lt/cms/ataskaitu-archyvas*>.
[80] *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 114.

teisės mokslininkų ir advokatų[81]. Kaip matyti, prieš dienpinigių sistemą pasisako tie subjektai, kuriems tenka pareiga siūlyti ir paskirti konkrečius baudos dydžius nuteistiesiems, todėl akivaizdu, kad ši baudos dydžio nustatymo sistema vis dar laikoma sudėtingesne nei šiuo metu galiojanti. Tačiau kyla klausimas, ar situacija Lietuvoje per praėjusius beveik 20 metų nuo Baudžiamojo kodekso priėmimo nepasikeitė ir ar iš pirmo žvilgsnio sudėtingesniu laikomas dienpinigių sistemos taikymas neturėtų būti persvarstomas į pirmą vietą iškeliant baudos kaip bausmės efektyvumo tikslą.

Tam, kad dienpinigių sistema galėtų būti efektyviai taikoma, skiriant bausmę turi būti nustatyti duomenys apie asmens finansinę padėtį – gaunamas pajamas, turimą turtą. Pavyzdžiui, Danijos baudžiamasis kodeksas numato, kad nustatant dienpinigių dydį būtina atsižvelgti į asmens gyvenimo sąlygas, pajamas, mokumą, šeimines pareigas, Vokietijos baudžiamasis kodeksas – į asmens turtinę padėtį, Švedijos baudžiamasis kodeksas – į asmens pajamas, turtą, kitas ekonomines aplinkybes, Suomijos baudžiamasis kodeksas – į asmens pajamas ir išlaidas, Ispanijos baudžiamasis kodeksas – į kaltininko materialinę padėtį, nustatomą pagal jo turtą, pajamas, taip pat kitas aplinkybes[82]. Būtent tikslus asmens finansinės padėties nustatymas tapo viena didžiausių problemų, lėmusių dienpinigių sistemos atsisakymą priimant naująjį Baudžiamąjį kodeksą Lietuvoje. Tuomet Lietuvoje nebuvo įdiegta visuotinė gyventojų turto deklaravimo sistema, todėl buvo laikoma, kad dienpinigių sistemą bus sunku pritaikyti praktikoje, nes teismams teks patiems rinkti duomenis apie nuteisto asmens finansinę padėtį. Tačiau net ir taikant dabartinį baudos apskaičiavimo principą asmens turtinės padėties nustatymo problemos niekur nedingsta. Teismai ir šiuo metu turi pareigą skirti teisingą ir individualizuotą bausmę, todėl nustatydami baudos dydį teismai turi atsižvelgti į asmens turtinę padėtį ir surinkti apie tai duomenis.

Nors šiuo metu visuotinė gyventojų turto deklaravimo pareiga vis dar neegzistuoja, tačiau kyla klausimas, ar duomenų apie nuteistojo finansinę padėtį surinkimas tikrai sukeltų teismams labai didelę naštą, dėl kurios dienpinigių sistema turėtų būti laikoma neefektyvia. Visų pirma, duomenys apie asmens turimą turtą dažnu atveju būna surenkami jau ikiteisminio tyrimo metu, skiriant laikiną nuosavybės teisių apribojimą. Antra, šie duomenys apie asmens turimą turtą ir pajamas gali būti surenkami kreipiantis į kelias konkrečias institucijas – VĮ „Registrų centras“, VĮ „Regitra“, „Sodrą“, taip pat būtų galima naudotis visuotinio pajamų deklaravimo metu VMI surinktais duomenimis. Pažymų iš šių institucijų gavimas neturėtų būti laikomas nepagrįstai sunkia teismų pareiga. Nors Baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 2 dalyje nėra tiesiogiai įtvirtinta teismo pareiga skiriant bausmę atsižvelgti į turtinę kaltinamojo padėtį, tačiau teismų praktikoje teismas šias aplinkybes vertina, ypač nustatydamas baudos dydį ir jos mokėjimo terminus. Taigi, teismai ir šiuo metu informaciją apie asmens turtinę padėtį proceso metu iš aukščiau minėtų institucijų gauna arba bent jau turėtų gauti. Nusprendus diegti dienpinigių sistemą, galėtų būti sukurtas ir paprastesnis minėtų institucijų bendradarbiavimo modelis dėl duomenų gavimo. Pavyzdžiui, Skandinavijos valstybėse teismai gali netrukdomai naudotis mokesčių inspekcijos informacine baze ir gauti duomenis apie kaltininkų pajamas[83]. Galiausiai, tokius duomenis apie finansinę padėtį galėtų pateikti ir pats kaltinamasis savo iniciatyva,

[81] Prieš dienpinigių sistemą pasisakė 78 apklausti prokurorai (75 proc. apklaustųjų) ir 75 teisėjai (62 proc. apklaustųjų), už – 12 mokslininkų (75 proc. apklaustųjų) ir 12 advokatų (63 proc. apklaustųjų). *Švedas G.*, *Veršekys P.*, *Levon J.*, *Prapiestis D.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su) derinimo iššūkiai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 171.

[82] *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 116.

[83] *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 117.

kuris, pavyzdžiui, pripažįsta savo neteisėtus veiksmus ir yra suinteresuotas, kad jam būtų paskirta jo finansinę padėtį atitinkanti bauda vietoje su laisvės apribojimu susijusios bausmės.

Analizuojant dienpinigių sistemos taikymą kyla logiškas klausimas, kaip turėtų būti paskirta bauda, jei surinkti duomenys apie finansinę kaltinamojo padėtį rodo, kad jokio turto ir pajamų šis asmuo negauna. G. Šulija savo disertacijoje siūlo tokias situacijas spręsti paliekant teismui galimybę skirti įprastą baudą, o ne skaičiuojamą pagal dienpinigių sistemą. Tokia nuostata galėtų būti paliekama pereinamuoju dienpinigių sistemos taikymo laikotarpiu, kol paaiškėtų, ar praktikoje tokių situacijų kyla ir ar tokia nuostata yra tikslinga[84]. Tačiau situacijose, kuriose akivaizdžiai matyti, kad asmuo nėra pajėgus sumokėti teismo paskirtą baudą, pirmiausia turėtų būti svarstomas baudos skyrimo tikslingumas. Tikėtina, kad tokiu atveju turėtų būti skiriamos kitos bausmės, kurios padėtų įgyvendinti bausmės tikslus. Taip būtų užtikrintas ir tiesioginis asmens nubaudimas, nes būtų pašalinta tikimybė, kad bauda bus sumokėta ne iš nuteistajam priklausančio turto.

Mokslinio tyrimo metu nustatyta, kad dienpinigių sistema naudojama Ispanijoje, Rumunijoje, Lenkijoje, Austrijoje. Kitų šaltinių duomenimis, ši sistema įdiegta ir Suomijoje, Švedijoje, Danijoje, Portugalijoje, Vengrijoje, Graikijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje. Pavyzdžiui, mūsų kaimynės Lenkijos baudžiamasis kodeksas numato, kad asmeniui gali būti skiriama nuo 10 iki 540 dienpinigių skaičių bauda, o dienpinigių dydis gali svyruoti nuo 10 iki 2000 Lenkijos zlotų. Taigi, minimali bauda Lenkijoje siekia 100 zlotų (24 Eur), maksimali – 1 080 000 zlotų (259 136 Eur)[85]. Austrijoje gali būti skiriama nuo 2 iki 720 dienpinigių, kurių dydis siekia nuo 4 Eur iki 5 000 Eur. Taigi baudos Austrijoje svyruoja nuo 8 Eur iki 3 600 000 Eur[86]. Ispanijoje skiriama nuo 10 iki 712 dienpinigių, kurių dydis siekia nuo 2 Eur iki 400 Eur, atitinkamai Ispanijoje skiriamos 20 Eur – 284 800 Eur baudos. Kaip matyti, konkretus dienpinigių sistemos reguliavimas kiekvienoje valstybėje yra individualus.

Lietuva nėra vienintelė valstybė, kurioje dienpinigių sistema nėra įdiegta. Tyrimo metu nustatyta, kad įprastos ar proporcinės baudos dydžio sistemos egzistuoja Latvijoje, Olandijoje, Anglijoje, Belgijoje, Graikijoje, Italijoje, Liuksemburge, Airijoje. Tačiau teisinėse sistemose, kuriose dienpinigių sistema nenumatyta, individualizuoti baudos dydį siekiama įpareigojant teismus atidžiau tirti kaltininko turtinę padėtį, pavyzdžiui, pildant pažymas ar tyrimo aktus apie kaltininko turtą, pajamas, išlaidas ir pan.

Apibendrinant dienpinigių sistemos diegimo Lietuvoje galimybes, sutiktina su G. Šulijos disertacijoje išsakytomis mintimis dėl to, kad dauguma argumentų prieš dienpinigių sistemos diegimą parodo ne pačios dienpinigių sistemos ydingumą, tačiau tai, kad apskritai skiriant baudą tinkamai atsižvelgti į kaltininko turtinę padėtį yra sudėtinga. Šios problemos parodo ne tiek dienpinigių sistemos, kiek tikslaus baudos dydžio nustatymo ribotas galimybes. Beveik nėra teorinių argumentų ar empirinių tyrimų, pagrindžiančių, kad dienpinigių sistemos netaikymas baudos skyrimo procesą padarytų tikslesnį ar teisingesnį. Tiesiog teismų įsigilinimas į baudos dydžio nustatymo problemas užtikrina, kad bauda kiekvienu atveju bus individualizuojama ne vien tik

[84] Ten pat, p. 127.
[85] Lenkijos baudžiamojo kodekso 33 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.
[86] Austrijos baudžiamojo kodekso 19 straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

formaliai[87]. Papildant G. Šuliją galima nurodyti, kad dienpinigių sistemos įdiegimas Lietuvoje reikalautų esminės baudos skyrimo sistemos reformos, tačiau įdiegtas neformalus baudos individualizavimas, remiantis kitose valstybėse esančia praktika, lemtų didesnį baudos vykdymo efektyvumą ir poreikio keisti baudą į kitas bausmes sumažėjimą.

Autorių manymu, Lietuva galiausiai taip pat turėtų pereiti prie baudos skaičiavimo dienpinigiais sistemos, išimtiniais atvejais, kai duomenų apie asmens turtą ir pajamas neįmanoma išsiaiškinti, nustatant fiksuotą baudos dydį. Nors, kaip jau aptarta anksčiau, dienpinigių sistemos taikymas gali sukelti papildomų teorinių ir praktinių klausimų, į kuriuos reikės atsakyti tiek įstatymo leidėjams, tiek tokių įstatymų taikytojams, tačiau reikia sutikti su tuo, kad baudos individualizavimo ir jos vykdymo efektyvumo tikslai yra prioritetiniai, todėl valstybė turėtų dėti visas pastangas nustatant tinkamas baudos skyrimo ir vykdymo taisykles.

[87] *Šulija G*. Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005, p. 121.

IV. KITŲ BAUSMIŲ KEITIMO GALIMYBĖS IR POREIKIS

Baudžiamajame kodekse numatytos ir kitų bausmių keitimo galimybės esant tam tikroms specialioms sąlygoms. Kadangi moksliniame darbe jau buvo atskirai aptartas baudos keitimo į kitas bausmes reguliavimas, todėl šiame skyriuje bus analizuojami kitų bausmių – viešųjų darbų ir laisvės apribojimo keitimo į kitas bausmes atvejai ir Baudžiamajame kodekse nenumatyto arešto bausmės keitimo į kitas bausmes poreikis ir galimybės.

Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės gali būti keičiamos į kitas bausmes tokiais atvejais:

- Viešieji darbai gali būti pakeisti bauda arba areštu, jeigu asmuo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę arba jei po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus.
- Laisvės apribojimas gali būti pakeistas į areštą, jei asmuo vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę.

Kaip matyti iš pateikto Baudžiamojo kodekso reguliavimo, abiem bausmių keitimo atvejais svarbu nustatyti, ar nuteistasis vengia atlikti jam paskirtą viešųjų darbų ar laisvės apribojimo bausmę. Šis požymis yra vertinamojo pobūdžio, todėl jo nustatymo ir taikymo analizei svarbi Lietuvos teismų praktika.

Analizuojant apygardos teismų nutartis, kuriomis buvo išnagrinėti atskirieji skundai dėl viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės pakeitimo[88], matyti, kad teismai pakankamai išsamiai argumentuoja asmens vengimo vykdyti minėtas bausmes aplinkybes. Baudos keitimo atveju vengimą vykdyti bausmę teismams nustatyti yra gana sudėtinga, nes sunku įrodyti aplinkybes, kad asmuo gauna, slepia ar nededa pastangų gauti pajamas, kurios galėtų būti naudojamos baudai sumokėti, o viešųjų darbų ir laisvės apribojimo atveju yra lengviau dėl to, kad vengimą vykdyti bausmę rodo konkretūs asmens veiksmai, kuriuos galima objektyviai nustatyti. Pavyzdžiui, teismų praktikoje nurodoma, kad: „*Vengimu atlikti viešųjų darbų bausmę laikytinas šių įstatymo nustatytų pareigų nesilaikymas, t. y. nuteistajam nustatytų įpareigojimų nevykdymas, netinkamas įpareigojimų vykdymas, pareigos atsiskaityti, kaip vykdomi įpareigojimai, nevykdymas arba netinkamas vykdymas, atsiskaitymo nustatyta tvarka pažeidimai ir pan.*“[89]; „*Vengimu atlikti laisvės apribojimo bausmę laikytinas nuteistajam nustatytų draudimų pažeidimas ar nesilaikymas, įpareigojimų nevykdymas, netinkamas draudimų ar įpareigojimų laikymasis ar vykdymas, pareigos atsiskaityti, kaip vykdomi draudimai ir įpareigojimai, nevykdymas arba netinkamas vykdymas, atsiskaitymo nustatyta tvarka pažeidimai ir pan. <...> Beje, aptariamam vengimui, be kita ko, būdingas piktybiškumo požymis, t. y. asmens (probuojamojo, nuteistojo) tyčia elgtis priešingai teisėtiems reikalavimams.*“[90]

Vertindami konkrečius bausmių nevykdymo atvejus teismai atsižvelgia ir į nuteistųjų pareigų ir įsipareigojimų nevykdymo priežastis ir motyvus. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas vienoje iš savo nutarčių nurodo, kad: „*Visos aptartos aplinkybės leidžia daryti išvadą, jog nuteistajam G. O. paskirta bausmė – viešieji darbai,*

---

[88] Apygardos teismų praktikos paieška dėl viešųjų darbų bausmės keitimo buvo atlikta pagal Baudžiamojo kodekso 46 str. Buvo peržiūrėti teismų sprendimai 2014–2018 m. laikotarpiu, surinkta ir išanalizuota 17 nutarčių.
Apygardos teismų praktikos paieška dėl laisvės apribojimo bausmės keitimo buvo atlikta pagal Baudžiamojo kodekso 48 str. Buvo peržiūrėti 2018 m. teismų sprendimai, surinktos ir išanalizuotos 26 nutartys.
[89] Panevėžio apygardos teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-169-491/2017.
[90] Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-361/2018.

nėra pakankamai efektyvi BK 41 straipsnyje numatytiems bausmės tikslams – nubaudimo ir prevenciniams – užtikrinti, kadangi bausmės tikslai yra pasiekiami ne tik jos paskyrimu, bet ir tinkamu bei realiu jos įvykdymu. Šiuo atveju nuteistasis, būdamas supažindintas su viešųjų darbų bausmės vykdymo sąlygomis bei nevykdymo teisinėmis pasekmėmis, o taip pat ir papildomai informuotas bei įspėtas apie galimybę viešųjų darbų bausmę pakeisti į areštą, nesistengė koreguoti savo elgesio ir vykdyti jam paskirtą bausmę, į įspėjimą visiškai nereagavo, su Probacijos tarnyba nebendradarbiavo. Priešingai, iš nuteistojo paaiškinimų teismo posėdžio metu bei netgi jo skundo turinio akivaizdu, jog nuteistasis įvairiais būdais bando pateisinti paskirtos bausmės nevykdymą, jokių rimtesnių priežasčių tam nenurodydamas. Toks nuteistojo elgesys <...> rodo G. O. atsainų ir lengvabūdišką požiūrį į jam paskirtą bausmę ir jos vykdymą, todėl negali būti toleruojamas ir pateisinamas. Akivaizdu, kad nuteistasis sąmoningai, be pateisinamų priežasčių, vengė atlikti viešųjų darbų bausmę, todėl apylinkės teismo priimtas sprendimas pakeisti jam neatliktąją viešųjų darbų bausmę areštu yra visiškai pagrįstas ir neprieštarauja BPK normoms.“ [91] Šiaulių apygardos teismas savo nutartyje nurodo, kad: *„Teismas, baudžiamuoju įsakymu paskyręs laisvės apribojimo bausmę ir nustatęs konkrečius įpareigojimus, turi tikslą pasiekti bausmės paskirtį, numatytą BK 41 straipsnyje. Laisvės apribojimo bausmės tikslai gali būti pasiekti tik esant paties asmens teigiamam nusistatymui, t. y. vykdant teismo paskirtus įpareigojimus. <...> Nuteistasis jam paskirtų įpareigojimų nesilaiko ne dėl objektyvių pateisinamų priežasčių, o dėl atsainaus požiūrio į įsiteisėjusį teismo baudžiamąjį įsakymą, nors ir buvo supažindintas su paskirtos bausmės nevykdymo pasekmėmis, todėl turėjo numatyti, kad laisvės apribojimo bausmė gali būti pakeista į areštą.*“[92]

Analizuojant teismų praktiką buvo rasta ir tokių atvejų, kai teismai, net ir nustatę asmens vengimą atlikti bausmę, paskirtos bausmės nepakeitė griežtesne vadovaudamiesi bendraisiais teisės principais, taip suteikdami nuteistam asmeniui galimybę pasitaisyti: *„Akcentuotina, kad nuteistoji O. N. privalo atlikti baudžiamuoju įsakymu jai paskirtą viešųjų darbų bausmę, ir jos pasiteisinimas, kad ji negali atlikti viešųjų darbų, nes juos daugiausia dirba alkoholį vartojantys asmenys, o ji nenorinti su jais kontaktuoti, ar kad viešuosius darbus kartu dirba ir jos buvęs sugyventinis G. E., yra visiškai nepateisinamas. Tačiau, <...> Probacijos tarnybos tikslai yra ne tik formaliai fiksuoti nuteisto asmens pažeidimus, bet ir padėti asmeniui integruotis į visuomenę, skatinti pasitaisyti, o nuteistoji O. N. prižadėjo atlikti jai paskirtą viešųjų darbų bausmę, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, apygardos teismas suteikia nuteistajai galimybę pasitaisyti bei konstatuoja, kad šiuo metu netikslinga pakeisti viešųjų darbų bausmę griežtesne bausme – areštu.“*[93] Šiaulių apygardos teismas pažymėjo, kad: *„<...> Atsižvelgiant į šias aplinkybes, darytina išvada, kad nuteistasis netinkamai vykdė teismo jam paskirtus įpareigojimus, todėl yra formalus pagrindas tenkinti Probacijos tarnybos teikimą ir pakeisti nuteistajam nuosprendžiu paskirtą laisvės apribojimo bausmę į arešto bausmę. Tačiau apygardos teismas nagrinėjamu atveju sutinka su apylinkės teismo padaryta išvada, kad nuteistojo Č. J. padaryti pažeidimai negali būti laikomi piktybiškais ir sistemingais, todėl vadovaujantis teisingumo ir protingumo kriterijais, nėra pakankamo pagrindo tenkinti Probacijos tarnybos teikimą ir pakeisti nuteistajam Č. J. paskirtą laisvės apribojimo bausmę į arešto bausmę.“*[94] Pažymėtina ir tai, kad daugeliu išanalizuotų laisvės apribojimo pakeitimo į areštą atvejų

[91] Panevėžio apygardos teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-169-491/2017.
[92] Šiaulių apygardos teismo 2018 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-300/2018.
[93] Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-606/2017.
[94] Šiaulių apygardos teismo 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-332/2018.

teismai šias bausmes keičia tik antruoju probacijos tarnybos kreipimusi. Probacijos tarnybai pirmąjį kartą kreipusis į teismą dėl bausmės pakeitimo areštu teismas dažnai įžvelgia teigiamas aplinkybes, kurios duoda pagrindą manyti, kad nuteistasis linkęs keistis, todėl probacijos tarnybos prašymą atmeta, taip išreikšdamas pasitikėjimą nuteistuoju. Tačiau šio pasitikėjimo nepateisinus, antrą kartą bausmė yra griežtinama.

Viešųjų darbų keitimo atveju labai svarbios ir procedūrinės taisyklės, pagal kurias nuteistas asmuo turi būti privalomai įspėtas apie viešųjų darbų bausmės nevykdymą ar netinkamą vykdymą ir jam gresiančias pasekmes prieš tai, kai bausmę vykdanti institucija kreipiasi į teismą dėl šios bausmės pakeitimo. Be to, probacijos tarnybai kreipiantis į teismą turėtų būti pasibaigęs ir teismo nustatytas viešųjų darbų atlikimo terminas, per kurį asmuo turėjo atlikti bausmę. Panevėžio apygardos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą pakeisti viešuosius darbus kita bausme būtent šių procedūrinių taisyklių pažeidimo pagrindu: *„Iš R. R. asmens bylos matyti, kad jis Probacijos tarnybos įspėtas nebuvo. Be to, nagrinėjamu atveju svarbu ir tai, kad asmuo apeliaciniame skunde išreiškė norą atlikti jam paskirtus viešuosius darbus ir dar nėra pasibaigęs šių darbų atlikimo terminas. Todėl aukštesniojo teismo vertinimu, R. R. dar turi galimybę iki 2016-01-28 atlikti jam teismo baudžiamuoju įsakymu paskirtas 68 valandas viešųjų darbų <...>“*[95] Kauno apygardos teismas Baudžiamojo kodekso 46 straipsnio 7 dalyje numatytų procedūrinių taisyklių pažeidimą konstatavo netgi savo iniciatyva, nuteistajam šiuo pažeidimu negrindžiant savo skundo: *„<...> į teismą Probacijos įstaiga kreipėsi pažeisdama įstatyme numatytą tvarką, t. y. neįspėjusi nuteistojo dėl vengimo atlikti bausmę teisinių pasekmių ir nenustačiusi, kad po tokio įspėjimo jis toliau vengtų atlikti bausmę. Nuteistasis negrindžia skundo BK 46 straipsnio 7 dalyje įtvirtintos tvarkos pažeidimu, tačiau, atsižvelgiant, jog nagrinėjamas klausimas susijęs su griežtesnės bausmės skyrimu, o bausmė, vadovaujantis BK 2 straipsnio 5 dalies nuostatomis, gali būti skiriama griežtai tik pagal įstatymą, [pirmosios instancijos] teismo nutartis naikinama kaip neteisėta ir nepagrįsta <...>“*[96]

Analizuojant teismų praktiką viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmių keitimo atvejais išryškėjo ir dar viena opi socialinė problema, kuri nors ir lemia asmeniui skirtos bausmės griežtinimą, ypač laisvės apribojimo atvejais, tačiau kyla pagrįstų abejonių dėl asmens objektyvaus sugebėjimo šią problemą spręsti savarankiškai. Ši problema – tai alkoholinių gėrimų ir narkotinių medžiagų vartojimas. Didžioji dauguma išanalizuotų laisvės apribojimo keitimo į areštą atvejų buvo susijusi su nuteistųjų negebėjimu laikytis teismo nustatytų įpareigojimų nevartoti alkoholinių gėrimų bei narkotinių medžiagų. Daugeliu atvejų patys nuteistieji pripažino, kad turi priklausomybės problemų, kurios lemia ir jų nusikalstamą elgesį, tačiau negalėjo paaiškinti, kodėl laisvės apribojimo bausmės vykdymo metu nesikreipė į gydymą nuo priklausomybių teikiančias institucijas arba į jas kreipėsi pavėluotai, kai probacijos tarnyba jau buvo inicijavusi teismo procesą dėl bausmės pakeitimo, o tai, teismo nuomone, nerodo nuteistojo geranoriško bausmės vykdymo, o tik siekį išvengti griežtesnės bausmės. Absoliučioje daugumoje šių situacijų teismai laisvės apribojimo bausmę pakeitė areštu. Tik vienoje iš analizuotų teismų nutarčių Šiaulių apygardos teismas nurodė, kad: *„Atsižvelgus į nurodytas aplinkybes, skundą nagrinėjantis teismas konstatuoja, jog nuteistosios pasiuntimas atlikti arešto bausmę būtų neproporcingas jos elgesiui (teista ne už smurtinį nusikaltimą, nustatytų teismo įpareigojimų nevykdymas didžia dalimi buvo susijęs su alkoholio vartojimu, nuteistoji iki skundo nagrinėjimo įsidarbino ir šiuo metu*

[95] Panevėžio apygardos teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-621-768/2015.
[96] Kauno apygardos teismo 2018 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-810/2018.

dirba) <...>. Nors <...> [padaryti pažeidimai] sudaro formalų pagrindą pakeisti jai paskirtą laisvės apribojimo bausmę į areštą, tačiau, teismo nuomone, ji nėra tiek pavojinga visuomenei, kad šiuo metu būtų būtina ją pasiųsti atlikti arešto bausmę ir tokiu būdu izoliuoti ją nuo visuomenės, trukdyti nuteistajai tęsti darbinius santykius, spręsti sveikatos problemas.“[97]

Teismų sprendimai, kuriais laisvės apribojimo bausmė yra keičiama į areštą nevykdant teismo įpareigojimo nenaudoti alkoholinių ar narkotinių medžiagų, yra suprantami, nes teismas neturi kitokių teisinių priemonių padėti nuteistiesiems net jei supranta, kad jų netinkamą elgesį lemia priklausomybė ar liga. Teismas turi pareigą užtikrinti paskirtos bausmės tinkamą vykdymą, o nustačius bausmės nevykdymo atvejus – keisti bausmę Baudžiamajame kodekse numatytomis bausmėmis. Pateisinama ir teismų nutartyse nurodoma argumentacija, kad: „*Kiekvienas nuteistas asmuo turi suprasti, jog bet koks naujas teisės pažeidimas ar paskirto įpareigojimo nevykdymas, ypatingai padarytas tyčia, sąmoningai suprantant savo elgesio neteisėtumą, gali reikšti valstybės išreikšto pasitikėjimo sulaužymą, kuris atitinkamai gali reikšti pareigą atlikti griežtesnę bausmę. Valstybė negali būti be galo atlaidi ir kiekvieną kartą pateisinti nuteistojo daromų pažeidimų jų mažareikšmiškumu ar deklaruojamu nuoširdžiu gailėjimusi, nes tokia teismų pozicija gali formuoti nebaudžiamumo nuostatas, rodyti nepagarbą visuomenei ir valstybei. Nuteistasis privalo būti suinteresuotas jo atžvilgiu paskirtų įpareigojimų tinkamu vykdymu. Vien formalus kreipimasis į medikus dėl priklausomybės alkoholiui, nededant realių pastangų pasveikti, negali leisti daryti išvadą, jog teismo parodytas pasitikėjimas nebus ignoruotas*.“[98]

Vis dėlto tokios situacijos, kai dėl asmens priklausomybės nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų jam paskirta bausmė yra griežtinama paskiriant areštą, kurį atliekant asmeniui nėra teikiamas joks gydymas, problemos nesprendžia. Tokia situacija tik laikinai izoliuoja asmenį nuo visuomenės ir jo priklausomybių, o išėjęs į laisvę jis elgiasi taip pat, daro naujus pažeidimus. Taigi, tokia bausme nėra įgyvendinamas individualios asmens prevencijos nuo naujų nusikalstamų veikų tikslas, abejotinas ir asmens nubaudimo tikslo įgyvendinimas, nes asmuo nesuvokia savo veiksmų nusikalstamo pobūdžio ir valstybės reakcijos – veikiamas tam tikros priklausomybės jis ne visada gali sąmoningai kontroliuoti savo veiksmus, rinktis norimą veiksmų variantą, todėl asmeniui paskirta bausmė atrodo neteisinga, net ir atlikus bausmę asmuo be papildomos pagalbos negalės pakeisti nei turimos priklausomybės, nei atitinkamai savo veiksmų. Alkoholizmas – tai lėtinis susirgimas, išsivystantis ilgą laiką piktnaudžiaujant alkoholiu, pasireiškiantis patologiniu potraukiu alkoholiui, psichine, o vėliau ir fizine priklausomybe. Taigi bausmės asmeniui skyrimas ar griežtinimas dėl jį kamuojančios ligos negali asmens veikti tinkamai. Tokiu atveju abejonių kyla net dėl bausmės skyrimo teisingumo principo įgyvendinimo.

Vertinant iš valstybės pusės negalima paneigti ir to, kad apsvaigusio nuo alkoholio ar narkotikus vartojančio asmens veiksmai dažniausiai pažeidžia visuomenės saugomas vertybes, todėl negali būti toleruojami. Valstybė turi užtikrinti saugią visuomenės narių aplinką, todėl tam tikrų priemonių, įskaitant baudžiamąsias sankcijas, ji privalo imtis. Vis dėlto manytina, kad šiuo metu egzistuojančios teisinės priemonės nėra pakankamai veiksmingos problemai spręsti.

Vieną iš galimų logiškų problemos sprendimo būdų pasufleravo teismų praktikoje analizuota situacija. Panevėžio apygardos teismo nagrinėjamoje situacijoje tiek teismas,

[97] Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-51-744/2018.
[98] Kauno apygardos teismo 2018 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-313-478/2018.

tiek nuteistasis pripažino, kad laisvės apribojimo bausmės nevykdymas ir visas nuteistojo nusikalstamas elgesys yra susijęs su jo priklausomybe alkoholiui. Nuteistasis taip pat pripažino, kad būdamas laisvėje jis neturėjo pakankamai motyvacijos ir nedėjo pakankamai valios pastangų savo noru kreiptis į gydymo įstaigas ir gydytis nuo alkoholizmo. Todėl nuteistasis prašė teismo kartu su arešto bausme skirti jam ir įpareigojimą gydytis nuo priklausomybės. Šiuo atveju teismas pažymėjo, kad *„<...> baudžiamasis įstatymas tokios galimybės šioje proceso stadijoje nenumato, todėl prašymas negali būti tenkinamas. Tuo labiau, kad nuteistasis turėjo visas galimybes gydytis pats, jei to būtų iš tikrųjų norėjęs“*[99]. Teismas teisingai nurodo, kad šiuo metu Baudžiamasis kodeksas numato vienintelę galimybę laisvės apribojimo bausmę jos nevykdymo atveju keisti į areštą. Tačiau galbūt nuteistojo byloje išreikštas prašymas gali būti įgyvendinamas koreguojant bausmių vykdymo reglamentavimą. Asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo bausme, gydymas nuo priklausomybės jų prašymu turi būti užtikrinamas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 175 straipsnio pagrindu. Todėl analogiška pagalba galėtų būti suteikiama ir arešto bausmę atliekantiems asmenims. Daugumoje analizuotų teismo nutarčių laisvės apribojimas buvo pakeistas į maksimalų arešto terminą – 90 parų, tai sudaro beveik tris mėnesius. Šis laiko tarpas būtų puiki pradžia gydymui, kurį nuteistasis galėtų tęsti išėjęs į laisvę. Šiuo metu Bausmių vykdymo kodeksas tik abstrakčiai numato nuteistųjų, atliekančių arešto bausmę, teisę į socialinę reabilitaciją bausmės atlikimo metu. Bausmių vykdymo kodekso 57 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad socialinės reabilitacijos metu nuteistiesiems teikiama pagalba sprendžiant asmenines ir socialines problemas, psichologinė pagalba, atliekama individuali ar grupinė psichologinė terapija. Tikslinant šias nuostatas siūlytina papildyti arešto vykdymo tvarką reglamentuojančias nuostatas analogiška Bausmių vykdymo kodekso 175 straipsniui nuostata. Minėti reglamentavimo pakeitimai galėtų užtikrinti, kad arešto bausmės atlikimas nebūtų tik formali valstybės sankcija, tačiau trumpalaikio laisvės atėmimo metu asmuo galėtų gydytis ir savo priklausomybę, tai suteiktų daug daugiau vilties, kad atlikęs bausmę asmuo daugiau nebenusikals.

Nors Baudžiamasis kodeksas nenumato jokių taisyklių, pagal kurias teismas turėtų nuspręsti, ar viešieji darbai bus keičiami bauda, ar areštu, tačiau išaiškinimus minėtu klausimu taip pat galima rasti teismų praktikoje. Atsižvelgiant į Baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje nurodomą bausmių hierarchiją, pritariama teismų praktikai, kurioje pagrindiniu viešųjų darbų keitimo į griežtesnę bausmę kriterijumi laikoma asmens finansinė padėtis, kuri lemia baudos arba arešto skyrimą. Jei asmuo yra finansiškai pajėgus sumokėti jam tenkančią baudą, viešieji darbai pirmiausia turėtų būti keičiami būtent į baudą, kuri savo esme yra švelnesnė sankcija nei areštas. Skiriant baudą asmuo nėra izoliuojamas nuo visuomenės, nepatiria neigiamų įkalinimo pasekmių, gali toliau bendrauti su jam artimais žmonėmis, dirbti ir išlaikyti save bei šeimą. Be to, baudos skyrimas yra naudingesnis ir pačiai valstybei, į kurios biudžetą yra sumokamos lėšos vietoje to, kad biudžeto lėšos būtų skiriamos asmens išlaikymui arešto atlikimo vietoje.

Klaipėdos apygardos teismas, vadovaudamasis anksčiau aptarta bausmių hierarchija, savo nutartyje nurodė, kad: *„Bauda – piniginė bausmė, kuri yra ekonomiška ir efektyvi poveikio priemonė asmenims, padariusiems savanaudiškas ar turtinę žalą sukėlusias nusikalstamas veikas. Sprendžiant klausimą dėl viešųjų darbų pakeitimo bauda būtina įvertinti tai, ar nuteistasis galėtų ją sumokėti iš savo pajamų ar turimų santaupų neprarasdamas tos pajamų dalies, kuri būtina jam pačiam pragyventi. <...> Įvertinus tai,*

[99] Panevėžio apygardos teismo 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-87-491/2018.

jog nuteistasis niekur nedirba, jo vienintelės gaunamos pajamos yra minimalios ir jų pakanka tik asmens minimalių poreikių tenkinimui, atsižvelgus į tai, jog duomenų apie jo vardu registruotą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, santaupas, nėra, darytina išvada, jog D. A. nebus pajėgus sumokėti baudos ir jos nebus galima išieškoti, taigi BK 41 straipsnyje numatyti bausmės tikslai nebus pasiekti.“[100] Nagrinėjamu atveju Klaipėdos apygardos teismas paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo viešieji darbai buvo pakeisti areštu. Kitoje byloje Klaipėdos apygardos teismas baudą nuteistajam skyrė net ir žinodamas, kad dėl laikinos fizinės negalios asmuo negali dirbti, tačiau dėl šios priežasties pratęsė baudos sumokėjimo terminą: *„Atsižvelgiant į nuteistojo nurodytas aplinkybes, jog jis šiuo metu nedirba (buvo lūžusi ranka, numatoma rankos operacija), apygardos teismo manymu, paskirtas baudos sumokėjimo terminas per trumpas, nesudarantis galimybių realiai įvykdyti paskirtą bausmę.“*[101]

Tačiau reikėtų pabrėžti ir tai, kad yra atvejų, kai viešuosius darbus keisdamas areštu teismas neargumentuoja, kodėl viešieji darbai yra keičiami į griežtesnę bausmę, o ne baudą. Tokia teismų praktika turėtų būti koreguojama.

Pažymėtina ir tai, kad viešųjų darbų keitimo į kitas bausmes taisykles numato Baudžiamojo kodekso 65 straipsnis, kuriame reglamentuotos vienos bausmės keitimo į kitą proporcijos. Tačiau minėtos Baudžiamojo kodekso nuostatos yra klaidinančios ir viešųjų darbų keitimo atveju gali sukelti neigiamas pasekmes nuteistiesiems.

Baudžiamojo kodekso 65 straipsnio 1 dalies 2 punkto b) papunktyje yra nurodoma, kad viena arešto para prilyginama šešioms viešųjų darbų valandoms, o to paties straipsnio 1 dalies 4 punkte teigiama, kad vieno MGL dydžio bauda prilyginama šešioms viešųjų darbų valandoms. Iš šių nuostatų matyti, kad 6 viešųjų darbų valandos yra lygios vienai arešto parai arba vieno MGL dydžio baudai. Tačiau minėto Baudžiamojo kodekso straipsnio 1 dalies 2 punkto a) papunktyje taip pat įtvirtinta, kad viena arešto para prilyginama dviejų MGL dydžio baudai. Taigi palyginus visas minėtas arešto, baudos ir viešųjų darbų keitimo viena į kitą proporcijas matyti, kad nors areštas savo prasme yra griežčiausia bausmė, kuri į baudą keičiama santykiu 1:2, tačiau palyginus arešto ir baudos keitimo į viešuosius darbus proporcijas matome, kad jos vienodos – 1:6. Dėl šio netikslaus reguliavimo teismų praktikoje pasitaiko klaidų, kai kelis kartus keičiant bausmę nuteistajam yra paskiriama griežtesnė bausmė nei pradiniu nuosprendžiu.

Kauno apygardos teismas nutartyje analizavo situaciją, kai pradiniu nuosprendžiu nuteistajam buvo paskirta bauda, vėliau ji buvo pakeista viešaisiais darbais, o galiausiai – areštu. Šioje nutartyje teismas pastebėjo, kad: *„Tačiau keičiant nuteistajam paskirtą bausmę į areštą yra būtina atsižvelgti į tai, kad nuosprendžiu jam buvo paskirta 40 MGL bauda, priešingu atveju D. R. paskirtoji galutinė bausmė būtų griežtesnė. D. R. 2016 m. birželio 8 d. nuosprendžiu paskirtoji 40 MGL dydžio bauda, ją vadovaujantis BK 65 straipsnio 1 dalies 2 punkto a) papunkčiu keičiant kita bausme, atitiktų 20 parų arešto bausmę, o keičiant 2018 m. sausio 22 d. nutartimi paskirtą 240 valandų viešųjų darbų bausmę arešto bausme, sutinkamai su BK 65 straipsnio 1 dalies 2 punkto b) papunkčiu, būtų paskirta 40 parų, t. y. dvigubai ilgesnės trukmės arešto bausmė. Tokiu būdu keičiant neatliktą viešųjų darbų bausmę į areštą yra pabloginama nuteistojo padėtis. Apylinkės teismas būtent tą ir padarė, dėl ko skundžiama nutartis keičiama.“*[102] Minėtoje situacijoje baudą keičiant į viešuosius darbus, o vėliau į areštą buvo pažeistas dvigubo bausmių keitimo principas, tai savo nutartyje pastebėjo ir Panevėžio apygardos teismas: *„Tačiau*

[100] Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-621-417/2015.
[101] Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1013-360/2014.
[102] Kauno apygardos teismo 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353-478/2018.

taip buvo pažeistas dvigubo bausmių keitimo draudimas, kurį, teismo manymu, sąlygojo būtent paties nuteistojo A. K. veiksmai, pastarajam manipuliuojant savo sutikimu ar nesutikimu dirbti viešuosius darbus. Dėl dvigubo bausmių keitimo draudimo pažeidimo, bausmių A. K. keitimo rezultate nuteistajam paskirtoji bausmė tapo griežtesnė.“[103]

Vadovaujantis teismų išaiškinimais būtų galima teigti, kad griežtesnė bausmė nuteistajam buvo paskirta ne dėl netinkamo Baudžiamojo kodekso reglamentavimo, tačiau dėl teismo klaidos ją taikant. Tačiau, kaip matyti iš teismų praktikos, tokios teismų klaidos pasitaiko ir nuteistajam neskundžiant pirmosios instancijos teismo sprendimo, tokia teismo klaida gali būti neištaisyta, o nuteistajam teks atlikti griežtesnę bausmę, nei paskirta nuosprendžiu. Dėl šios priežasties siūlytina svarstyti, ar Baudžiamojo kodekso 65 straipsnio 1 dalies 2 punkto b) papunktyje įtvirtinta nuostata, kad viena arešto para prilyginama šešioms viešųjų darbų valandoms neturėtų būti keičiama nustatant, kad viena arešto para prilyginama dvylikai viešųjų darbų valandų. Toks Baudžiamojo kodekso pakeitimas išspręstų minėtą praktinę problemą, nes 240 valandų viešųjų darbų būtų lygu 40 MGL baudos ir 20 parų arešto, tai atitiktų ir arešto bei baudos keitimo santykį – 1:2. Be to, toks pakeitimas atitiktų ir bausmių hierarchijos principą, nes logiška, kad areštas, kaip griežtesnė bausmė, turėtų būti prilygintas didesniam viešųjų darbų valandų skaičiui nei bauda. Šiuo metu tiek areštas, tiek bauda yra prilyginami vienodam viešųjų valandų skaičiui, nors bausmių griežtumas skiriasi.

Šiuo metu galiojantis teisinis reglamentavimas nenumato viešųjų darbų keitimo į laisvės apribojimo bausmę galimybės. Nors pagal Baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje nurodytą bausmių hierarchiją laisvės apribojimo bausmė yra švelnesnė nei areštas, viešieji darbai negali būti keičiami į laisvės apribojimą, o asmeniui neturint galimybių sumokėti baudą jam iš karto skiriama bausmė, dėl kurios asmuo faktiškai izoliuojamas nuo visuomenės. Mokslinio darbo autoriams nepavyko rasti šaltinių, kuriuose būtų pateikiami tokio įstatymo leidėjo sprendimo motyvai. Labiausiai tikėtina, kad toks sprendimas buvo susijęs su viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes siejančiu asmens laisvos valios kriterijumi – viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės tikslai gali būti sėkmingai pasiekti tik esant paties asmens teigiamam nusiteikimui, tai yra teismo paskirtų įpareigojimų tinkamu vykdymu turi pasirūpinti ne kas kitas, o pats nuteistasis. Įstatymų leidėjas galėjo nuspręsti, kad nuteistajam gera valia nevykdant viešųjų darbų bausmės, ta pati problema iškils ir nuteistajam paskyrus laisvės apribojimą. Tačiau abejotina dėl to, kad ši priežastis gali būti laikoma pagrindu visais atvejais neleisti keisti viešųjų darbų bausmės į laisvės apribojimą, nepaliekant teismui teisės vertinti kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybių.

Visų pirma, autorių manymu, įstatymų leidėjas turėtų sudaryti visas sąlygas, kad pati švelniausia bausmė galėtų būti keičiama į kitas kuo švelnesnes bausmes, neperšokant nė vieno bausmių hierarchijos laiptelio. Iš analizuotos teismų praktikos galima daryti išvadą, kad daugeliu atvejų teismai viešuosius darbus keičia į areštą (12 iš 18 analizuotų atvejų), nes nuteistieji nėra finansiškai pajėgūs įvykdyti kitą alternatyvią bausmę – baudą. Tokiu atveju teismas neturi kito pasirinkimo, kaip skirti asmeniui areštą ir izoliuoti jį nuo visuomenės, nors bausmių sistemoje egzistuoja ir kitos bausmės, nesusijusios su faktiniu laisvės atėmimu. T. Mackevičius ir M. Rakštelis laisvės apribojimą apibūdina kaip alternatyvą laisvės atėmimui, kurią galima laikyti viena svarbiausių baudžiamosios teisenos naujovių ir viena pažangiausių bausmių, veikiančią kaip savotiška nuteistųjų resocializacijos priemonė. Laisvės apribojimo bausmė savo

[103] Panevėžio apygardos teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-337/2010.

prigimtimi yra artimiausia probacijai formaliąja prasme, todėl ji turėtų būti išnaudojama kaip alternatyva areštui[104].

Dėl nurodytų priežasčių teisė spręsti, ar pakeitus viešuosius darbus laisvės apribojimo bausme bus pasiekti bausmės tikslai, turėtų būti paliekama teismo kompetencijai. Autorių manymu, Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 7–8 dalys turėtų būti keičiamos numatant galimybę viešuosius darbus pakeisti laisvės apribojimu.

Baudžiamasis kodeksas taip pat nenumato jokių alternatyvų laisvės apribojimo keitimo bausmei. Vengiant vykdyti laisvės apribojimą, teismas visais atvejais keičia šią bausmę į areštą. Nors mokslinėje literatūroje[105] galima rasti siūlymų keisti laisvės apribojimą ir į viešuosius darbus bei baudą, tačiau svarstytina, ar tokiu atveju nebūtų pažeista bausmių hierarchija ir ar nebūtų švelninama asmenų, vengiančių vykdyti paskirtą bausmę, padėtis. Teismas, priimdamas galutinį nuosprendį ir įvertinęs visas svarbias bylai aplinkybes, priima sprendimą, kokia sankcija asmeniui turi būti skiriama. Teismas parenka tiek bausmės rūšį, tiek jos dydį, nors daugeliu atvejų Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijose yra numatomos alternatyvios bausmės. Todėl galima daryti išvadą, kad parinkdamas bausmės rūšį teismas kartu nusprendžia ir tai, kad švelnesnės bausmės konkrečiam asmeniui nepadės pasiekti bausmės tikslų. Taigi, teismui nusprendus skirti laisvės apribojimą, viešųjų darbų ir baudos bausmės yra atmetamos kaip per švelnios konkrečiai situacijai. Taigi susidarytų situacija, kai asmeniui, kuris gera valia nevykdo jam paskirtos bausmės, yra skiriama švelnesnio pobūdžio bausmė. Tai gali paskatinti asmenį tyčia nevykdyti laisvės apribojimo bausmės suvokiant, kad ji jam gali būti pakeista viešaisiais darbais ar bauda.

Vertinant iš kitos pusės, laisvės apribojimo bausmės keitimas nėra retas reiškinys, ypač, kaip jau aptarta anksčiau, asmenims, kurie turi priklausomybės problemų. Teismai yra išaiškinę, kad laisvės apribojimo bausmės pakeitimui į arešto bausmę nereikia konstatuoti visų teismo skirtų įpareigojimų nevykdymo, užtenka nustatyti bent vienos taikytos priemonės piktybiško nevykdymo atvejį ar naujo teisės pažeidimo padarymo faktą. Taigi, pažeidus bent vieną iš teismo nustatytų įpareigojimų, laisvės apribojimas gali būti keičiamas areštu. Įvertinus tai, kad faktinio laisvės atėmimo pobūdžio bausmių taikymą yra siekiama mažinti, sprendžiant ir įkalinimo vietų perpildymo problemą, laisvės apribojimo bausmės keitimo tik į areštą galimybė prie šių tikslų įgyvendinimo neprisideda.

Lietuvoje galiojantį teisinį reguliavimą, susijusį su kitų bausmių keitimu, sunku tiksliai palyginti su užsienio šalių baudžiamaisiais įstatymais, nes skirtingose šalyse numatyta skirtinga bausmių sistema.

Pavyzdžiui, Suomijos, Estijos ir Kroatijos baudžiamuosiuose įstatymuose viešieji darbai numatyti tik kaip alternatyva trumpalaikėms laisvės atėmimo bausmėms, todėl šių bausmių keitimas viena kita nėra susijęs su bausmės nevykdymu. Viešieji darbai yra tik alternatyva realiam laisvės atėmimo bausmės vykdymui[106]. Tuo atveju, jei asmuo nevykdo viešųjų darbų bausmės, kuri buvo paskirta vietoje realaus laisvės atėmimo, jis privalo atlikti realiai jam paskirtą laisvės atėmimo bausmę. Viešųjų darbų nevykdymas apibrėžiamas kaip kalti asmens veiksmai, kuriais nėra vykdoma teismo paskirta bausmė.

---

[104] *Mackevičius T., Rakštelis M.* Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4(122), p. 261–277.
[105] Ten pat, p. 274.
[106] Estijos baudžiamojo kodekso 69 straipsnis, Kroatijos baudžiamojo kodekso 45 straipsnis, Suomijos baudžiamojo kodekso 6 skyriaus 11 dalis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

Kaip laisvės apribojimo bausmės atitikmuo užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose dažniausiai yra numatoma probacijos bausmė. Pavyzdžiui, ši bausmė įtvirtinta Bulgarijos baudžiamajame kodekse. Pagal Bulgarijos baudžiamąjį kodeksą, nevykdant probacijos bausmės, ji gali būti keičiama į laisvės atėmimą, dvi dienas probacijos bausmės prilyginant vienai dienai laisvės atėmimo[107]. Probacijos bausmės nevykdymas minėtame baudžiamajame įstatyme apibūdinamas gana abstrakčiai – teismo paskirtų įpareigojimų nevykdymas be pateisinamos priežasties.

Apibendrinant šioje mokslinio tyrimo dalyje pateiktą informaciją, yra siūlomi tokie teisės aktų pakeitimai:

Pakeisti Baudžiamojo kodekso 46 straipsnį ir išdėstyti jį taip:

„7. Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanti institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu pagal šio kodekso 47, *48*, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.

8. Jeigu asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu pakeičia viešuosius darbus bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu pagal šio kodekso 47, *48*, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.“

Pakeisti Baudžiamojo kodekso 65 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti ją taip:

„2) viena arešto para prilyginama:

a) dviejų MGL dydžio baudai (1:2);

b) *dvylikai viešųjų darbų valandų (1:12)*;“

Papildyti Bausmių vykdymo kodeksą 58¹ straipsniu ir išdėstyti jį taip:

„**58¹ straipsnis. Atliekančių arešto bausmę nuteistųjų, kurie serga priklausomybės ligomis, gydymas**

1. Arešto bausmę atliekantys nuteistieji, sergantys priklausomybės nuo alkoholio, narkotinių arba psichotropinių medžiagų ligomis, jų rašytiniu pageidavimu gali būti gydomi nuo šių ligų arešto bausmės atlikimo metu.

2. Priklausomybės ligomis sergančių nuteistųjų gydymo arešto atlikimo vietose tvarką nustato Sveikatos apsaugos ministerija ir Teisingumo ministerija.“

[107] Bulgarijos baudžiamojo kodekso 34a straipsnis. Prieiga per internetą: <*https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes*>.

PASIŪLYMAI IR IŠVADOS

1. Siūloma papildyti Bausmių vykdymo kodekso 25 straipsnį ir išdėstyti jį taip:

„**25 straipsnis. Vengimo vykdyti baudos bausmę pasekmės**

1. Jeigu nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti, *motyvuotu* antstolio teikimu ir nuteistojo sutikimu teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, baudą gali pakeisti viešaisiais darbais.

2. Jeigu nuteistasis vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti priverstinai, teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 47 straipsniu, *motyvuotu* antstolio teikimu baudą gali pakeisti areštu.

3. Juridinio asmens darbuotojas, atsakingas už šiam juridiniam asmeniui paskirtos bausmės – baudos nevykdymą, atsako pagal Baudžiamojo kodekso 244 straipsnį.“

2. Siūloma papildyti Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 8 dalį ir išdėstyti ją taip:

„**47 straipsnis. Bauda**

8. Jeigu asmuo vengia savu noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą areštu *arba laisvės atėmimu*. Keisdamas baudą areštu *arba laisvės atėmimu*, teismas vadovaujasi šio kodekso 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis. *Pakeistos laisvės atėmimo bausmės trukmė negali viršyti 12 mėnesių.“*

3. Siūloma pakeisti Baudžiamojo kodekso 74 straipsnio 2 dalį ir 243 straipsnį ir išdėstyti juos taip:

„**74 straipsnis. Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo teisinės pasekmės**

2. Asmuo, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą *ir išplėstinį turto konfiskavimą*), traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal šio kodekso 243 straipsnį. Šiuo atveju nubaudimas neatleidžia nuteistojo nuo pareigos įvykdyti paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę.“

„**243 straipsnis. Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones**

Tas, kas vengė atlikti teismo paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą *ir išplėstinį turto konfiskavimą*), *jeigu esant galimybei buvo taikytos kitos šio Kodekso 74 straipsnio 1 dalyje numatytos priemonės*, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas bauda arba areštu.“

4. Įvertinus daugumos užsienio valstybių patirtį ir teisinį reguliavimą, siūloma, kad tuo atveju, jei nevykdant baudos bausmės ji pakeičiama kita bausme, nuteistajam vis dar būtų leidžiama įvykdyti (sumokėti) buvusią baudą. Tokiu atveju nuteistasis turėtų būti atleidžiamas nuo likusios kitos bausmės – paprastai arešto ar laisvės atėmimo bausmės vykdymo.
5. Siūloma iš esmės peržiūrėti šiuo metu galiojančias Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias baudos minimalias, maksimalias ribas bei nustatančias proporcinį baudos skyrimo principą už XXXIII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų padarymą. Autorių nuomone, minėtas teisinis reguliavimas yra per griežtas ir neatitinka bendrųjų teisingumo, teisėtumo, proporcingumo ir bausmės individualizavimo principų. Toks teisinis reguliavimas gali iš esmės lemti baudos kaip bausmės neefektyvumą ir jos retesnį skyrimą, didinant su laisvės atėmimu susijusių bausmių taikymo

atvejus. Skiriant nuteistiesiems neproporcingai dideles baudas taip pat bus užprogramuotas baudos keitimo į kitas bausmes procesas, kuris užvilkins tiek paskirtos bausmės įvykdymo laiką, tiek sukels valstybei papildomus kaštus.

6. Siūloma pereiti prie baudos skaičiavimo dienpinigiais sistemos, išimtiniais atvejais, kai duomenų apie asmens turtą ir pajamas neįmanoma išsiaiškinti, nustatant fiksuotą baudos dydį. Nors dienpinigių sistemos įdiegimas Lietuvoje reikalautų esminės baudos skyrimo sistemos reformos, tačiau įdiegtas neformalus baudos individualizavimas, remiantis kitose valstybėse esančia praktika, lemtų didesnį baudos vykdymo efektyvumą ir poreikio keisti baudą į kitas bausmes sumažėjimą.
7. Atsižvelgiant į Baudžiamajame kodekse nurodytą bausmių hierarchinę sistemą, siūloma įtvirtinti galimybę paskirtą, bet nevykdomą viešųjų darbų bausmę keisti ne tik bauda ir areštu, bet ir laisvės apribojimu, kuris savo esme yra švelnesnė bausmė nei areštas. Numačius šią teisinę galimybę, galimai mažėtų realią laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičius. Atsižvelgiant į tai, siūloma pakeisti Baudžiamojo kodekso 46 straipsnį ir išdėstyti jį taip:

„46 straipsnis. Viešieji darbai

7. Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanti institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu pagal šio kodekso 47, *48*, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.

8. Jeigu asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu pakeičia viešuosius darbus bauda, *laisvės apribojimu* arba areštu pagal šio kodekso 47, *48*, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.“

8. Siūloma tikslinti viešųjų darbų keitimo į arešto bausmę proporcijas, nes šiuo metu Baudžiamojo kodekso 65 straipsnis numato, kad tiek areštas, tiek bauda yra prilyginami vienodam viešųjų darbų valandų skaičiui, nors minėtų bausmių griežtumas skiriasi. Siekiant išvengti praktikoje pasitaikančių bausmių keitimo klaidų, siūlytina nustatyti, kad viena arešto para prilyginama dvylikai viešųjų darbų valandų. Toks Baudžiamojo kodekso pakeitimas atitiktų ir arešto bei baudos keitimo santykį – 1:2. Be to, toks pakeitimas atitiktų ir bausmių hierarchijos principą, nes logiška, kad areštas kaip griežtesnė bausmė turėtų būti prilygintas didesniam viešųjų valandų skaičiui nei bauda. Atsižvelgiant į tai, siūloma pakeisti Baudžiamojo kodekso 65 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti ją taip:

„**65 straipsnis. Bausmių sudėjimo ir keitimo taisyklės**

2) viena arešto para prilyginama:

a) dviejų MGL dydžio baudai (1:2);

b) *dvylikai viešųjų darbų valandų (1:12)*;“

9. Išanalizavus susijusią teismų praktiką galima daryti išvadą, kad laisvės apribojimo bausmė daugeliu atvejų yra keičiama į areštą, nes nuteistieji nevykdo jiems teismo paskirtų įpareigojimų ar draudimų dėl priklausomybės nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų. Todėl arešto bausmės skyrimas minėtiems asmenims nesprendžia

esminės problemos, kuri galimai sąlygojo ir nusikalstamą nuteistojo elgesį, lėmusį pradinės bausmės paskyrimą. Dėl šios priežasties siūloma sudaryti teisinę galimybę arešto bausmės atlikimo metu suteikti nuteistiesiems gydymą nuo priklausomybių papildant Bausmių vykdymo kodeksą 58^1 straipsniu ir išdėstant jį taip:

„58^1 straipsnis. Atliekančių arešto bausmę nuteistųjų, kurie serga priklausomybės ligomis, gydymas

1. Arešto bausmę atliekantys nuteistieji, sergantys priklausomybės nuo alkoholio, narkotinių arba psichotropinių medžiagų ligomis, jų rašytiniu pageidavimu gali būti gydomi nuo šių ligų arešto bausmės atlikimo metu.“

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas. Patvirtintas 1990 m. rugsėjo 27 d. įstatymu Nr. I-618 // Lietuvos Aidas, Nr. 94; 1990, Nr. 30-711.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.
3. Civilinio proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743 // Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Patvirtintas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994 // Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3084.
5. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Patvirtintas 2006 m. gruodžio 7 d. įstatymu Nr. X-963 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 138-5267.
6. Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas. Patvirtintas 2008 m. liepos 15 d. įstatymu Nr. X-1710 // Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3294.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 1 d. nutarimas Nr. 382 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo užmokesčio, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir minimalių dydžių didinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 32-869.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 121-4608.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimas Nr. 707 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ // Teisės aktų registras, 2017-09-05, Nr. 2017-14215.

II. Užsienio šalių teisės aktai

10. Austrijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
11. Bulgarijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
12. Estijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
13. Ispanijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
14. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
15. Kroatijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
16. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
17. Lenkijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
18. Olandijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

19. Rumunijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
20. Suomijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
21. Šveicarijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201803010000/311.0.pdf>.
22. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p2608>.
23. Vokietijos Federacinės Respublikos įvadinis baudžiamasis įstatymas. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgbeg/>.

III. Mokslinė literatūra

24. *Bikelis S.* Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Lietuvos teisės institutas, 2010.
25. *John T. Matthias, Laura Klaversma*. Galiojanti praktika surenkant baudas ir mokesčius valstijų teismuose (Current Practices in Collecting Fines and Fees in State Courts: A Handbook of Collection Issues and Solutions, Second Edition), 2009. Prieiga per internetą: <https://csgjusticecenter.org/wp-content/uploads/2013/07/2009-NCSC-Current-Practices-in-Collecting-Fines-and-Fees.pdf>.
26. *Mackevičius T., Rakštelis M.* Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4(122).
27. *Pradel J.* Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2001.
28. *Sakalauskas G.* Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys, 2017.
29. *Sakalauskas G., Namavičius J.* Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-10661 // Teisės e-aktualijos. Lietuvos teisės institutas, 2018, Nr. 1(14).
30. *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos skyrimas. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2005.
31. *Šulija G.* Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse // Teisė, 2004, t. 52.
32. *Šulija G.* Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44).
33. *Švedas G., Veršekys P., Levon J., Prapiestis D.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai. Vilniaus universiteto leidykla, 2017.

IV. Kiti šaltiniai

34. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9ee5f5908d6a11e7a5e2b345b086d377>.
35. Baudos ir jų vykdymas (Fines and their enforcement). The Shopfront. Youth Legal Centre, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.theshopfront.org/documents/Fines_and_their_enforcement.pdf>.
36. Baudos ir jų trūkumai (Fine but not fair: Fines and disadvantage). Law and justice foundation of New South Wales, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.lawfoundation.net.au/report/justiceissues3>.

37. Baudų vykdymo procesas. Baudžiamojo teisingumo inspekcijos apžvalga ir rekomendacijos Šiaurės Airijai (The enforcement of fines A follow-up review of inspection recommendations), 2012. Prieiga per internetą: <http://cjini.org/TheInspections/Action-Plan-Reviews-Inspection-Follow-Up-Revie/2012/Enforcement-of-fines>.
38. Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. gegužės 13 d., Nr. XIP-2069.
39. Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2012 m. balandžio 24 d., Nr. 12-1054-02.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto lydraštis.
41. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto.
42. Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68(1), 68(2), 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto.
43. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2017 m. rugpjūčio 30 d., Nr. XIIIP-1066.
44. Nacionalinės teismų administracijos duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>.
45. Nuteistieji baudos bausme Vakarų Australijoje. Vakarų Australijos Vyriausybės ataskaita (Fine defaulters in the Western Australian prison system. Government of Western Australia), 2016. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.wa.gov.au/publications/tabledpapers.nsf/displaypaper/3914182a267c7268541194a448257fd20032c2e4/%24file/4182.pdf>.
46. Teismų statistika. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>.
47. VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga, 2016. Prieiga per internetą: <http://www.vmi.lt/cms/ataskaitu-archyvas>.

IV. Teismų praktika

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 19 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Šiaulių apylinkės teismo prašymo ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 242 straipsnio atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai grąžinimo“ Nr. KT27-S14/2016.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/ 2010.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-59/2012.
51. Panevėžio apygardos teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-337/2010.
52. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1013-360/2014.
53. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-621-417/2015.

54. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-621-768/2015.
55. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 8 d. nutartis teikime Nr. T-25-312/2016.
56. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 10 d. nutartis teikimo byloje Nr. 1S-418-1020/2016.
57. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. gruodžio 6 d. nutartis teikimo byloje Nr. T-1317-1033/2016.
58. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-169-491/2017.
59. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-606/2017.
60. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-361/2018.
61. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-300/2018.
62. Kauno apygardos teismo 2018 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-810/2018.
63. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-51-744/2018.
64. Kauno apygardos teismo 2018 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-313-478/2018.
65. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-332/2018 .
66. Kauno apygardos teismo 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353-478/2018.
67. Panevėžio apygardos teismo 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-87-491/2018.
68. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis teikime Nr. T-327-935/2016.
69. Alytaus rajono apylinkės teismo 2016 m. gegužės 10 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-261-297/2016.
70. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. vasario 2 d. nutartis teikime Nr. T-43-935/2017.
71. Alytaus rajono apylinkės teismo 2017 m. gegužės 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-216-448/2017.
72. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. birželio 19 d. nutartis teikime Nr. T-565-935/2017.
73. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. liepos 19 d. nutartis teikime Nr. T-701-935/2017.
74. Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. liepos 19 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-619-882/2017.
75. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis teikime Nr. T-702-1017/2017.
76. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. rugsėjo 11 d. nutartis teikime Nr. T-873-935/2017.

Darius Pranka
Law Institute of Lithuania

Virginija Gelžinytė
Law Institute of Lithuania

SUBSTITUTION OF FINE WITH OTHER PENALTIES: EXISTING PROCEDURE AND ROOM FOR ITS IMPROVEMENT

Summary

More and more legal scholars believe that sentencing practice and the policy of legal regulation in Lithuania should be improved, in particular by increasing the imposition of alternative sentences, including fines, instead of imprisonment. In 2017 fine became the most commonly imposed sentence to finally overtake the imprisonment. Therefore, the purpose of this study is to analyze current legal regulation and case-law related to the execution of a fine and to submit suggestions for the improvement of the aforementioned institute.

In this study, authors submit a comprehensive analysis of Paragraphs 7, 8 of Article 47 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (Criminal Code) as well as the other legal acts related to this provision. Furthermore, the ideas presented by the legal scholars on the improvement of these provisions are summarized and the legal regulation of foreign countries in the same field is reviewed in this study. As a result of such an analysis, specific amendments to the aforementioned provisions are proposed. These amendments concern the statutory requirements for the attorney-at-law`s offer to change the fine and the possibility of substituting the fine with imprisonment.

Authors also suggest that sentenced person should be allowed to execute (pay) the fine even in the case when this fine had been replaced by another sentence (arrest) due to improper execution.

The next chapter assesses the need for the application of criminal liability in accordance with Article 243 of Criminal Code when the circumstances stated in Paragraphs 7 and 8 of Article 47 of Criminal Code appear. However, according to the authors, it is not always necessary to apply criminal liability in accordance with Article

243 of Criminal Code even when it is determined that the sentenced person did not execute the fine properly.

The study also analyzes how different calculation methods influence the effectiveness of fine. Authors suggests considering the possibility to use daily rates as a measure to define the size of the fine, determining the fixed amount of the fine in exceptional cases where it is impossible to verify the data on the person's assets and income.

Finally, authors evaluate the effectiveness of other alternatives to imprisonment and the possibility to substitute them with the other sentences. Authors suggest foreseeing the possibility to substitute the imposed but non-executed public service punishment not only with fine and with arrest, but also with the restriction of liberty, which in its essence is a more lenient punishment than arrest. In addition, according to the authors, the proportions of the conversion of public service punishment into arrest should be modified, since currently Article 65 of the Criminal Code provides that both arrest and fine are equal to the same number of hours of public service, although the severity of the said penalties varies. In order to avoid mistakes in the practice of changing sentences, it is suggested to establish that twenty-four hours of arrest is equated to twelve hours of public service. Possibility to provide dependency treatment to the persons during the execution of an arrest sentence should also be given consideration.